

Hoofstuk 13

Jacobus Johannes Tenter (e8)

(1814 – 1889)

In hierdie hoofstuk

Koos, Hester, Anna en Elsje

Jan Adriaan – bl. 367

Maria Cornelia – bl. 368

Stephanus Petrus – bl. 369

Margaretha Johanna – bl. 370

Jacobus Johannes – bl. 371

Sarel Jacob – bl. 372

Anna Catharina – bl. 373

Hester Sophia – bl. 375

Pieter Johannes – bl. 377

Adriana Johanna Petronella –
bl. 378

Aletta Sophia – bl. 379

Jan Adriaan – bl. 380

Johannes Anthonie – bl. 383

Petronella – bl. 384

Petrus (Johannes) – bl. 385

Martha – bl. 386

Hester Clasina – bl. 387

Oriëntasie

Koos Venter het 'n groot rol gespeel in die vroeë Oranje-Vrystaat en in die Gereformeerde Kerk in die Vrystaat. Hy is gebore in 1814 en was 74 jaar en 10 maande oud toe hy in 1899 oorlede is. Hy was 'n politikus, boer en kerkman. Daar is in heelwat bronne na hom verwys. Die oogmerk is nie om al die inligting wat opgespoor is, hier weer te gee nie, maar om 'n beeld van Koos, sy optredes en opvattinge oor te dra.

Die 18-jarige Koos trou in 1833 met die 13-jarige Hester¹ du Plessis. Sy is gebore in 1819 en is oorlede in 1834 toe sy 14 jaar oud was. Hulle was 'n jaar lank getroud en het nie kinders gehad nie.

Koos trou weer op 20-jarige leeftyd met Anna² van Vuuren wat toe 16 jaar oud was. Sy is gebore in 1818 en word 39 jaar oud voordat sy oorlede is in 1857. Hulle het elf kinders gehad.

Daarna trou Koos op 43-jarige leeftyd met (die weduwee Swanepoel) Elsje³ Lombard wat toe 31 jaar oud was. Sy is gebore in 1826 en word 87 jaar oud voordat sy oorlede is in 1913. Hulle het ses kinders gehad.

Koos was een van die Colesbergse Doppers wat hom in die suidelike Vrystaat gevestig het. Godsdienstige en kerklike sake het baie swaar by hom gewee en na sy mening het daar in die Kaapse kerk 'n vrysinnigheid posgevat en is kerklike gebruike na willekeur verander.⁴

Genealogiese gegewens

e8 **VENTER, Jacobus Johannes**: *Colesberg Dist. 21.3.1814⁵; ≈Graaff-Reinet 1.5.1814⁶; †Bethulie Dist., Broekpoort 28.1.1889⁷. #Bethulie Dist., Elim (Broekpoort).

x Graaff-Reinet 6.1.1833⁸: **DU PLESSIS, Hester Sophia**: *16.3.1819⁹; ≈Graaff-Reinet 17.10.1819¹⁰; †6.1.1834¹¹. Dogter van Carel Jacobus du Plessis en Anna Martha Kruger.

xx Graaff-Reinet 30.11.1834¹²: **VAN VUUREN, Anna Catharina Jansen**: *Colesberg Dist. 5.7.1818¹³; ≈Uitenhage 22.10.1818¹⁴; †Bloemfontein 27.8.1857¹⁵. Dogter van Stephanus Petrus Janse van Vuuren en Cornelia Maria van der Merwe.

xxx 8.12.1857¹⁶: **LOMBARD, Elsje Philippina**: *Kaapkolonie 8.7.1826¹⁷; ≈Cradock 8.1.1827¹⁸; †Bethulie Dist., Broekpoort 12.12.1913¹⁹. #Bethulie Dist. Elim (Broekpoort). Dogter van Anthonie (Johannes) Lombard en Petronella (Cornelia Fredrika) Margarethe Botha.

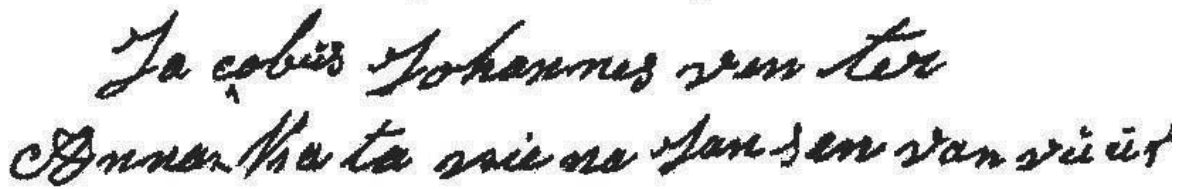
[Sy x Cradock 24.12.1843 **SWANEPOEL, Daniel Casparus**: *Colesberg Hantam 16.5.1825; ≈Graaff-Reinet 2.4.1826; †Diepfontein OVS 29.1.1856²⁰. Seun van Pieter Andries Swanepoel en Geertruy Magdalena Reyneke.]

Jeug en huwelike

Koos is gebore in die Colesberg Distrik op 21 Maart 1814. Hy is gedoop te Graaff-Reinet op 1 Mei 1814. Die doopgetuies was Pieter Jacobus Smit, Hester Maria Louw, Gideon Daniel Joubert, Aletta Sophia Venter, Petrus Arnoldus Pienaar en Anna Elisabeth Visagie. Hy lê belydenis van geloof af te Colesberg op 29 Mei 1830²¹.

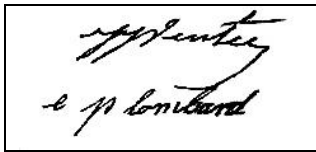
Hy trou op 6 Januarie 1833 met Hester Sophia du Plessis. Sy is gebore op 16 Maart 1819 en te Graaff-Reinet gedoop op 17 Oktober 1819. Sy sterf op 6 Januarie 1834. Daar kon nie inligting daarvoor opgespoor word nie, maar dit is moontlik dat dit 'n kraamverwante sterfte was. Koos en Hester se huwelik duur net 'n jaar en voordat hy 20 jaar oud is, is hy 'n wewenaar.

Koos trou vir 'n tweede keer in 1834 en wel met Anna Catharina Jansen van Vuuren wat gebore is in die Colesberg Distrik op 5 Julie 1818. Sy word op 22 Oktober 1818 te Uitenhage gedoop. Die doopgetuies is Piet van der Merwe en Sara Johanna Janse van Vuuren.

Handtekeninge van Koos Venter en Anna Van Vuuren in 1846 ('n Deel van haar van is afgesny in die dokument)

Anna van Vuuren was die kind van Stephanus Petrus Janse van Vuuren en sy vrou Cornelia Maria van der Merwe²² wat voor 1836 oorlede is. Hulle het blykbaar tien kinders gehad en het in die Wyk Onder-Seekoeirivier, wat deel van die Colesberg Distrik was, gewoon. Stephanus Jansen van Vuuren het daarna nog twee keer getrou en het nog 8 kinders gehad. Anna se pa en nege broers neem deel aan die Groot Trek.

Koos is vir 'n derde keer getroud en wel met Elsje Philippina Swanepoel (gebore Lombard) wat gebore is op 8 Julie 1826 en in haar 87ste jaar op 12 Desember 1913 oorlede is. Hulle het drie seuns en drie dogters gehad.

Koos se bekering

'n Geskrewe dokument wat Koos Venter opgestel het op 13 November 1856 toe hy 42 jaar oud was, het behoue gebly. Dit het in 1937 onder die aandag van ds., en die latere professor, J P Jooste, wat destyds predikant te Bethulie was, gekom. In 2009 het prof. P H (Rikus) Fick die dokument weer in die Argief van die Gereformeerde Kerke te Potchefstroom gevind.

Koos skryf dat die stuk bedoel is om aan sy kinders te vertel van "... de liefde van de hemelschen Vaader ..." en om as 'n gedenkskrif aan hulle gegee te word.

Hy vertel dat hy ongeveer vyf jaar oud was toe hy en sy twee susters deur sy moeder onderrig is. Sy het aan hulle op eenvoudige wyse vertel van die lyding van Jesus en Sy sterwe vir sondaars. Hul moeder het hulle onder die indruk gebring van hoe Jesus mishandel is. Sy het vir hulle kort gebede voorgesê en gesing, waarna hulle haar moes nabid en sing. Dan moes hulle hul ouers nagsê en bed toe gaan.

Hierdie onderrig deur sy moeder het 'n diep indruk op die klein Koos gemaak. Wanneer hy in sy bed lê en dink oor wat sy moeder vertel het, was dit vir hom hartseer dat Jesus so moes ly vir sy (Koos se) sondes. Hy was ook aangegryp deur hoe bang Jesus moes gewees het dat Hy in Getsemane bloed gesweet het. Dit was ook vir hom hartseer om te dink aan die doringkroon wat op Jesus se kop gesit is en hoe Hy bespot is as die koning van die Jode – dit alles wat Hy moes ly vir Koos se sondes. Koos het hom ook voorgestel hoe Jesus soos 'n lam was wat na die slagpale gelei is toe hulle Hom voor Pilatus bring en hy nie eens praat nie. Ook hoe Hy aan die kruis vasgespyker is en die spykers deur Sy hande en voete geslaan word, wat Hy met geduld ly. Ook "... toen hem dors dat zij hem een mengsel van de allerbitterste bitter gaf het welk hij met geduld uijtdrinkte tot den gronds ..." Koos vertel dat hy nagedink het oor wat Jesus aan Sy vyande doen en besef het dat Hy niks doen nie, behalwe om vir hul vergiffenis te bid.

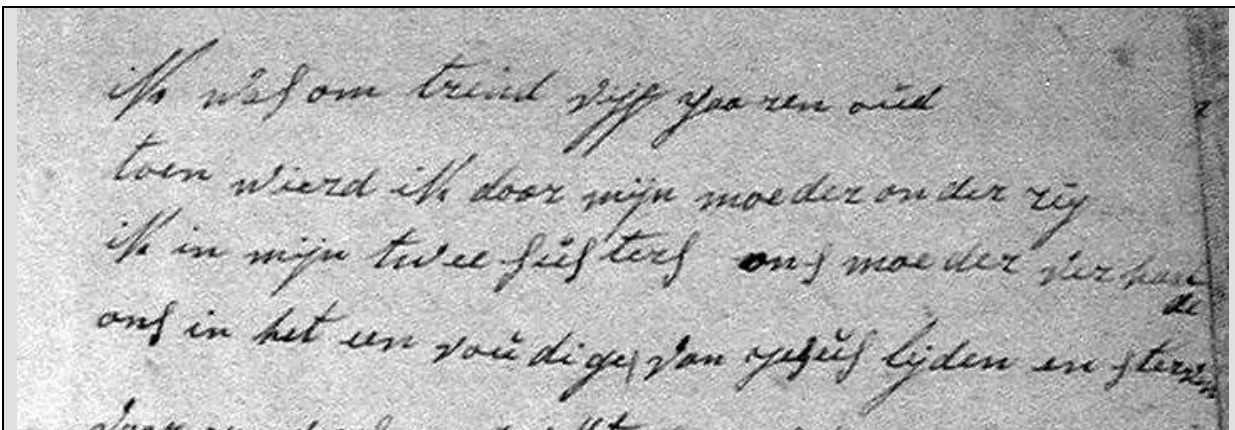
So vertel Koos, het hy as kind nagedink oor sy sondes. Hy was aangegryp deur die lyding wat sy sondes vir Jesus veroorsaak het. Wanneer hy op sy bed gelê het en nadink oor wat sy sondes vir Jesus veroorsaak het, "... dan wierd ik met droefheijd aangedaan zoodat mijn bed benad word van mijnen traanen ..." Hy vertel dat sy siel soekend gebly het en dat daar 'n toenemende en hartlike verlange na die Jesus wat soveel vir hom en andere doen, was. "... ik Kreeg ... een medelijdend hart voor alle dingen van god geschaapen en ook een hard(t) die geen onreg kon verdraagen ..."

Maar, vertel Koos, toe hy volwasse word, word hy so wêreldgesind dat hy vir sy eie daade en sonde skrik wanneer die Heilige Gees hom bewus maak van wat hy nie doen nie en wat Jesus wil hê dat hy moet doen. Dan het hy die tyd in die veld met gebede deurgebring. Maar dan kom sy sielevyand die duiwel en sê dat hy tevergeefs bid – sy sonde is te groot en God te regverdig om hom genadig te wees. Anders vertel hy vir Koos dat daar geen God is nie en dat daar geen opstanding is nie. So erg was dit dat hy soos 'n wurm moes kruip op die grond in sy benoude toestand en gedurig tot God moes roep. As die stryd op sy hewigste was moes die Gees van God hom troos en die mag van die satan verbreek. Dan word hy bly en dank die Here vir die gevoel van vrede met Hom in sy (Koos se) siel. “ ... zoo leeft ik voort dan in vrede en dan in oorlog dan in plotselinge sonden en dan in het betreuen van hetselfde, dan in blijtschap in de heer, dan in treuen en soeken naar en om hen ...” Die meeste van die tyd was hy egter twyfelend en bedroef omdat hy voortdurend sy sonde, verlore toestand en die verwydering tussen hom en die Here bemerk. Wat hom die meeste ontstel het was “... een wanhoopend uijt sien op de toekomstige eeuwigheid en wel omdat ik god als heijlig heeft leerden kennen in mij self als te vloekwaardig beschoud om te kunnen ingaan in het wonen bij sulk een heijlige god die de sonden niet kan aansien met sij heijlige oogen sonder het te straffen ...” . Verlangend het hy na die Heer geroep om genade. Dan het daar soms 'n troosvolle belofte uit die Skrif gekom van die gevoel van die liefde van die Here jeens sondaars, waarop Koos stil gevoel het.

Koos het egter sy probleme gehad. As daar nie rus in sy hart is nie het allerhande versoekings op sy pad gekom “... om mijn in grootste sonden te verleijden, hij heeft tot sijn hulp de begeerlijkheit der oogen en des vlees en de grootheid des leevens ...” . Tog was die Here 'n verhoorder van sy gebede en het die Here hom 'n voorsmaak van Sy genade gegee. Soos hy ouer word en hy meer van die Skrif leer ken, het hy meer hulp uit die Skrif gekry.

Op 'n keer het hy van die huis van sy swaer na sy vader se plaas gegaan. Hy was aan't bid op die pad toe dit by hom opkom om sy hart aan die Here te gee, “... welke ik deed op een geestelijke wijs siende met den geloofsoog op de god van heemel en aarde en sijn zoon jesus ...” .

Dit was vir Koos 'n blye dag gewees en hy het hom baie verwonder daarvoor dat die Here hom as onwaardige sondaar wil help uit vervloeking en hel. Maar ai tog, dit bly nie so nie en sy hart word ydel en die gevoel gaan weg. Nou was hy weer alleen, maar hy behou tog iets daarvan dat God in Christus arme sondaars hoor. So kry Koos die moed om telkens wanneer hy sondes in gedagte kry te bid en al hoe meer te bemerk dat die Here hom nie verstoot nie. Die sonde bly vir hom 'n las en smart en hy kon dit nie heeltemal verander kry nie – “...de hart blij soo begeerig naar sonden en ijdelheijd soodat ik geduurig (daarmee) te kampen heeft ...” .

By die aanvang van Koos se dokument:

“ik was om trind vijf jaaren oud toen wierd ik door mijn moeder onder rig ik in mijn twee susters ons moeder verhaalde ons in het een voudige van Jesus lijden en sterven”

Onderaan die dokument verskyn die volgende:

“Die ondergetekende, Hester Classina Venter gebore Venter jongste dogter van Jacobus Johannes Venter, verklaar dat hierdie dokument gevind is tussen die papiere van wyle haar Vader, en dat dit sy handskrif is. Hoewel die stuk dus nie deur hom onderteken is nie is dit tog sy eie werk.

1. Get. H C Venter Bethulie 24 Febr. 1937 Getuies: Get. J P Jooste en Get. H Jooste

Woonplekke

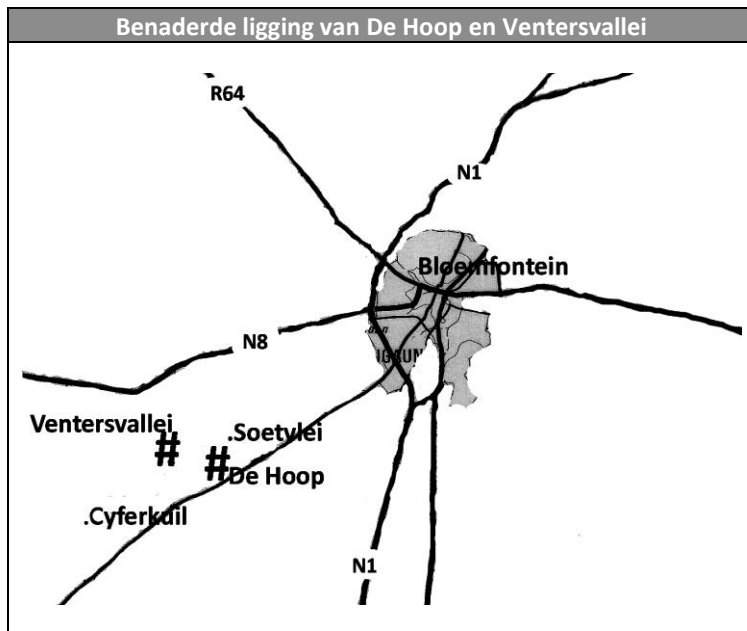
Koos is gebore in die Colesberg Distrik en het blykbaar daar gewoon tot 1851/52 toe hulle na die Vrystaat verhuis. Twee van die kinders se geboorteplekke word in 1847 en 1849 aangedui as die Wyk Middelveld van die Distrik Colesberg. Dit was die noord-oostelike wyk van die Distrik wat aan die Oranjerivier gegrens het.

Baie van die inwoners van die Kaapkolonie wat in die omgewing van die Oranjerivier gewoon het, het vir baie jare oor die rivier getrek om weiding daar te verkry. Hulle was die sogenaamde trekboere wat meesal getrou gebly het aan die Kaapse Regering en daaraan ondergeskik wou wees. Koos en Anna se dogter Maria Cornelia is op 25 Junie 1839 te Kromdraai in die Fauresmith Distrik gebore, wat daarop dui dat Koos ook moontlik 'n trekboer was.

Dit wil dus voorkom asof Koos-hulle in die gebied noord van Colesberg gewoon het. Sy moeder is op die plaas Nachtschaalsfontein in die Wyk Onder-Seekoerivier oorlede.

Volgens bepaalde bronne het Koos in 1852 uit die distrik Colesberg verhuis en hom gevestig op De Hoop aan die Kaalspruit in die Wyk Kafferrivier naby Bloemfontein²³. Hulle doop egter hulle dogter Hester Sophia op 23.2.1851 in die NG Kerk Winburg. Winburg was in die Voortrekker gedeelte van die OVS en heelwat noord van Koos-hulle se gewone omgewing. In 1862 verhuis hy na Broekpoort in die distrik Bethulie, waar hy woon tot sy dood.

Eiendom

Die eerste eiendom wat in die Vrystaat aangeteken is vir Koos Venter, is die plaas **De Hoop**²⁴ ietwat suid en wes van Bloemfontein. Dit was blykbaar 'n baie groot plaas en is herhaaldelik onderverdeel.

'n Gedeelte van die plaas is op 4.5.1859 verkoop. Op 1 Augustus 1860 verkoop Koos 'n gedeelte van De Hoop, genaamd **Waterval**, aan sy jong seun Sarel Jacob Venter en sy skoonseun Pieter Andries Swanepoel vir £150²⁵.

In 'n ruiltransaksie van 12.10.1861 met die Thlapinghoof Lepui verruil Koos 'n gedeelte van De Hoop vir **Broekpoort** naby Bethulie²⁶.

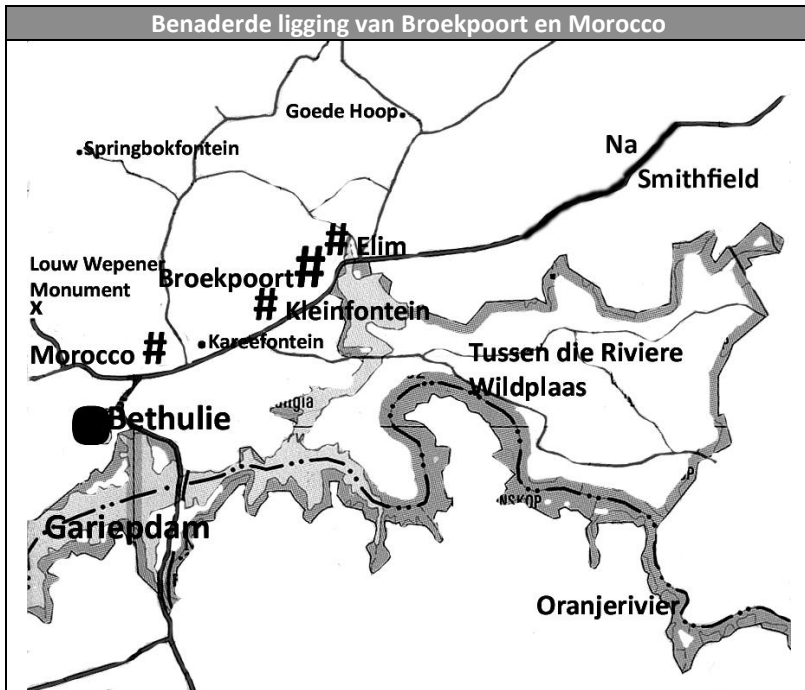
Blykbaar behou Koos die gedeelte van De

Hoop genaamd **Ventersvallei**²⁷ wat 2632 morg groot was, in die Wyk Kaalspruit. Dit is op 8.5.1871 nog op sy naam aangeteken²⁸.

Volgens 'n grondbrief van 8.5.1871 het Koos ook in 'n stadium saam met 'n Stephanus Petrus Venter **Lochs Hoek**²⁹ in die Wyk Kaalspruit, 'n gedeelte van De Hoop, besit³⁰. Die plaas was 3559 morg groot.

Broekpoort is op 6 Mei 1862 oorgedra in die naam van Koos Venter³¹. Met die aanvanklike "opmeet" van die plaas is aangedui dat dit 3600 morg groot is. Later is aangedui dat dit 3108 morg groot is.

Met verloop van jare het Koos die plaas onderverdeel in 'n hele aantal plase. Op die kaarte van die Landmeter-Generaal word daar egter vir Broekpoort en die meeste van die onderverdelings nie name aangedui nie.

'n Gedeelte van Broekpoort word aan die westekant afgesny en **Kleinfontein**³² genoem. Die gedeelte word op 23.10.1880 verkoop vir £300 aan sy seun, Sarel Jacob Venter³³. Die opdeling van die res van Broekpoort geskied blykbaar soos volg:

Deel afgesny vir Pad nr. 307 (8 morg); **Lokpoort** 386 (870 morg); **Elim** 387 (837 morg); **Erfdeel** 388 (37 morg), **Alfa** (26 morg); **Herbertshope(?)** 406 (291 morg) en **restant** van 291 morg³⁴. Daar is egter met Koos (1889) en Elsje (1913) se boedels nog verwys na Broekpoort.

Elim³⁵ was blykbaar die gedeelte wat as Koos se hoofsetel gedien het. Die Slikspruit (Slyk-/Slukspruit) vloei deur die grond. Koos se graf is ook daar geleë.

Net wes van die oorspronklike Broekpoort is Morocco³⁶ geleë. Op die plaas is die Morocco Kop wat 'n taamlieke hoë kop is en duidelik sigbaar is vanaf die pad wat van Bethulie na Smithfield gaan. Op Morocco het die Van der Walts gewoon met wie Koos se dogter Aletta Sophia en sy kleindogter Anna Maria getroud was (Hoofstukke 8 en 15). 'n Gedeelte van die plaas word afgesny as **Waterval**³⁷ 159 en verkoop aan Koos Venter. Dit was ietwat noordwes van Kareefontein op die meegaande kaart³⁸. Op 23.10.1880 is **Middelbult**, wat 278 morg groot was, aan Koos verkoop vir £300³⁹.

Na die dood van Anna van Vuuren in 1857, tree haar en Koos se testament van 1846 (nog opgestel te Colesberg) in werking. Die boedel was blykbaar £2004 groot en sluit die plaas De Hoop met 'n huis, 'n erf en huis te Bloemfontein, nagenoeg 700 skape, 84 bokke, 19 beeste en 5 perde in⁴⁰.

Na Koos se dood tree sy en Elsje se testament van 1880 in werking. Onder die eiendom word verwys na Broekpoort 57, Waterval 159 en Middelbult 152 wat voorheen deel van Katfontein was, plus erf no. 63 te Bethulie⁴¹. Die oorgrote gedeelte van die roerende goed, insluitende die vee, is op 1.5.1889 op 'n vendusie verkoop vir £1074. Elsje het vruggebruik op die grond behou.

Toe Elsje in 1913 oorlede is word in haar boedel weer verwys na die plase Broekpoort, Waterval en Middelbult en was die boedel blykbaar £1028 groot⁴².

Die gesin

Koos was drie keer getroud en daar was elf kinders in die tweede en ses in die derde huwelik. Hy het dus altesaam 17 kinders gehad. Van die sewentien kinders is drie vermoedelik vroeg oorlede.

Sy tweede huwelik was op 11 November 1834 met Anna Catharina Janse van Vuuren. Hulle het vyf seuns en ses dogters gehad. Hul elfde kind was Aletta Sophia wat met Tjaart Petrus van der Walt (Hoofstuk 8) getroud was.

Hul sesde kind was Sarel Jacob (Hoofstuk 14) wat in die geslagslyn as vader van Annie (Venter) van der Walt voorkom. Die kinders wat uit die huwelik gebore is, is soos volg:

- Jan Adriaan (1837 -) wat blykbaar vroeg oorlede is.
- Maria Cornelia (1839 - 1897) wat getroud was met Willem Hendrik Ackerman.
- Stephanus Petrus (1841 - 1913). Hy was agtereenvolgens getroud met Catharina Jacoba van der Walt, Maria Cornelia van Zyl, Johanna Alida Coetzee en Maria Petronella Steenkamp.
- Margaretha Johanna (1842 - 1903) wat getroud was met Pieter Andries Swanepoel.
- Jacobus Johannes (1844 - 1921) wat getroud was met Judith Mariana Adriana Fourie en daarna met Anna Cornelia Jacomina Kotze.
- Sarel Jacob (1847 - 1922) wat getroud was met Johanna Maria Sophia Dorothea de Kock.
- Anna Catharina (1849 - 1921) wat getroud was met Johannes Jacobus Petrus van der Walt en Andries Petrus Jacobus Venter.
- Hester Sophia (1851-) wat getroud was met Abraham Johannes Coetzee en daarna met Hendrik Balthazar Louis Kloppers.
- Pieter Johannes (1852 - c. 1854). Moontlik vroeg oorlede.
- Adriana Johanna Petronella (1852 - 1932) wat getroud was met Michiel Joseph Venter.
- Aletta Sophia (1857 - 1914) wat getroud was met Tjaart Petrus van der Walt.

Koos se derde huwelik op 8 Desember 1857 was met Elsje Philippina Lombard. Dit was haar tweede huwelik. Sy was voorheen getroud met Daniel Casparus Swanepoel, wat oorlede is op 29 Januarie 1856 en by wie sy sewe kinders gehad het. Elsje oorleef Koos en is op 12 Desember 1913 oorlede. Koos en Elsje het ses kinders gehad, soos volg:

- Jan Adriaan (1858 - 1941) wat agtereenvolgens getroud was met Susanna Johanna du Plessis en Anna Sophia Catharina Vermaak.
- Johannes Anthonie (1860 - 1924) wat getroud was met Francina Hendrina Coetzee.
- Petronella (1862-). Moontlik vroeg oorlede.
- Petrus (Johannes) (1863 - 1935) wat agtereenvolgens getroud was met Catharina Susanna Kruger, Susanna Francina Kruger en Catharina Cornelia du Plooy.
- Martha (1865 - 1896) wat getroud was met Willem Jan Harm Steyn.
- Hester Clasina (1868 - 1941) wat getroud was met Piet Petrus Coert Venter.

Uit die eerste huwelik (1853 – 1856) van Elsje Philippina Lombard en Daniel Casparus Swanepoel is die volgende kinders gebore, waarvan drie moontlik vroeg oorlede is:

- Antonie Johannes Swanepoel (1846 -). Moontlik vroeg oorlede.
- Pieter Andries Johannes Swanepoel (1847 -) wat agtereenvolgens getroud was met Johanna Maria Margaretha Venter en Charlotta Catharina Pretorius.
- Petronella Swanepoel (1849 -). Moontlik vroeg oorlede.
- Gertruida Magdalena Swanepoel (1850 -). Moontlik vroeg oorlede.
- Elsie Philippina Swanepoel⁴³ (1852 -) wat getroud was met Pieter Andries Swanepoel.
- Maria Magdalena Swanepoel (1855 -) wat getroud was met Petrus du Plessis.
- Daniel Casparus Petronella Margaretha Swanepoel (c. 1856 -) wat getroud was met Nicolaas Gerhardus Jacobus Breed.

Wanneer groot gesinne, soos dié van Koos, ter sprake kom, kan daar tereg gewonder word hoe die gesinne hanteer is en hoe hulle gehuisves is in die huise wat meesal nie baie groot was nie. Die totale getal kinders verstrek egter nie 'n goeie beeld van hoe groot die gesin is nie. Koos was, soos hierbo gemeld, die vader van 17 kinders. Elsje Lombard het voor haar huwelik met Koos 7 kinders gehad. By die beraming van die moontlike getal kinders in die huis, is verskeie faktore in ag geneem⁴⁴. Daarvolgens is beraam dat die volgende getalle kinders op verskillende tydstippe in Koos en Elsje se huis was:

- Toe Koos en Elsje getroud is op 8 Desember 1857, was daar 11 kinders in die huis – vier van 10 jaar en ouer en 7 onder tien jaar waarvan die jongste 4 maande oud was⁴⁵.
- Toe Koos sy vyftigste verjaardag vier op 21 Maart 1864, was daar 12 kinders in die huis – vyf bo tien jaar en sewe onder tien jaar waarvan die jongste sewe maande oud was⁴⁶.
- Toe Koos en Elsje se laaste kind gebore is op 21 Augustus 1868, was daar 10 kinders in die huis, waarvan vyf bo tien jaar oud was en vyf onder tien jaar waarvan die jongste pasgebore was⁴⁷.

Die enkele gebeurtenis wat die grootste ingreep op die lewens van die gesinslede gemaak het, was die Anglo-Boereoorlog. Van die 17 kinders was vyf reeds oorlede toe die oorlog in 1899 uitbreek. Oor 10 van die oorblywende kinders en/of hulle eggenotes is inligting oor die oorlog opgespoor. Die gegewens word in meer detail by elkeen in die deel oor Koos se kinders verstrekk en hier word slegs die tendense weergegee. Die mans het meesal op kommando gegaan en geveg aan die begin van die oorlog, maar in twee gevalle het hulle aangedui dat hulle nie geveg het nie. Die wat wel geveg het, het in die eerste helfte van 1900 oorgegee of wapens neergelê en 'n aantal van hulle het die eed van neutraliteit afgelê. Van hulle was opgeneem in krygsgevangene kampe en/of konsentrasiekampe. 'n Hele aantal van die vrouens is gevange geneem en in konsentrasiekampe opgeneem. Daar is rekord van die sterfte van een van Koos se kinders en 7 kleinkinders in die konsentrasiekampe.

Wat opmerklik is, is dat diegene wat wel op kommando was, in die eerste helfte van 1900 oorgegee of wapens neergelê het. Hier is dus nie sprake van burgers wat vrywillig die guerillafase van die oorlog betree en/of tot die bitter einde veg nie. Dit kom voor asof dit in kontras tot Koos se ywer vir die onafhanklikheid van die Oranje-Vrystaat is.

Die stigting van die Gereformeerde kerk in die Vrystaat

Van die begin af was Koos Venter aktief in die kerklewe in die Vrystaat. Eers was dit as lidmaat van die Nederduits-Gereformeerde Kerk in Bloemfontein. Ds. Andrew Murray was reeds sedert 1849 die predikant in Bloemfontein. Op 21 Augustus 1855 is ds. Murray onthaal na sy terugkeer na die Vrystaat en was Koos Venter, Lid van die Uitvoerende Raad, saam met ander hooggeplaastes teenwoordig. By die geleentheid het Koos ook opgetree en spreek waardering uit vir die agting aan "... zynen geliefden Leeraar bewezen".⁴⁸ Ook toe die hoeksteen van die "Kweekschool" op 13 Oktober 1856 gelê word, tree Koos weer op.⁴⁹

Koos Venter was egter die enkele persoon wat die grootste bydrae gelewer het tot die stigting van die Gereformeerde Kerk in Mei 1859⁵⁰ in die Vrystaat. Hy was die onbetwiste leier van die Doppers in die Vrystaat en ook 'n spreekbuis van die Doppers in die Overvaal, Vrystaat en Noord-Oos Kaap.

Om Koos se rol ten opsigte van kerksake te volg, is dit nodig om eers die drie kerklike denominasies wat betrokke was, te identifiseer:

- Die Nederduits Gereformeerde Kerk (NGKerk) was die kerk wat vanaf 1652 aan die Kaap gefunksioneer het en waarna ook vroeër as die Gereformeerde Kerk verwys is. (Die naam van die Kaapse Kerk was sedert 1824 die Nederduitsch Hervormde Kerk⁵¹) Op 6 Mei 1849 is ds. Andrew Murray as predikant van die NGKerk in Bloemfontein bevestig en hy dien daar tot 1860.
- Die Nederduits Hervormde Kerk (NH Kerk) was 'n voorsetting van die naam van die kerk in die Kaapkolonie, maar het sy selfstandige ontstaan in die Transvaal gehad. Daar het 'n verwydering tussen die Kaapse kerk en die Voortrekkers ontstaan omdat Kaapse predikante nie die Voortrekkers wou bedien nie en nie een van die predikante predikant onder die Trekkers wou word nie. Die eerste gemeente in die Transvaal is in 1842 te Potchefstroom gestig. Ds. Dirk van der Hoff het in 1853 die Nederduits Hervormde predikant in Potchefstroom geword.⁵² Die kerk was in die Zuid-Afrikaansche Republiek die Staatskerk.
- Die Gereformeerde Kerk (GK) is op 11 Februarie 1859 te Rustenburg gestig. Ds. Dirk Postma was die eerste predikant. Baie van die sogenaamde Doppers het hul heenkome in die kerk gevind. Die gemeente Reddersburg word ook in 1859 in die Vrystaat gestig en in 1860 die gemeente Burgersdorp in die Kaapkolonie.

In die eerste helfte van die negentiende eeu het 'n groep baie konserwatiewe en streng godsdienstige⁵³ trekboere ontstaan in die Noord-Oos Kaap. Hulle was in verset teen tendense wat hulle in die Kaapse kerk – die Nederduits Gereformeerde Kerk – opgemerk het. Hierdie mense is Doppers genoem. Hulle woon aanvanklik hoofsaaklik in die area tussen Graaff-Reinet en Colesberg. Waarom het die groep juis in hierdie geografiese gebied ontstaan terwyl daar tog elders ook konserwatiewe en streng godsdienstige mense moes gewees het? Dit het blykbaar daarmee te doen dat die Doppeergemeenskap gegroei het uit 'n paar groot families wat ondertrou het en hulle vriende. Vanne wat genoem word, is Coetzee, Kruger, Van der Walt en Venter⁵⁴.

Daar is heelwat geskryf oor die ontevredenheid van die Doppers. Soos later aangetoon sal word, het Koos Venter sy ontevredenheid baie duidelik geformuleer. Die ontevredenheid begin toe gesange in 1814 in die Kaap ingevoer word. Die beswaar van die Doppers was dat die gesange aanvullend tot die Bybel was en dat dit in heelwat opsigte nie in ooreenstemming met die inhoud van die Bybel was nie – "... dat de Gezangen een andere leer brachten ..." ⁵⁵. Dr. G C P van der Vyver het 'n aantal voorbeelde aangehaal in sy boek oor ds. Dirk Postma ⁵⁶.

Mettertyd het hierdie ontevredenheid gegroei en het die Doppe Trekboere en Voortrekkers dit saam met hulle oor die Oranjerivier geneem. Daar was ook verwickelinge in die Kaapkolonie, wat hulle merk op heelwat van die Doppers gelaat het. In die NG Kerk se Ring van Graaff-Reinet is sonder ondersoek verklaar dat die gesange Skriftuurlik is. In 1842 is 'n herderlike brief uitgestuur waarin die Doppers van vooroordeel en hardkoppigheid beskuldig is ⁵⁷ en die Doppers onder dwang geplaas is om die gesange te sing ⁵⁸. Ook in Colesberg was daar 'n stryd oor die gesange. Daar was Koos se pa ook betrokke.

Soos reeds gemeld was die Doppers konserwatief en streng godsdienstig. Hulle bly Calvinisties ortodoks. Hulle het 'n deeglike studie van die Bybel met sy kantaantekeninge – die Statebybel - en ou gereformeerde outeurs gemaak ⁵⁹. Van der Vyver dui aan dat die Doppers se tekortkominge was dat 'n gedeelte van hulle teen sending was, party 'n eienaardige idee oor hulle as "uitverkore volk" gehad het en dat daar sommige was wat 'n oormaat selfversekering en -vertroue gehad het. ⁶⁰

Teen 1855 het die Doppersgesindes blykbaar gesien dat hulle nie binne die bestaande twee kerke, die NG Kerk en die NH Kerk, geholpe sal raak nie. In 1856 skryf Koos Venter namens die gemeente en kerkraad van Lydenburg aan ds. C Callenbach van die Hervormde Kerk in Nederland. Hoe dit gebeur het dat Koos namens hulle skryf, kon nog nie bo twyfel bepaal word nie, maar enkele verwickelings in die verband word in die volgende eindnota genoem ⁶¹. Koos versoek dat ds. Callenbach hom as predikant te Lydenburg vestig en indien hy nie kan nie, dat hy dan die dienste van 'n ander predikant vir die gemeente moet verkry. Blykbaar is 'n brief ook aan die kerk se kommissie oor die Transvaalse Republiek gestuur met 'n blanko beroepsbrief. Ds. Callenbach kon nie kom nie en het ook nie iemand anders benoem nie ⁶². Koos Venter is in verbinding met ds. Callenbach geplaas deur 'n Hollandse onderwyser, H. J. Scheepers, wat by Koos ingewoon het ⁶³.

Teen 1857 het die belangstelling van ouderling T van Andel van die Gereformeerde Gemeente 's Hertogenbosch in Nederland 'n proses aan die gang gesit. Hy skryf 'n brief aan die gemeente in Lydenburg. Hy deel mee dat die Sinode van die Afsgekeie-Gereformeerde Kerk in Nederland bereid is om, binne sy vermoë, leraars en onderwysers te voorsien. ⁶⁴

Intussen het Koos op 21 Januarie 1858 skriftelik bedank uit die NG Kerk, Bloemfontein ⁶⁵. In 'n onderhoud met die betrokke Kerkraad voer hy aan dat hy beswaard is oor die sing van gesange, die bidure wat ingevoer is, die gebruik van kruistafels by die nagmaal, die nuwe vorm van die huwelik, die wyse waarop jong lidmate belydenis van geloof moet doen en die "... verklaren van het Evangelie in de Kerk alhier..." ⁶⁶. Op 30 Maart 1859 skei Koos hom af van die NGK Bloemfontein en alle kerke onder die Kaapse Sinode.

Spoelstra dui aan dat die verwickelinge op politieke gebied die stigting van die Gereformeerde Kerk verhaas het. "Die Renosterrivier-insident en daarna die reëlmatige kontak van Paul Kruger met die Vrystaat, sowel as sy doelbewuste ingrype om die Magaliesbergers in die Transvaalse konstitusionele bedding in te keer, was 'n keerpunt in die kerklike beweging." ⁶⁷

Na Koos se "bedanking" uit die NG Kerk in Januarie 1858 ontvang hy besoek van Paul Kruger, Oudl. Ph. Snyman en waarskynlik Koos se broer Pieter (Petrus) Venter ⁶⁸ waartydens Koos versoek is om weer 'n beroep na Nederland te stuur. Hierdie poging het misluk omdat ds. Dirk Postma reeds op pad was na die Transvaal. Koos het ook op 10 Maart 1858 'n brief gerig aan oudl. Van Andel waarin hy 'n predikant vir Bloemfontein aanvra namens verskeie mense:

Ik heef in de maand January 1858 de leeraar en kerkenraad bedanken en heef hun 5 punten in geschrif voorgeleg waardoor ik hun die ontrouw aan de nederlands hervormde kerkbestuur en den heylige bybel verklaard heef, in sy tot nog toe heef niet ondernomen myn het tegendeel te bewysen.

Ik maak dus een beroep voor de gesegde deel van de gemeenten bloemfontein om een leeraar van die geloof daar gij in u brief melding van gemaak heef en verzoek u door u belangstellen in de verkondigen van gods woord de taak op u te neemen om ons een getrouwe kneeg des heeren aan te bieden en sijn rijs naar hier te doen aanvaarden soo gou als het moogelijk sijn kan, want wij ben hier verstooten en sonder 'n gods huijs sodat u wel begripen kan dat wy seer sterk verlang om in de huijs des heeren te gaan en sijn woord daar te hooren in suijsverheid dat indien de heer wilt niet andermaal sal noodig hebben een beroep te senden. De leeraar behoef niet besorg te sijn voor traktement. Ik verbint myn goederen en bestaan er onder en wil alles geeven wat ik besit als ik in godshuis met vreugde kan gaan.

Ook heef verschyden menschen myn gesmeek dit werk in te volharden en geldelyk hulp beloof niet alleen wij maar ook menschen uit de Kaapkolonie wens sig bij ons te voegen en wilt ook hulp by setten. Wij sijn begeerig om een leer te mogen hooren volgens de vorm en werken des heijligen geest gelijk Smijtegeld, C. Mel, abraakel. van Leeuwaarden en diergelyke geestelike schryvers. Om u kort te seggen wy stellen dat het een christen in sijn uytwendige seeden niet geoorloof is hem te kleeden of te pronken sooals de vlees begeer, siet sevanja 1 vers 8 de kant 29.

Wat de inwendige aangaat stellen wij dat niemand god sien sal ten sy dat hy niet weedergebooren wort en dat de mens volstrekt door genaade en geen reg moet zaalig worden en niet uit goede werken: dog daavid! seg gehoorsaamheid is beter als offerhande en godsoffer is een gans verbrooken gees door schult beseft getroffen en verslagen. Ook verwerpen wy de evangelische liederen en al de bij sekten ingevoert door de nieuwe ligters, ook de vertaling van den bijbel.

Inhoud van Koos se brief gedateer 10 Maart 1858 aan ouderling J van Andel van Nederland.⁶⁹

Op hierdie brief het Van Andel op 1 Augustus 1858 geantwoord en Koos verwys na ds. Postma, waarvan Koos nou vir die eerste keer hoor. Hy skryf 'n brief aan ds. Postma op 20 Oktober 1858 en vra dat hy met hom in verbinding tree. Die brief bereik ds. Postma eers op 3 Februarie 1859, enkele dae voordat die Gereformeerde Kerk op 11 Februarie 1859 te Rustenburg tot stand kom.⁷⁰

Koos moes van die stigting te Rustenburg gehoor het. Hy skryf op 20 Maart 1859 aan ds. Postma dat daar reeds 'n byeenkoms vir 6 Mei 1859 belê is en dat hy (Koos) ds. Postma in die Transvaal sal kom haal. Die GK te Rustenburg het besluit om ouderlinge P Schutte en P Snyman af te vaardig om saam met ds. Postma na die Vrystaat te gaan. Op 7 of 12 Mei 1859⁷¹ word die eerste gemeente van die Gereformeerde Kerk in die Vrystaat gestig.

Ds. Dirk Postma het in 'n brief van 6 Junie 1859 die Volksraad van die OVS ingelig oor die stigting van die Gereformeerde Kerk. Die plaas van ene Michiel van der Walt is aangekoop en die dorp Reddersburg is aangelê. Op die dorp sou die gemeente hulle eerste kerkgebou oprig en werk om 'n predikant te bekom.⁷²

Die huidige Gereformeerde Kerk Reddersburg

Foto: Prof. P. H. Fick

Koos het beswaar gehad teen die naam Reddersburg vir die gemeente, hoewel dit toe reeds in die omgang gebruik is. Sy beswaar was "... omdat wij onszelven niet boven onzen Heiland verheffen, daar wij ons niet als redders kunnen beschouwen." Koos was van mening dat Dordrecht 'n beter naam sou wees, maar daarteen het ouderling J P van der Walt weer die beswaar gehad "... dat Dordrecht niet de stichter onzes geloof is, maar wel God, onzen Redder." Die Kerkraad het op die behoud van die naam Reddersburg besluit.⁷³

Daar was groot toewyding en Koos het, onder andere, reeds in 1858 aan oudl. Van Andel gesê: "... Ik verbint myn goedere en bestaan er onder en wil alles geeven wat ik besit als ik in godshuys met vreugde kan gaan ..." ⁷⁴ In 1862 het ds. Beijer uit Nederland, die gemeente Reddersburg se eerste predikant geword.

Koos en sy derde vrou, Elsje Philippina Lombard, se name kom voor in die lidmateregister van die GK Reddersburg. Daar is 'n nota dat hulle lidmate word op die datum van die stigting van die gemeente en dat die inligting deur ds. J Beijer oorgedra is van die "Roosterboek" ds. Dirk Postma. Daar is ook 'n aantekening dat Koos-hulle vertrek het na die Gemeente Heidelberg (Bethulie) op 8 Maart 1870.⁷⁵

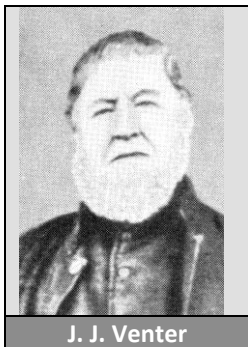
Met die stigting van die gemeente te Reddersburg was daar 45 lidmate, maar na 'n maand het dit aangegroei tot 179. Die eerste Kerkraad het bestaan uit Koos Venter, Johannes P van der Walt en Johannes Venter, Koos se broer, (Pieter Johannes) as ouderlinge en Michiel A van der Walt, Tjaart Johannes van der Walt en Roelof van der Walt as diakens. 'n Kerkraad bestaande uit Van der Walts en Venters!⁷⁶ Terwyl daar nie 'n predikant was nie en wanneer die konsulent afwesig was, het Koos en J. P. Van der Walt as voorsitter van die Kerkraad opgetree en ouderlinge en diakens het die dienste waargeneem op Sondae. Koos as Lid van die Uitvoerende Raad is van die pligte verskoon.⁷⁷

Koos en Elsje bly lidmate van die kerk te Reddersburg tot 1870. Die Gereformeerde Kerk te Bethulie is gestig in 1863, maar die lidmateregister is eers vanaf 1865 bygehou. In 1865 en 1866 is van Koos en Elsje se kinders ingeskryf in die lidmateregister van Bethulie en is aangedui dat hulle van Broekpoort afkomstig is.⁷⁸

Aangesien daar nie plaaslik opgeleide predikante vir die Gereformeerde Kerk was in die beginjare nie, is 'n proses gevolg om begaafde lidmate vinnig op te lei. Een van diegene wat aldus te Reddersburg deur ds. Beijer opgelei was, was Sarel Daniel (SD) Venter, 'n jonger broer van Koos. Ds. Sarel⁷⁹ Venter word dan op Bethulie bevestig in 1866 en sou daar dien tot 1877.

Toe die stigting van die eerste Gereformeerde Kerk in die Kaapkolonie plaasvind in die distrik van Burgersdorp onder leiding van ds. Dirk Postma, was daar afgevaardigdes van die kerk in die Zuid-Afrikaansche Republiek en die Vrystaat teenwoordig. Koos Venter was een van die teenwoordiges⁸⁰.

Die verwydering tussen Koos en ds. Dirk Postma

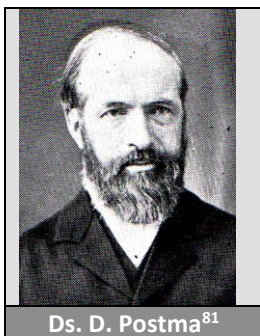

J. J. Venter

Soos reeds vertel is, was dit Koos Venter wat vir ds. Dirk Postma na die Vrystaat genooi het en wat sentraal was in die stigting van die eerste Gereformeerde Kerk in die Vrystaat - die gemeente Reddersburg. Dit het met baie vreugde gepaard gegaan. Daar het egter met verloop van tyd 'n vertrouensbreuk ontstaan en 'n verwydering tussen ds. Postma enersyds en Koos en sy broer ds. Sarel Venter andersyds.

In die gebeure wat plaasgevind het en wat 'n deel van die geskiedenis van die Gereformeerde Kerk is, het Koos en ds. Sarel Venter 'n groot rol gespeel. Hier gaan dit oor die storie van Koos en vir sover dit daarmee verband hou, ds. Sarel Venter, maar nie oor die geskiedenis van die Gereformeerde Kerk nie. Die oogmerk is dus nie hier om die geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in hierdie verband te vertel nie.

Koos het in die tydperk 1879 tot 1881 deur middel van korrespondensie aansluiting probeer vind vir die S D Venterkerk by, onder andere, die Afgeskeide Gereformeerde Kerk in Nederland. Uit die korrespondensie kan bepaalde oorsake vir die verwydering tussen hom en ds. Postma afgelei word.

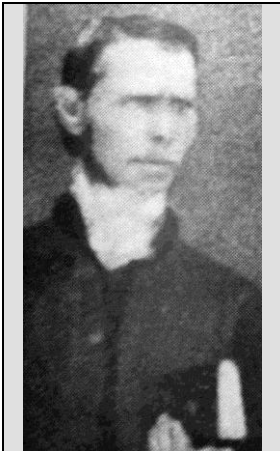
Ds. D. Postma⁸¹

Die gebeure en gesindhede is egter bedek deur die newels van die tyd en daarom is dit nie so maklik om te bepaal wat die verwydering veroorsaak het nie, veral ook omdat dit nie duidelik is wat vooraf die redes was en wat agterna as redes aangevoer is nie. Dit is ook nie so maklik om te bepaal waarby Koos intiem gemoeid was en waarby sy predikant-broer die voorbok was nie.

Dit wil egter voorkom asof daar veral vyf aspekte kon gewees het: die aanspreek van ds. Venter; die spanning tussen ds. Postma en ds. J. Beijer; ds. Postma se "onopregtheid", onder andere met die Kerkorde; die behandeling van ds. N. J. R. Swart; en die standpunt van ds. Postma en ander predikante oor sending en die vrees vir gelykstelling.

Eerstens: Ds. Sarel Venter is in 1868 tot die diens van predikant toegelaat en te Bethulie bevestig. In 1870 stuur ds. Postma 'n brief aan hom wat reeds in 1868 geskryf is waarin Sarel Venter vermaan word omdat hy nie sy kundigheid uitbrei nie. In 'n ander brief wat Sarel Venter terselfdertyd ontvang toon ds. Postma aan dat hy genoodsaak kan word om 'n klagte teen Sarel Venter in te dien oor sy willekeurige gedrag. Sarel Venter het

toeligting oor sy willekeurige gedrag aangevra en dit ontvang.⁸² In die verband en ten opsigte van sommige sake wat hieronder behandel word, dui prof. J. P. Jooste aan: “Die jaar 1870 sou dus ’n krisisjaar wees in die verhouding tussen ds. Venter en ds. Postma, en sowel die optrede teen ds. Beijer se beroep as die handhawing van die sendingtaak van die kerk het daartoe bygedra dat die spanning tussen ds. Venter en sy broers J. J. Venter en P. J. Venter, saam met ander, teenoor ds. Postma e.a. tot ’n breekpunt sou kom.”⁸³

Ds. Beijer⁸⁴

Tweedens: Ds. J. Beijer was in Nederland ’n student aan die huis van ds. T. F. De Haan, net soos ds. Postma en hulle het mekaar goed geken⁸⁵. Hy aanvaar ’n beroep na Suid-Afrika en word toegewys aan die gemeente te Reddersburg in 1862. In die aanvangsjare het ds. Postma en ds. Beijer die opleiding van predikante behartig. Ds. S. D. Venter is deur ds. Beijer opgelei. “Dit is moontlik dat twee sake, hoewel daar geen betroubare bewys daarvoor is nie, geleidelik verwydering gebring het tussen Postma en Beijer.”⁸⁶

Ds. Beijer beweer dat ’n rede vir die verwydering was dat, deur sy invloed ds. Postma se gewysigde Kerkorde op die eerste sinode in 1862 vervang is met die Dordtse Kerkorde. ’n Ander rede wat ds. Beijer noem, is dat twee van sy studente nie toegelaat is tot die bediening nie. Daar word nie hier ingegaan op die meriete van die redes nie. Ds. Beijer het in 1869 teruggekeer na Nederland en daar ’n beroep aanvaar sonder dat hy te Reddersburg losgemaak is. Onder leiding van ds. Sarel Venter het Reddersburg ds. Beijer weer beroep, maar hy het nie weer na die

Vrystaat gekom nie. Van der Vyver verhaal van die gebeure insake ds. Beijer en meld dat dit duidelik is dat daar “... iets ongebalanseerds in sy persoon was.”⁸⁷ Ten opsigte van die tweede beroep van Beijer het ds. Postma ingemeng om te voorkom dat hy weer na die Vrystaat kom en sodoende “... ’n growwe kerkregterlike flater begaan.”⁸⁸

Of dit nou geregverdigd was of nie, is dit duidelik dat die twee Venters van mening was dat ds. Postma nie vir ds. Beijer goed behandel het nie. In 1879 skryf Koos dat ds. Postma kwaad was vir ds. Beijer en hy het hom met “... onwaarheden beschuldig en de dienst hier zoo bitter gemaakt, dat hij genoodzaakt was naar zijn vaderland terug te keeren.”⁸⁹

Derdens: Die Postma Kerkorde is deur die Venters beleef as troubreuk. Op 5 Januarie 1881 skryf Koos ’n brief aan ds. K. Kleinendorst van die Afsgekeide Gemeente in Arnhem in die Nederlande en daarin vertel hy van ds. Postma se “... onopregtheid ...”⁹⁰. Hy vertel dat, toe ds. Postma in die land gekom het, hulle hom met versigtigheid uitgevra het oor die grondslag van sy godsdiens. Ds. Postma het aan hulle bevestig dat die Bybel, Psalmbboek met formuliere en Liturgie en die Dordtse Handboek die grondslag van sy Godsdiens is. Die mense het toe na die pasgestigte kerk gestroom. Toe ds. Postma van die Reddersburg gemeente vertrek na sy aanwysing as konsulent (1859), het hy gesê dat hy net die een Dordtse handboek het en dit nie kan agterlaat nie. Hy het aangedui dat hy van die vernaamste artikels afgeskryf het en dat die Kerkraad dit kan gebruik. Toe ds. Beijer in 1862 daar aankom, het hy hulle vertel dat dit nie uit die Dordtse Handboek was nie.

In dieselfde trant het Koos Venter in 1875 ’n beswaar ingebring teen ds. Postma oor enkele stellings van Postma in sy werkie *Mijne Handleiding voor de Godgeleerdheid*. Koos sê: “Ek beskou hierdie handleiding as die fynste koord wat ooit gespan is om Gods Woord te ondermyn, en ek bied myself aan om dit voor ’n ‘competente’ (bevoegde) vergadering bestaande uit lidmate wat die goddelike waarheid hartlik toegedaan is en vir daardie doel deur die gemeente aangewys is, te bewys.”⁹¹ Hierdie probleem met ds. Postma is bygelê.

Vierdens: Die wyse waarop Ds. Postma gehandel het met die bedanking van ds. N. J. R. Swart. Hy was predikant van Pretoria en het bedank om Staatsekretaris te word. “Onder leiding van ds. Postma het die Algemene Kerkvergadering op 12 Januarie 1872 op onkerkregtelike en liefdelose wyse met ds. Swart afgereken.”⁹²

Vyfdens: Oor die sending word hieronder in meer detail vertel. Dit kom voor asof dit veral gegaan het oor Koos-hulle se standpunt teen gelykstelling en die metode van sending wat op gelykstelling kan uitloop.

Gevolgtrekking: Die verwydering tussen Koos en sy broer ds. Sarel Venter enersyds en ds. Postma andersyds dui nie daarop dat een van die twee kante relatief onskuldig was nie. Veral Koos kon nogal heftig in sy optrede wees. Wat egter duidelik is, is dat ds. Postma blykbaar nie teenstand maklik hanteer het nie, nie altyd met die nodige eerbied vir die kerkreg opgetree het nie en blykbaar 'n dominerende element in sy mondering gehad het.

Koos en die Sending

Hierdie saak het 'n bepaalde aanloop en spesifieke rolspelers waarna eers verwys word.

- Ds. Dirk Postma was die stigterpredikant van die Gereformeerde Kerke en predikant te Burgersdorp.
- Ds. Sarel Daniel Venter was 'n jonger broer van Koos en predikant te Bethulie.
- Ds. Jan Lion-Cachet het destyds onderrig aan die Teologiese Skool te Burgersdorp gegee.

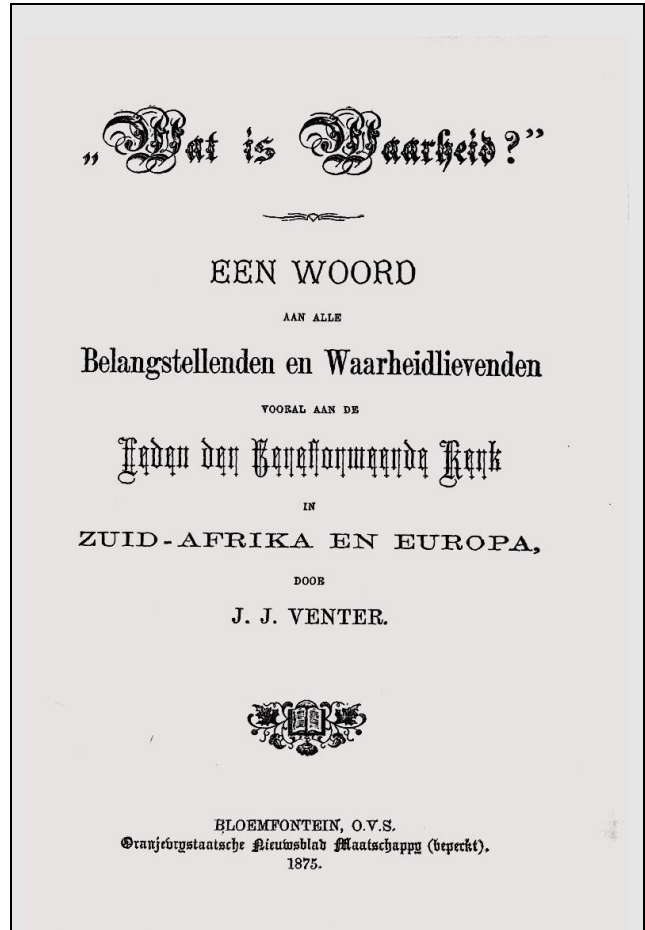
Die boere in die Oos-Kaap het meesal nie 'n gelukkige ervaring van sending en sendelinge gehad nie en hierdie ervarings is saamgeneem namate hulle hul oorkant die Gariep (Oranjerivier) gevestig het. Dit word in een bron soos volg gestel:

“Veral die Dopperkern van die grensboere en latere Voortrekkers, wat so hulle voet dwars gesit het teen alle vreemde Engelse beïnvloeding ... en vir wie die oppervlakkige gevoelsgodsdien van hierdie sending so met weersin vervul het, het hierdie die groot eksponent van die vyandige magte teen die Afrikanerdom gesien. En vir baie was dit die eintlike sending. So sien die sending daar uit het hulle geredeneer. Dit loop uit op gelykstelling en daarom moet alle sendingwerk veroordeel word.”⁹³

Ten einde die botsings wat ontstaan het, in verband te plaas, verwys ds. Pieter van Wyk na 'n meer formele en na binne gekeerde denkrigting (Drentse) en die meer na buite gerigte (Gelderse) denkrigting onder Nederlandse Gereformeerde predikante van daardie tyd⁹⁴. Di. Postma en Cachet was die meer na buite gerigtes en di. Beijer en S. D. Venter en Koos Venter was die meer na binne gekeerdes. Die verskillende benaderings het tot botsings gelei wat met die opvatting oor die sending hul hoogtepunt bereik. 'n Belangrike aspek wat ook in gedagte gehou moet word, is dat ds. Postma “... geen teenstand geduld (het) toe daar veral uit sekere Afrikanerkringe weerstand teen sy sendingbeleid gekom het nie ...”⁹⁵

Op die Gereformeerde Kerke se Sinode van 1869 is die saak ten opsigte van die sending aanhangig gemaak en na die drie Algemene Vergaderings verwys vir insette. Dieselfde Sinode is versoek om hom uit te spreek oor die gelykstelling van gekleurdes en blankes op kerklike gebied. Die Sinode dui aan dat die Bybel wel 'n vorm van gelykstelling aandui, maar hy beskou “... bogenoemde gelykstelling nou nog nie uitvoerbaar nie, ja, eintlik onmoontlik, en vertrou dat elkeen wat die toestand van die nasie ken en redelik oordeel, dit sal moet toestem ...”⁹⁶

Op die Kaaplandse Algemene Vergadering te Philipstown in 1870 het ds. Postma 'n sendingplan voorgestel wat aanvaar is. 'n Aspek daarvan was, onder andere, dat elke gesinshoof sending moet doen onder sy werkers en dat die lede van die huisgesin hom moet bystaan deur hul voorbeeld. Ds. Postma het die sendingplan probeer

deurdruk, maar het selfs in sy eie gemeente, Burgersdorp, ernstige teenstand gekry en 'n verwerping van die plan.

Toe die Algemene Vergadering van die Vrystaat die vraag oor die sending bespreek in 1872, merk hulle op dat in Bethulie (Ds. Sarel Venter) se kommentaar nie na die bekende sendingopdrag in Mat. 28:19 verwys word nie, maar na Mat. 7:6 (pêrels voor die varke werp, ens.)⁹⁷. Dit word deur die Algemene Vergadering verwerp.

Ds. Pieter van Wyk het in 2009 in 'n skripsie ter gedeeltelike voldoening aan 'n meestersgraad in die Teologie⁹⁸ ingedien oor *De Maandbode*. In hierdie skripsie het hy die gebeure wat lei tot kerkskeuring in Bethulie behandel. Hy bied 'n perspektief op die Doppers se benadering ten opsigte van die sending, die verskillende opvattinge oor die sending en die verloop van die "botsings" wat lei tot die kerkskeuring te Bethulie. Enige leser wat meer oor die aanloop tot en die skeuring te Bethulie wil weet kan met groot vrug die skripsie van ds. Van Wyk lees.

Wat ds. Van Wyk veral baie duidelik na vore bring, is dat dit nie gegaan het oor die doen van sending al dan nie, maar oor die metode waarop sending gedoen moet word.

Daar is in hierdie gedeelte van die storie van Koos Venter met groot waardering gebruik gemaak van die gegewens in die bogemelde skripsie om die volgorde van gebeure uiteen te sit en om bepaalde gegewens te bekom, soos in die eindnotas aangedui.

Die Sinode van 1873 moes nou besluite neem oor die sending. In ds. Postma se denke was die onderwys 'n belangrike geleier van die sendingwerk. Dit is ook om hierdie rede dat ds. S. D. Venter meer duidelikheid van die Sinode verlang het oor wat die Sinode van 1869 met gelykstelling (wat nie haalbaar is nie) bedoel. Toe 'n verklaring van die woord "gelykstelling" ter sprake kom, interpreteer ds. Venter dit as "... gelykstelling van onderwys aan gekleurdes en blankes en 'n gesamentlike bediening in een skool en die wat saamsit in een kerkgebou."⁹⁹ Die Sinode besluit egter dat dit verwys na die gelyke bediening van die Woord en sakramente in een kerkgebou aan blankes en kleurlinge. Die Sinode laat die onderwys, wat vir Sarel Venter baie belangrik was, uit. Die Sinode besluit ook dat almal moet doen wat hul hand vind om te doen ten opsigte van die sending.

Daar vind in die 1870's 'n hele aantal verwickelings plaas ten opsigte van die sending en van die ander sake wat hierbo vermeld is. Hoewel Koos Venter seker nie 'n passiewe toeskouer was nie, is dit nie van belang om al die verwickelinge in hierdie storie oor hom in te sluit nie. Ds. Sarel Venter het ook in die tyd 'n pad geloop waar hy hom al hoe meer van die Gereformeerde kerkverband verwyder het en waar hy verklaar het dat hy hom van die kerkverband se bestuur onttrek¹⁰⁰. Hy het hom ook al hoe meer na diegene wat in sy oë die "getroues" in Bethulie was gewend.

Tydens die Gereformeerde Kerke in die Vrystaat se Algemene Vergadering van 1874 het ouderling G. A. Coetzee van Bethulie aangedui dat hy "... in zyne gemeente met alle vlyt ter uitbreiding van Gods Koningryk arbeid; maar aan die kleurlinge wil hy niets doen."¹⁰¹ Daaroor het ds. Jan Lion-Cachet 'n brief in die Gereformeerde blad *De Maandbode* in Oktober 1874 geskryf. Hy spreek hom sterk uit teen die uitspraak van die ouderling en meen dat hy (die ouderling) dwaal.

Daar vind 'n polemiekk in *De Maandbode* plaas. Die korrespondensie is in 1875 deur Koos Venter gepubliseer in 'n pamflet met die titel "*Wat is Waarheid*"¹⁰² waaruit die gegewens oor die polemiekk verkry is. In die pamflet stel en verdedig Koos sy standpunt oor die sending deur die Gereformeerde Kerke – sending synde 'n saak waarteen hy nie is nie, maar teen die metodes wat afdwing word. Ds. Lion-Cachet se brief was die vonk in Koos Venter se kruisvat. Hy reageer sterk op die brief, maar 'n gedeelte daarvan gaan oor hoe die bogenoemde ouderling deur ds. Lion-Cachet behandel is. Dit is moeilik om te bepaal wat die wesenlike besware teen die "Postma/Cachet" metode van sending is, maar daar kan moontlik drie gronde wees¹⁰³:

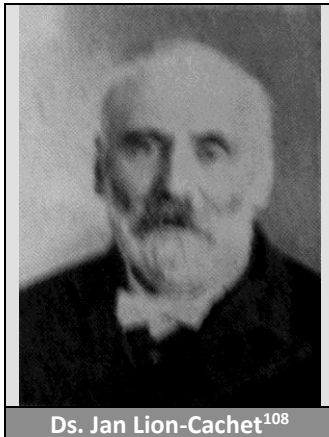
- Matteus 28:19, wat die sendingopdrag bevat, word verkeerd uitgelê deur te sê dat alle lidmate 'n sendingtaak het. Blykbaar is die eerste beswaar dat dit 'n opdrag aan die Apostels was. Tweedens sê Koos onder andere: "Indien al de Boeren (vir Swartmense) schoolmeesters worden, waar zullen sy van leven, ... van wie zult gy uw leeftocht krygen?". (Koos was ten gunste daarvan dat sendelinge die sending moet onderneem.)
- Die vloek oor Gam is geestelik en daarom is sending onder gekleurdes nie gebiedend nie.

- Hoe dit, volgens Koos, in die praktyk in die sending gaan. Hy vertel van 'n sendingdiens wat hy bygewoon het, waar almal baie mooi gesing het. Toe die preek aan die gang was, was daar een persoon met 'n stok wat rondgeloop en die slapende "luisteraars" die heel tyd moes wakker maak. Toe daar aan die einde gesing moes word was almal wakker en het hulle lustig gesing.

In *Die Maandbode* van Oktober 1874 het ene X (Ds. M P A Coetzee van Steynsburg) ook oor die sending geskryf¹⁰⁴. Hy wys, baie kortliks gestel, op die volgende:

- Dit is ongegrond om te beweer dat die sendingopdrag net vir die Apostels geld.
- Die sendingopdrag in Mat. is duidelik en moet gehoorsaam word.
- Dit is nie vir die lidmate om te oordeel oor die sukses van sendingwerk nie. Hulle moet sending doen en die sukses al dan nie is in God se hande.
- Nog 'n vrees bestaan by die anti-sendinggesindes: Hulle is bang vir vermenging en gelykstelling tussen blank en gekleur, maar die Sinode het reeds daarteen besluit.

Ook op hierdie brief stel Koos 'n antwoord op¹⁰⁵. Daar is egter weinig in sy kommentaar wat daarop dui dat hy sy standpunt teen die betrokke metode van sending duideliker formuleer. Daar kom nie 'n verdere verweer teen die sendingopdrag in Mat. nie. Hy kritiseer die wyse waarop X (ds. M P A Coetzee van Steynsburg) sy saak stel en doen 'n beroep om eenheid en meer liefde. Daarop antwoord ds. M P A Coetzee en konsentreer op Koos se optrede in sy (Koos se) kommentaar op die eerste brief¹⁰⁶. Ds. Jan Lion-Cachet het ook 'n brief gerig in reaksie op Koos se kommentaar en vermaan Koos daarin oor sy optrede en standpunte.¹⁰⁷

Ds. Jan Lion-Cachet¹⁰⁸

Koos reageer op ds. Lion-Cachet se brief en daar is baie gesê oor die omringende sake, maar nie veel oor die sending nie.¹⁰⁹ Wat wel duidelik blyk is Koos se gegriefdheid omdat, volgens hom, gesê is dat die gekleurdies die bediening meer nodig het as die blankes. Hierop het ds. Jan Lion-Cachet weer geantwoord.

Die twisgeskryf, wat Koos Venter gepubliseer het, het by tye persoonlik geword. Uit die dokumentasie kom dit voor asof sy besware oor die metode van sending spruit uit 'n algemene teenstand teen enige vorm van gelykstelling en vermenging. Daar is afgewyk van die bespreking van die sending en persoonlike optredes en stellings is aangeval hoewel die aanvalle nie enige verdere helderheid oor die sending gebring het nie. Dit kom voor asof Koos die hele saak emosioneel hanteer het.

Kerkskeuring te Bethulie

Ds. Sarel Venter het per brief op die Vrystaatse Algemene Vergadering van die Gereformeerde Kerke 'n klagte ingebring teen, onder andere, ds. Postma. Met die behandeling van die saak is hy daarop gewys dat hy die klagte by die Kerkraad van ds. Postma se gemeente, Burgersdorp, aanhangig moet maak. Daarop skryf Sarel Venter aan Burgersdorp in 1877. Die Kerkraad van Burgersdorp besluit dat Sarel Venter teenwoordig moet wees wanneer die klagte behandel word en dat hy skriftelik vooraf aan ds. Postma die staving vir bepaalde bewerings moet verstrek¹¹⁰.

In hierdie tyd was ds. Venter ook in die moeilikheid by sy eie Kerkraad in Bethulie.

Op 17 Augustus 1877 het die Kerkraad van Burgersdorp die klagte aangehoor. Ds. Venter moes eers sy klagte stel en verduidelik. Dit doen hy en daarna is dit ds. Postma se beurt. Ds. Venter versoek om verskoon te word nadat hy sy klag mondeling gestel het, maar toestemming word geweier. Terwyl ds. Postma die volgende dag sy saak stel, het Sarel Venter die vergadering verlaat. Toe die kerkraad die klag en verweer oorweeg, word soos volg besluit:

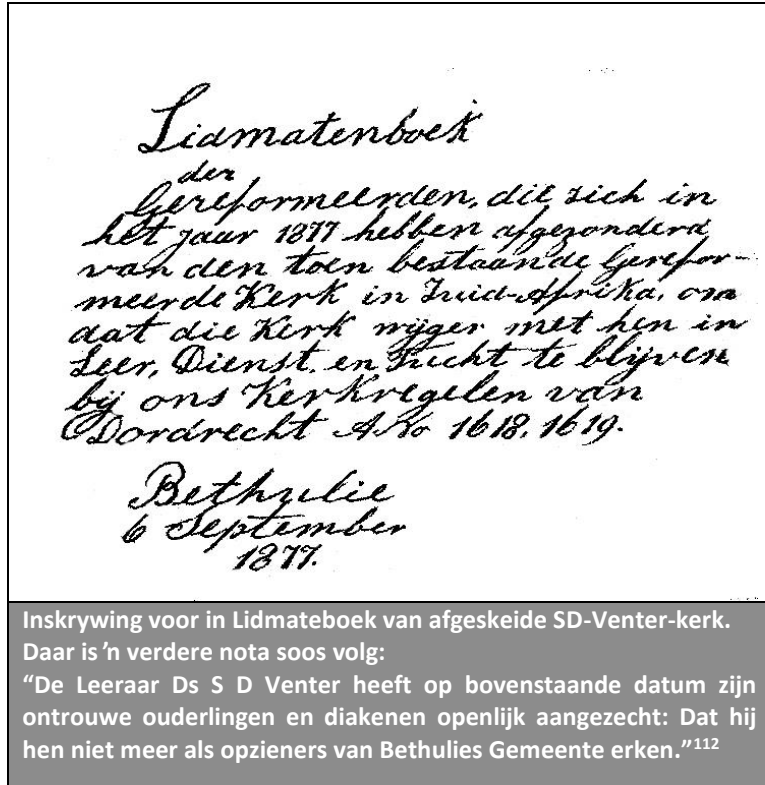
"Aangesien ds. Venter op so 'n geheel onbehoorlike wyse die vergadering verlaat het terwyl ds. Postma besig was met sy verdediging, is die Kerkraad oortuig dat ds. S. D. Venter in die geheel geen kans sien om

te bewys wat hy as beskuldiging teen ds. Postma ingebring het en dat die kerkraad die beskuldiging dus kan beskou as laster, en gevolglik besluit om van hierdie handeling kennis te gee aan die Korrespondent van die Algemene Vergadering van die Oranje Vrystaat en aan die kerkrade van Bethulie, Fauresmith, en Boshof.”¹¹¹

Op die wyse het die Kerkraad van Burgersdorp nie oor die meriete van die klagtes geoordeel nie, maar oor ds. Venter se verlating van die vergadering. In regsprosedure sou die besluit bepaald gesneuwel het. Verder word ds. Venter deur 'n ander Kerkraad as sy eie, wat geen bevoegdheid daartoe gehad het nie, skuldig bevind aan laster, sonder dat hy die geleentheid gegun is om sy saak te stel.

Die gevolg van Burgersdorp se besluite was moeilikheid in ds. S D Venter se eie gemeente Bethulie waar hy geskors is na aanleiding van sy optrede te Burgersdorp, maar hy bedank en stig die Gereformeerde Kerkgemeente te Bethulie – die sg. S D Venterkerk. Ook 'n aantal lidmate van Burgersdorp, Philipstown, Reddersburg en Boshof het oorgegaan na die afgeskeide kerk¹¹³.

As gevolg van, onder andere, die verskille oor die metode van sending en die afdwing van die Philipstown besluite, soos hierbo behandel is, skeur die Gereformeerde Kerk Bethulie dus in 1877 en gaan Koos en sy gesin oor na die sogenaamde SD Venter Kerk. Daar volg 'n dispuut oor die eiendom van die Gereformeerde Kerk Bethulie en die SD Venter Kerk maak aanspraak op *pro rata*-gedeelte van die kerkeiendom. Koos Venter, J. J. Joubert en A. L. De Wet tree namens die afgeskeidenes op in 'n siviele saak wat eindig in die Hooggeregshof en wat teen die eisers uitgewys word¹¹⁴.

In die tydperk 1879 tot 1881 was Koos in korrespondensie met H. A. L. Hamelberg wat toe die Vrystaat se konsul in die Nederlande was. Hy vra in die brief van 7 November 1879¹¹⁵ dat Hamelberg help dat hulle kontak kan maak met die kerke waarmee hy van mening is dat die S D Venterkerk ooreenstem in Nederland, Noord-Amerika en Skotland. Hy meld dat hy reeds aan die kerk in Skotland geskryf het, maar nog nie 'n antwoord ontvang het nie. In die brief verstrek hy dan ook redes waarom hulle afgeskei het van die Gereformeerde kerkverband. Hy meld ook dat hy nie in sy persoonlike hoedanigheid optree nie, maar in opdrag van sy kerk.

Na aanleiding van die bogemelde brief het ds. K Kleinendorst van die afgeskeide gemeente te Arnhem in die Nederlande aan Koos geskryf en 'n boekie aan hom gestuur. Koos antwoord op die brief op 5 Januarie 1881¹¹⁶ en verwelkom die skrywe aan hom. Hy verduidelik weer wat die redes was vir die afskeiding van die S D Venterkerk en die breuk met ds. Postma. Hy spreek die wens uit dat sy kerk opgeneem kan word in die Nederlandse kerkverband. Daar het blykbaar niks van die skrywes gekom nie.

Na Koos se dood (1890) verenig die meerderheid afgeskeidenes weer met die Gereformeerde Kerk Bethulie in 1890 en diegene wat nie aansluit nie, word lidmate van die NG Kerk¹¹⁷.

In 'n evaluering van die stryd oor, onder andere, die sending skryf prof. J. P. Jooste soos volg oor (ds.) Sarel Venter (opmerkings wat seker ook na sy broer, Koos, kan verwys):

“... het die saak waarvoor hy gestry het en wat hy op so ’n onhandige wyse gehanteer het, in die harte van baie gelowiges gelewe, nl. die vooroordeel teen die sendingaksie in die Kerk, en dit sou jare duur voordat dit in ’n groot mate oorwin is.”¹¹⁸

In die Eeufeesgedenboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie, wat in 1963 verskyn, skryf ds. A. Z. Pelsers soos volg: “Met ’n bietjie verdraagsaamheid en liefde van albei groepe, sou die skeuring sekerlik nooit plaasgevind het nie. Dr. B. Spoelstra kom ook tot die konklusie: ‘Die skeuring van 1877 was die resultaat van wedersyds onverdraagsaamheid en persoonlike elemente gedurende ’n dekade van storm en drang. ’n Simpatieke en kerkregtelike hantering van die saak, sou die Venter-tragedie vermy het en daardeur die ontplooiing van die Gereformeerde Kerkverband bevorder i.p.v. gesmoor het.’”¹¹⁹

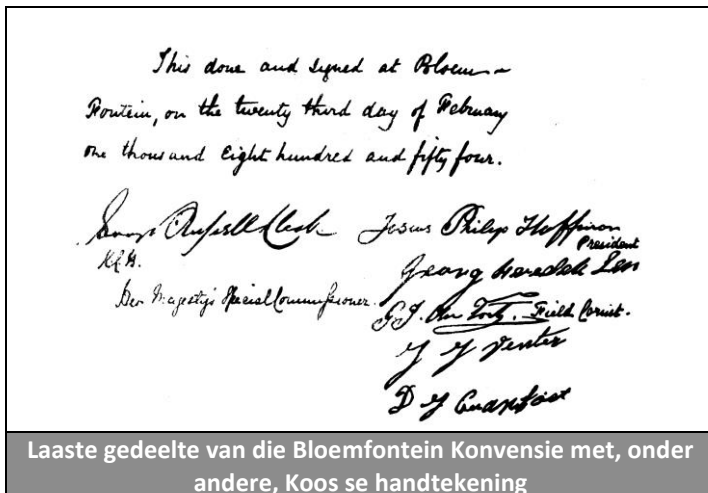
Landsake

Inleiding

Koos was baie aktief in die politieke lewe in die Vrystaat en sy naam kom dikwels voor in die literatuur oor die Vrystaat van daardie tyd. Hierdie is egter nie ’n verhaal oor die Vrystaat nie. Die betrokkenheid van Koos by insidente is fragmentaries hieronder weergegee, ten einde te verhoed dat hierdie stuk verander in geskiedskrywing oor die Vrystaat. Vir nagenoeg 27 jaar van die 48 jaar wat die onafhanklike Vrystaatse Republiek bestaan, was Koos lid van die Volksraad, eers vir Bloemfontein en later vir Bethulie. Hy was in heelwat ander hoedanighede betrokke by die politiek van die Vrystaat, soos as Lid van die Uitvoerende Komitee en as Waarnemende President.

Koos het hom deurgaans beywer vir die onafhanklikheid van die Vrystaat. In die stadium toe Koos hom in die Vrystaat gevestig het, was die Vrystaat Britse gebied en was daar ’n Britse Resident in Bloemfontein. Die Britte was egter van voorneme om die Vrystaat te ontruim en Koos het betrokke geraak by die prosesse. Vir ’n tyd lank was daar ook sterk gevoelens oor die vereniging van ’n onafhanklike Vrystaat met die Zuid-Afrikaanse Republiek (Transvaal). Andersyds was daar weer by tye ’n sterk aandrang op Federasie met die Kaapkolonie.

Binne die Vrystaat was een van die groot kwessies om vrede met die Basotho onder leiding van Moshoeshe (Mosjesj) te handhaaf. Die konflik het hoofsaaklik gegaan oor die gebied tussen die Caledon- en Oranjeriviere en die gebied noord van die Caledonrivier wat die huidige Harrismith insluit. Daar was tussen 1858 en 1868 drie oorloë met die Basotho¹²⁰.

Laaste gedeelte van die Bloemfontein Konvensie met, onder andere, Koos se handtekening

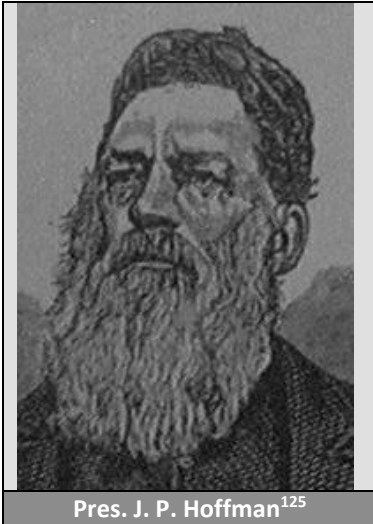
Die Britse onttrekking

In die voorbereiding vir die Britse onttrekking uit die Vrystaat, is ’n vergadering in Bloemfontein gehou. Op hierdie vergadering van Vrystaatse Volksverteenwoordigers van 5 tot 8 September 1853 is dr. A. J. Fraser as voorsitter gekies. Daar was altesame 76 Hollandse en 19 Engelse verteenwoordigers byeen. Onder die aanwesiges was J. J. Hoffman, dr. Fraser, D. Griesel, J. J. (Koos) Venter, en F. Linde vir die distrik Bloemfontein.¹²¹ Koos dien ook in die Voortsettingskomitee van 25 lede¹²².

Koos Venter was geesdriftig oor die onafhanklikheid van die OVS. “Hy was inderdaad sy lewe lank ’n toonbeeld van vinnige, hals-oor-kop beweeglikheid en gloeiende offensief, waarin sy beeldryke taal hom ’n aansienlike hulp gewees het.”¹²³ Koos het vergaderings gehou om die bevolking te oortuig om onafhanklikheid te aanvaar. Hy het ’n memorie opgestel en dit is geteken deur 82 ondersteuners in die suide van die OVS. Daarin word die Britse Regering versoek om die land te beskerm of om dit te verlaat. Hy het die memorie op 26 November 1853

aan Sir George Clerk, wat die Britse onttrekking moes bestuur, oorhandig. In die Engelse pers in die Vrystaat is hy heftig aangeval en as bekrompe beskou.

Terwyl daar diegene was wat ten gunste van die voorsetting van die Britse teenwoordigheid was, was die Britte vasberade om die Vrystaat te verlaat. Op 23 Februarie 1854 is die Bloemfontein Konvensie onderteken. Die veertigjarige Koos Venter was een van die ondertekenaars as 'n verteenwoordiger van die Wyk Kafferrivier in die Distrik Bloemfontein. Die eerste artikel van die Konvensie verleen aan die inwoners van die OVS hul volle onafhanklikheid. Die voorlopige regering wat gekies is, het ook Koos Venter ingesluit.¹²⁴

Pres. J. P. Hoffman¹²⁵

President J P Hoffman (1854 – 1855)

Op 28 Maart 1854 vergader die eerste Volksraad en Koos Venter is een van die verkose lede daarvan.¹²⁶ J P Hoffman, wat ook aan die hoof van die tussentydse regering was, is tot President verkies.

'n Drang na vereniging met die Transvaal was destyds nie net lewendig in die Noord-Vrystaat wat historiese bande met die Transvaal gehad het nie. Die vereniging-gesindes het egter min leiers gehad en Koos was die enigste leier onder die republikeinsgesindes¹²⁷. Koos het in die tweede helfte van 1854 'n petisie oor die vereniging van die Vrystaat en Transvaal in die Suidelike Vrystaat rondgeneem vir ondertekening en dit op die 8 September 1854 by die Volksraad ingedien. Hendrik Mentz van Smithfield het egter 'n nog groter petisie teen vereniging met die Transvaal ingehandig. Koos was woedend en het opgespring en na die tweede petisie met sy vinger gewys en gesê: "Dis weer die addervenyen. Dis weer die duiwelsvergif. Dis weer die helse verraad van Smithfield. Ja, 'n wolf verander van haar, maar nie van

nukke nie, en net so is 'n Engelsman. Een jaar mag hy goed doen, maar die tweede nooit nie."¹²⁸ Hierteen het volksraadslid J J Orpen beswaar aangeteken en die Voorsitter het Koos aangespreek. Koos het met Orpen hand geskud, maar toe skielik weer opgestaan en gesê: "Maar jou kop moet regtig skurf wees, anders sal jy dit nie so krap nie."¹²⁹ Christiaan Bornman, verteenwoordiger van die wyk Renosterrivier, het toe voorgestel dat indien 'n lid 'n ander lid beledig hy £10 vir die eerste en £20 vir die tweede oortreding moet betaal en die derde keer die saal moet verlaat. Die voorstel is so goedgekeur.

Koos het toe die saal verlaat en sy bedanking uitgeskryf en ingedien. Die Volksraad het sy bedanking aangeneem, maar hy trek weer die bedanking terug. Die Volksraad het egter geweier om die terugtrekking van die bedanking te aanvaar en hy moes dus eers weer deur sy wyk herkies word voordat hy kon terugkeer. Blykbaar het Koos ook as Lid van die Uitvoerende Raad bedank omdat hy van mening was dat die gevoelens teen die Transvaal die regering ongevoelig maak oor die volkswil om met die Transvaal te verenig om die Basotho-gevaar te hanteer.

Daar was in die vroeë jare van die jong republiek op 'n byna deurlopende basis probleme met die Basothos en hul leier Moshoeshe (Mosjesj). Dit het meegebring dat daar heelwat onderhandelings tussen die Vrystaters en Moshoeshe plaasgevind het. In die verband word genoem dat Koos Venter se onderhandelingsstyl met Moshoeshe, soos ook dié van M W Pretorius en Harry Smith, dié was van "... op gelyke voet in die gewone broederlike atmosfeer ..."¹³⁰.

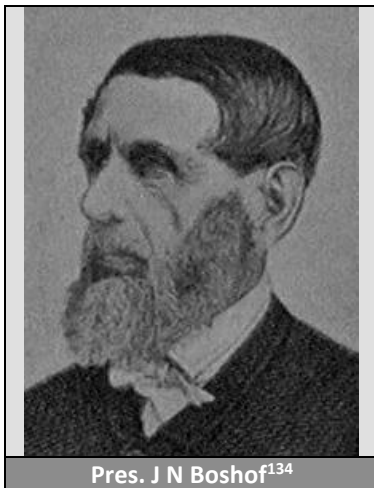

Die eerste raadsaal van die Vrystaatse Volksraad

President Hoffman het 'n vaatjie kruit aan Mosjesj geskenk, maar aan die Volksraad verswyg dat hy dit gedoen het. Die skenking het 'n opskudding veroorsaak en daar is voorgestel dat die Volksraad besluit dat die President aan "... Hooge Misdad ..." skuldig is. 'n Amendement is ingedien dat die President nie aan 'n hoë misdad skuldig is nie, maar berispe moet word. Koos het 'n leidende rol gespeel in die afsetting van President

Hoffman¹³¹ en vir die reeds gemelde voorstel stem 15 lede, insluitende Koos Venter, en vir die amendement 11 lede. 'n Twee-derde meerderheid was nodig om teen die President op te tree en dis nie bereik nie. Nadat die Volksraad verdaag het, was daar 'n gerug oor geweld en 'n klein kommando'tjie onder leiding van Frederik van der Linde en Koos Venter is opgeroep om die fort en openbare kantore te bewaak.¹³²

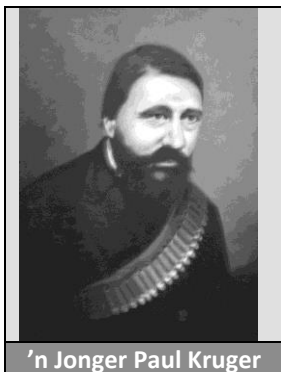
Op 10 Februarie 1855 bedank President Hoffman en Koos Venter word as voorlopige Staatspresident verkies. Op 15 Februarie 1855 neem die Volksraad sy besluit in hersiening en wys 'n Kommissie aan wat alle staatsbelange moet behartig totdat 'n nuwe President gekies is. Koos Venter word aangewys as die voorsitter van die Kommissie. Hy onderhandel suksesvol met Mosjesj en 'n ooreenkoms word gesluit. Op 29 Augustus 1855 word 'n mosie van vertroue in Koos aangeneem deur die Volksraad.¹³³

Pres. J N Boshof¹³⁴

President J N Boshof (1855 – 1859)

Op 15 Mei 1855 word J N Boshof tot Vrystaatse President verkies. Die stemme was soos volg: J N Boshof 188; J J (Koos) Venter 180; Andries du Toit 137 en J P Hoffman 22. Die nuwe president is op 27 Augustus 1855 ingesweer.¹³⁵ Hoewel Koos ook aan die presidentsverkiesing deelneem, was hy van die begin af 'n sterk ondersteuner van President Boshof¹³⁶.

'n Burgerregte Wetsontwerp het voor die Volksraad gediën en daar was heelwat teenstand daarteen. Die gedagte was dat net "Hollandsche Zuid-Afrikanen" burgers is en die ander aansoek om burgerskap moet doen en 'n eed van getrouheid moet aflê. Koos Venter het die saak verduidelik. Hy sê dat daar mense in die OVS is wat burgers van beide die Kaapkolonie (Britse gebied) en die OVS is. Hy sal liever drie of vier getroue mense om hom hê as duisend waarvan hy nie weet wat hy aan hulle het nie. Hy wys op die teenstand van die uitlanders (veral Engelse) wat 'n onafhanklike OVS teengewerk het. "... Nee, neem 'n slang by jou onder jou kombers en jy sal gebyt word ...". Hy wou weet waarom iemand wat dit werklik goed bedoel beswaar sal hê om 'n eed af te lê. Sonder 'n wet oor burgerregte sien hy geen kans om die veiligheid te bewaar nie. Hy moet weet wie burgers is en wie nie. Hy is nie teen vreemdelinge nie, maar kan nie elke "... vabond ..." toelaat nie. Die Wetsontwerp is gewysig en daar is toe besluit om dit op die volgende sitting van die Volksraad af te handel.¹³⁷

'n Jonger Paul Kruger

Marthinus Wessel Pretorius het in die Transvaal in sy vader, Andries Pretorius, se voetspore gevolg. Hy was van mening dat hy aansprake op die Vrystaat het – dat hy dit erf van sy vader. In 1857 daag hy in die Vrystaat op om aan bepaalde sake aandag te gee en uiteindelik word hy opdrag gegee om 'n proklamasie wat hy uitgevaardig het in te trek of om die Vrystaat te verlaat. Daar was daarna heelwat gerugte oor 'n inval deur M W Pretorius. Een van die gerugte was dat hy saam met swart stamme die Vrystaat sal aanval. Die Vrystaat het hom voorberei vir die aanval. 'n Transvaalse Kommando het op 23 April 1857 oor die Vaalrivier getrek en weldra is die twee kommando's teenoor mekaar by die Renosterrivier. Daar was egter 'n onwilligheid om bloed te vergiet. Paul Kruger is toegelaat om met 'n wit vlag na die

Vrystaatse Kommando te gaan en sake te probeer beredder.¹³⁸

Dan vertel Paul Kruger se biograaf soos volg: "... By die geleentheid het Koos Venter, een van die Vrystaatse leiers, in so 'n heftige en dreigende taal teenoor Pretorius uitgebars dat Kruger hom op staande voet gedaag het om sy baadjie uit te trek en te baklei. Dit het Venter laat kalmeer en daar is ooreengekom dat 'n gemengde kommissie van albei kante 'n finale vrede tussen die twee Republieke tot stand sou bring. ..." ¹³⁹

H A L Hamelberg was 'n Nederlander en regsgeleerde wat in 1855 in Bloemfontein aankom. Hy was vir tydperke sekretaris van die volksraad, volksraadslid en lid van die uitvoerende komitee. Hy was ietwat vertonerig met aanhalings in Latyn. Toe hy eens in die Volksraad die manne wou beïndruk met 'n Latynse aanhaling, het Koos Venter hom vermaan en gesê dat Hamelberg mos weet dat daar nie Engels in die Raad se besprekings toegelaat word nie.¹⁴⁰

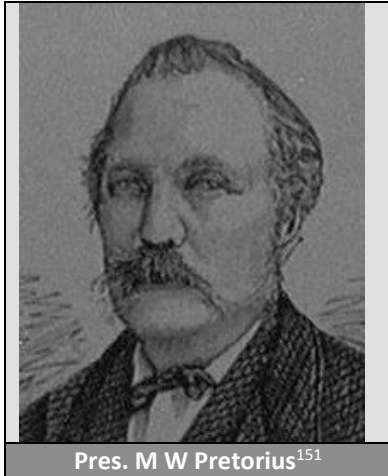
Die Volksraad was nog nie deurgaans bedag daarop om die President in ag te neem en om hom te respekteer nie. In 1858 word 'n konsep Reglement van Orde vir die Volksraad ingedien. Dit was opgetrek deur Koos Venter, J Allison en H A L Hamelberg. Daar was bepalinge wat eintlik ongeldig was en die President beledig het. Terwyl die Volksraad die konsep oorweeg, verlaat die President die Raad. Daar was toe 'n hele proses van versoening tussen die President en die Raad.¹⁴¹ Op 12 Februarie 1858 is sewe memories ingedien om teen die oprigting van vrywilliger-burgerkorpse te protesteer. Sommige is deur dieselfde persoon geskryf en in ander gevalle was die handtekeninge die van een persoon. In twee van die memories is onfatsoenlike beledigende taal teen die President gebruik. Koos het eers die laasgenoemde twee memories ondersteun, maar later voorgestel dat hulle afgekeur word.¹⁴²

Sommige van die besprekings in die Volksraad het ook hulle ligter oomblikke opgelewer. In 1858 kom die konsep munisipale regulasies onder behandeling. Koos Venter wou weet wat onder "... en dergelyke pluimvee ... " verstaan moet word. Hy stel toe voor dat dit met "Eenden en alle soort pluimvee, alsmede varkens en honden zullen niet toegelaten worden ..." in die watersloot wat van die fontein afloop, vervang word.¹⁴³

Op 17 Desember 1858 is 'n "Kweekskool" amptelik op Bloemfontein ingewy. Toe daar in 1859 oor 'n jaarlikse toelae van £180 aan die Instituut in die Volksraad debatteer is, was Koos Venter een van diegene wat daarteen beswaar gemaak het. Die beswaar was dat die opleiding in Engels te veel invloed naas die opleiding in Hollands het.¹⁴⁴

In die tyd is federasie met die Kaapkolonie deur die Vrystaters goedgekeur. Op 12 Februarie 1859 het Koos en andere federasie met die Kaap afgewys en daarteen beswaar gemaak. Hulle dui aan dat hulle slegs 'n verbond met die Transvaal wil hê in geval van "... nood en dood ...". Sir George Grey se federasieplan is deur die Britse regering gekelder. Koos se beleid oor die Vrystaat het dus in die eerste tien jaar van onafhanklikheid ontplooi tot 'n beleid waarin die Vrystaat eerste geplaas is te midde van die druk van linkse Engelsgesindes en die regse Transvaalgesindes.¹⁴⁵

Toe die President in 1859 vyf maande verlof gekry het, is E Snyman as Waarnemende President gekies met 16 stemme, terwyl J J van Rensburg ses stemme gekry het en Koos Venter 4.¹⁴⁶ Koos het in 1859 sy steun aan Boshof onttrek toe Boshof ten gunste van federasie met die Kaapkolonie raak¹⁴⁷. In Maart 1859 besluit Boshof om te bedank as president.¹⁴⁸ Koos Venter is as die Volksraad se kandidaat vir President benoem met 16 stemme teen die ses vir E R Snyman en een vir J N Boshof.¹⁴⁹ Die verkiesing van 'n nuwe president het sy verrassing opgelewer toe die uitslag op 15 Desember 1859 bekendgemaak is. M W Pretorius behaal 1 282 stemme, E R Snyman 191, H Cloete 82 en Koos Venter 29.¹⁵⁰ Daar moet egter in ag geneem word dat dit dieselfde jaar is waarin Koos intiem gemoed was met die stigting van die Gereformeerde Kerk in die Vrystaat.

Pres. M W Pretorius¹⁵¹

President M W Pretorius

Die nuwe President, M W Pretorius, is op 8 Februarie 1860 ingesweer. Hy het terselfdertyd gevra dat 'n Kommissie aangewys word om 'n hersiening van die grondwet te oorweeg. Die oogmerk was om die grondwette van die Vrystaat en Transvaal in ooreenstemming te bring om vereniging te vergemaklik. Koos Venter het op die Grondwetkomitee gedien.¹⁵² Daar is besluit dat die volk ook geken moet word oor vereniging met die Transvaal en in die stemming van 29 Maart 1860 was 1076 stemme ten gunste van en 104 teen vereniging uitgebring.

Daar was ook steeds 'n beweging vir federasie met die Kaap. Koos Venter en J A Vorster, Volksraadslede, het in hul hoedanigheid as burgers van die OVS 'n brief aan die Kaapse Regering geskryf waarin hulle beswaar maak teen enige vorm van federasie met die Kaap. In 1860 breek hieroor 'n storm los in die Volksraad. Die Volksraad was baie ontsteld en die twee is ernstig aangespreek en gesensureer omdat hulle die Volksraad in verleentheid gebring het.¹⁵³

Koos Venter, J N Uys en J Klopper was lede van 'n verdere Verenigingskommissie wat op 15 September 1860 met die Transvaalse Uitvoerende Raad in onderhandelings tree. Daaruit spruit 'n ooreenkoms oor die grens tussen die Transvaal en die OVS. Oor vereniging word daar egter nie gevorder nie vanweë 'n waarskuwing van Sir George Grey, die Kaapse Goewerneur. Die Transvaalse Uitvoerende Raad het aangedui dat daar nie oor vereniging enige uitsluitel gegee kan word voordat die volk geraadpleeg is nie. Daar sou egter toegesien moet word dat die Sandrivier Konvensie (wat Transvaal se onafhanklikheid waarborg) nie in gedrang gebring word nie. Intussen sou die nouste vriendskap tussen die twee state bestaan en sou hulle mekaar se regte verdedig.¹⁵⁴

Hoewel Koos nie veel skoolopleiding gehad het nie, is hy in 1861 tot voorsitter van die appèlhof verkies. Daar was regsgeleerdes beskikbaar, maar Koos word verkies. Hy aanvaar nie die benoeming nie.¹⁵⁵

President Pretorius was dikwels afwesig uit die OVS en die Uitvoerende Raad moes die meerdere verantwoordelikheid vir staatsake aanvaar. Gedurende 1862 was die lede Marthinus Steyn, Koos Venter en A J Erwee.¹⁵⁶ Vanaf 25 Junie 1862 is Koos weer aangestel as Waarnemende President.

Na aanleiding van 'n hele aantal verwickelinge en die rol van predikante in die OVS in die verband word daar op 28 Maart 1863 'n omsendbrief deur die Uitvoerende Raad aan alle Landdroste gestuur oor die onderwys. Dit gaan oor die werwing van leerlinge om dorpskole te begin. "Dit alles was 'n gebrekkige dog sekerlik goeie begin vir waarnemende president J. J. Venter se Uitvoerende Raad en veral 'n eer vir die Vrystaatse predikante van dié dae."¹⁵⁷

In die Transvaal was daar onmin tussen twee groepe en die staatsleër en die volksleër, waarmee M W Pretorius hom vereenselwig, raak slaags. Die oorsake en detail van die botsing word nie hier behandel nie. Die gevolg is dat sommige van die rebelle, insluitend Stefanus Schoeman, asook Pretorius na die Vrystaat vlug. Die Krygsraad, insluitend Paul Kruger, vra op 17 November 1862 toestemming om die rebelle met 'n kommando te agtervolg en te vang, maar die Vrystaat stem nie daartoe in nie. In daardie stadium was Koos Venter Waarnemende President. Onthou moet word dat M W Pretorius in 'n stadium gelyktydig president van beide die OVS en Transvaal was. Reeds op 24 Oktober 1862 het die Krygsraad van Potchefstroom versoek dat Pretorius, wat toe in die Transvaal was, deur die Vrystaat teruggeroep moet word omdat hy die grondoorsaak van die oproerigheid in die Transvaal was. Die Uitvoerende Raad van die Vrystaat en in besonder Koos Venter, sou Stefanus Schoeman graag wou uitlewer, maar is deur die staatsprokureur verhoed om dit te doen.¹⁵⁸

Nadat M W Pretorius op 1 Oktober 1862 bedank as Vrystaatse President om in die Transvaal te gaan help, word hy oorreed om sy bedanking terug te trek. Op 5 Maart 1863 bedank hy finaal as President¹⁵⁹ en Koos word weer aangestel as Waarnemende President.

Pres. J H Brand¹⁶⁰

President J H Brand 1864 – 1888

Op 30 Junie 1863 het die Volksraad besluit om Johannes Hendrikus Brand te nomineer as kandidaat vir die presidentskap. In die daaropvolgende verkiesing was die uitslag: J H Brand – 2 301 stemme; J J Venter - 1 002 stemme; T H Bowker - 233 stemme; en J Allison – 26 stemme.¹⁶¹

Op 2 Februarie 1864 is Jan Brand as President ingesweer. By die geleentheid het Koos Venter as Waarnemende President en E R Snyman as voorsitter van die Volksraad toesprake gelewer. Die dag voordat Brand ingesweer is, het Koos Venter as Waarnemende President in sy openingstoespraak voor die Volksraad, die vernaamste politieke vraagstukke genoem waarmee Brand te kampe sou hê.¹⁶²

Koos het nog steeds 'n rol vervul ten opsigte van die oplossing van knelpunte in die Vrystaat. In die proses om die grenskwessie tussen die Vrystaat en die Basothos in 1869 op te los, is Koos deur die Volksraad aangewys in 'n Kommissie om President Brand by te staan in sy onderhandelinge met die Kaapse Goewerneur, Wodehouse.

Tydens President Brand se afwesigheid met verlof in 1869 het Koos weer waargeneem as President. Dit was blykbaar die laaste keer dat Koos as President waargeneem het. Toe Brand in 1872 weens 'n baie ernstige nieraandoening nie met sy pligte kon voortgaan nie, is die goewermentsekretaris F K Höhne ingesweer as tydelike president. Later is besluit om 'n kommissie aan te stel om Brand se werksaamhede oor te neem tot hy herstel het. Die kommissie het bestaan uit F P Schnehage, W W Collins en G du Toit.¹⁶³

Na die ontdekking van diamante aan die wesgrens van die Vrystaat, het Brittanje die gebied geannekseer en het 'n grensgeskil tussen die Vrystaat en Brittanje ontstaan. Daar was langdurige onderhandelings oor die onderwerping van die wesgrens aan arbitrasie, maar dit het misluk. In 1876 ontstaan die geleentheid vir President Brand om in Brittanje te onderhandel oor die grenskwessie. Uiteindelik skik Brand vir 'n vergoeding van £90 000 vir die grond wat die Vrystaat verloor het. Koos Venter was 'n lojale ondersteuner van President Brand, maar hierdie ooreenkoms het hom dwars in die krop gesteeek. Hy het die besluit wat gelei het tot die verlies van grondgebied en 'n aantal burgers heftig gekritiseer. Hy het egter toegegee dat hy oortuig is dat die president sy bes vir sy land gedoen het.¹⁶⁴

Op 12 April 1877 het Brittanje die Zuid-Afrikaansche Republiek of Transvaal geannekseer. Op 23 Mei 1877 het die gedeelte van Brand se openingstoespraak voor die Vrystaatse Volksraad oor die anneksasie van Transvaal ter sprake gekom. Brand het versoek dat die saak kalm hanteer sal word, aangesien die Volksraad nog nie ten volle op hoogte van die situasie is nie. Van die lede kon egter nie hulle verontwaardiging verberg nie. Koos Venter het gesê: "Het doet hem leed zulks te moeten zeggen dat zijn vertrouwen in Englands onderhandelungen geschokt is."¹⁶⁵ Dr. F S Malan vertel soos volg oor die voorval: "Brand se poging om olie op die troebel waters te giet het sterk teenstand van die ou patriarg, J J Venter, ondervind. Venter het opgetree as vertolker in die Raad van die sterk anti-Britse gevoelens wat deur die anneksasie onder die Vrystaters wakker gemaak is. In die geskiedenis van die Boererepublieke het hy nou menige grief teen die vervolgsugtige Brit aan die Raad voorgehou. Hoewel Venter steun vir sy standpunt geniet het dat die Vrystaat hom sterk teen die gebeurde moes uitspreek, het pres. Brand se invloed uiteindelik geseëvier."¹⁶⁶ (Koos was toe 63 jaar oud. Later dieselfde jaar vind die kerkskeuring in Bethulie plaas, soos hierbo vertel.)

President Brand het baie gedoen om die Vrystaat as 'n onafhanklike land te vestig en hy was ook geliefd onder die burgers. Dit kom voor asof Koos Venter in die tyd wat President Brand aan bewind was, 'n minder prominente rol vervul het as voorheen. In die boek oor President Brand¹⁶⁷ word daar na 1877 nie weer na Koos verwys nie.

Dit is tydens die bewind van President Brand dat Koos Venter se lidmaatskap van die Volksraad eindig in 1881 toe hy nagenoeg 67 jaar oud is.

Koos Venter die politikus

Een van die groot bedreigings vir die bestaan van die Vrystaat was die Basotho onder Mosjesj. Daar is etlike verwysings in die bronne daarna dat Koos 'n suksesvolle onderhandelaar met Mosjesj was. In die Pelissier Museum in Bethulie is daar 'n koerantknipsel sonder datum of bron waarin 'n kleinseun van Koos vertel oor sommige van sy onderhandelings. By geleentheid het Mosjesj glo gesê dat sodra hy hout opmekaargepak het om die vuur aan te steek, Venter kom en alles weer uitmekaarskop. By 'n ander geleentheid het Mosjesj Koos gevra of Koos weet dat hy Koos se lewe in sy hande het. Koos het glo opgestaan, sy bors ontbloot en aan Mosjesj gesê dat hy hom kan steek met sy assegaai, maar dat dit nie 'n einde aan die moeilikhede sou bring nie.

Dat Koos met sy besliste opvattinge midde in die omstredeheid van die Vrystaatse politiek gestaan het, sou baie later nog tot meningsverskille lei. In 1958 skryf A P J van Rensburg in *Die Huisgenoot* oor Koos Venter. M C E van Schoor reageer op die artikel in 'n brief waarin hy sê dat hy "... as historikus ernstig beswaar maak teen die wyse waarop die skrywer (Van Rensburg) die persoon van J. J. Venter aan die lesers voorgestel het. Die gegewens oor hom wemel van historiese onwaarhede en die skrywer het klaarblyklik ook gevange geraak in die net van onsmaklike propaganda wat tydig en ontydig deur die vyande van die Vrystaatse Republiek teen hierdie stoere republikein uitgestrooi is."¹⁶⁸ Die gegewens wat Van Schoor gebruik, stem ooreen met dié wat verstrekkend is in die wye spektrum bronne wat by die opstel van hierdie stuk gebruik is en dui op swak huiswerk deur Van Rensburg.

Die "gesalfde koning" van die Vrystaat

In een bron word verwys na Koos as "... the anointed 'King' of the Free State ..."¹⁷⁰. Daar is in verskeie bronne verwysings na die vermeende "salwing" van Koos.

Die storie het blykbaar sy oorsprong in die Vrystaatse kwessie oor vereniging met die Transvaal gehad. Terwyl baie ten gunste van so 'n vereniging was, het die Kaapse Goewerneur laat weet dat die Vrystaatse en Transvaalse onafhanklikheid in die gedrang sal kom as daar vereniging plaasvind. Ander Vrystaters was weer ten gunste van federasie met die Kaap maar Koos Venter was teen so 'n federasie gekant. In hierdie situasie raak Koos dan ook gekant teen vereniging met die Transvaal wat Vrystaatse onafhanklikheid verlore sou laat gaan.¹⁷¹

Gedurende die sitting van die Vrystaatse Volksraad in Februarie 1859 was daar in Bloemfontein ene Andries van der Walt op besoek. Hy was oorspronklik van Middelburg, KP. en was een van die vurige ondersteuners van vereniging met die Transvaal. Drie van die lede van die Volksraad, A S du Toit, Koos Venter en J Vorster was glo teen Van der Walt se verenigingsplanne en hy het hulle oortuig om in apokaliptiese afsondering te gaan. Gevolglik leen Van der Walt 'n Bybel van ds. Andrew Murray en hy en die drie Volksraadslede stap tot aan die hang van Blomberg of Tafelberg (Naval Hill). Daar laat hy die Volksraadslede alleen en gaan verder na waar 'n openbaring aan hom sou plaasvind. Toe hy terugkom vertel hy aan die drie Volksraadslede dat die openbaring aan hom was dat Koos Venter as "... hoëpriester en koning van die Vrystaat nog sou gesalf word."¹⁷²

In die ongepubliseerde outobiografie van T A Montgomery verhaal hy soos volg oor die insident:

"It was in this camp that I had seen the great Andries Stephanus van der Walt who tried his best to introduce a law that each man should be allowed to have 7 wives. The poor man had it on his brain & there was no persuading him otherwise.

He wanted to crown J. J. Venter as King of the Orange Free State & even took him on to the mountain at Bloemfontein where he was to be made King & he, van der Walt, said he would show him the light of the world.

When they were on the mountain, van der Walt, who was a fluent speaker, altho' an uneducated man, had the bible as his guide & began giving quotations from it, explaining them according to his own views,

"Lied van de Zalving"

*Vrienden, kom toch aanhoort dit lied
Dat in die Vrijstaat is geschied;
Vergun mij dan toch een plaatsie
Om u te verhalen van de Federatie
Van Andries van der Walt zijn
openbaring
Zijne zalving en zijn grove dwaling."*

De Vriend van 4 November 1859. 'n Rympie waarin die outeur C. G. met Koos Venter en sy ondersteuners spot oor die sogenaamde salwing.¹⁶⁹

and the way he expounded things was almost enough to make some people believe in his doctrine. He went through his programme but could not persuade Venter to be crowned, however he succeeded in showing him the light of the world by lifting the bible in his right hand & saying “this is the light of the world”.¹⁷³

Terwyl ’n hele paar bronne die poging tot salwing van Koos as Priester-Koning as ’n feit beskou, is Spoelstra van mening dat dit die verwysings na Koos se salwing waarskynlik net ’n “... politieke karikatuurbeeld ...”¹⁷⁴ was.

Van der Walt het ook bekendgestaan as “Andries Sevenvrouw” en was blykbaar ’n ongebalanseerde persoon. Dit wil tog voorkom asof daar ’n poging tot salwing was, maar dat daar niks daarvan gekom het nie. Die voorval lei egter tot die bedanking van die bogenoemde Volksraadslid A S (Andries) du Toit. Daar is deur Koos se opponente veel van die gewaande salwing gemaak en hy het kort daarna bedank as lid van die Uitvoerende Raad. Hy is egter met ’n groot meerderheid as uitvoerende raadslid herkies.

Enkele persoonlike brokkies

H A L Hamelberg¹⁷⁵

H A L Hamelberg het ’n dagboek bygehou en daarin ook enkele brokkies oor Koos vertel. Op 22 September 1856¹⁷⁶ teken Hamelberg aan dat hy en ene De Jong Bloem na Koos se plaas, wat meer as twee uur te perd uit Bloemfontein was, gery het. Hy verwys na Koos as boer, lid van die Volksraad en lid van die uitvoerende komitee. Hy vertel dat Koos se woning uit een kamer bestaan. Daar is ook twee ander woninkies en in een word die onderwyser gehuisves. Die onderwyser moes Koos se kinders onderrig en is, benewens kos en huisvesting, £75 betaal.

Hamelberg vertel dat hulle gesels het oor beskawing en dat Koos toe gesê het dat daar twee soorte beskawing is: God het ’n skaaf en die duiwel het ’n skaaf en elk van hulle skaaf met sy skaaf. Op die wyse is daar ’n goddelike beskawing en ’n duiwelse beskawing.

Hulle eet die middag by Koos skaapvleis en brood. Elkeen het sy sakmes uitgehaal en die vleis gesny. Die brood is gekrummel in ’n kommetjie melk en hulle eet dit met ’n lepel.

’n Paar jaar later vertel Hamelberg op 17 Maart 1858¹⁷⁷ dat een van die lede van die Volksraad, Koos Venter, meermale “... krachtige uitdrukkingen ...” gebruik. Hy haal dan die volgende voorbeeld aan: “Ik zal hem schieten, dat hij barst – Ik zal hem een’ oorkonkel geven dat zijn hartslag hem voor de voeten valt – Ik zal hem schieten dat zijne hersens tegen den muur spatter.”

In ’n boek oor die Kommandant-Generaal van die Vrystaat, J L J Fick, word soos volg vertel oor Koos: “Koos Venter, ’n lid van die Uitvoerende Raad, is toe tot Waarnemende President aangestel. Hy was ’n eienaardige figuur wat altyd ’n kort baatjie gedra het tot die al heeltal verslyt en verbleik was. Sy vriende, o.a. komdt. Fick het toe vir hom ’n manel gekoop en present gegee om by plechtige geleenthede aan te trek”¹⁷⁸. Hierdie voorval het blykbaar voor die verkiesing van President Boshof plaasgevind.

Daar word vertel dat Koos se vrou, Elsje, die gewoonte gehad het om wanneer daar besoekers vir hom was, oor die onderdeur van die voorhuis te leun en dan met ’n skril, deurdringende stem hard te roep: “President, President kom huis toe, hier is mense wat jou wil spreek.”¹⁷⁹

In 1860, toe Koos deur die Volksraad as kandidaat vir die Presidentskap genomineer is, skryf hy in sy aanvaarding van die nominasie, onder andere, dat hy die vader van ’n groot huisgesin is “... waartoe veel vereischt word om te maintineren ...” en dat hy deur die amp van President baie van sy beroep (as boer) afwesig sal wees. Ook wys hy daarop dat die besoldiging vir die President nie sy verblyf in Bloemfontein sal dek nie. Alhoewel hy die nominasie oënskynlik weier, het hy dit tog aanvaar.¹⁸⁰

Jacobus Johannes Venter en Elsje Philippina Lombard

Latere lewensjare

Mev. Magda Meyburg het hierdie foto van Koos en sy vrou beskikbaar gestel.

Koos se “aftrede” as politikus is dan in 1881 toe hy nagenoeg 67 jaar oud is. Ongelukkig het ene ouderling Snyman die notuleboeke van die S D Venter Kerk vernietig “... sodat die nageslag nie weet wat daarin staan nie.ttt”¹⁸¹ Dit is gevolglik ook nie bekend wat Koos se rol in sy latere lewe in die kerk was nie. Wat wel bekend is, is dat hy op Broekpoort gewoon het en dat hy na sy afsterwe daar begrawe is. Dit kom voor asof al Koos se kinders wat volwassenheid bereik het, nog geleef het toe Koos oorlede is.

Op 20 September 1880 maak Koos en Elsje ’n testament met heelwat detail daarin. Hulle wysig die testament op 16 Mei 1887. Een van die interessante wysigings waaroor mens maar net kan gis, maar wat blykbaar ’n bekommernis van die ouers oor hul dogter moes aanspreek, is soos volg: “Derdens zal de Erfporsie behorende aan Adriana Johanna Petronella Venter niet gegeven worden in die handen van haar tegen woordige man namelijk M. J. Venter. Maar zal in die handen van de Exsicuteurs gelaten worden om wanneer zij het hoog nodig heeft aan haar daarvan te besteden naa haare behoefte, of na haar dood aan haare kinderen uit te betalen.”¹⁸²

Elsje het vruggebruik op Broekpoort of gedeeltes daarvan, Waterval en Middelbult behou en op Broekpoort – moontlik die Elim gedeelte – gewoon.

Tydens die Anglo-Boereoorlog is Elsje op 23 April 1901 opgeneem in die Konsentrasiekamp te Bethulie en sy is weer op 12 Julie 1902 terug na Broekpoort. Sy is in 1913 op 87-jarige leeftyd oorlede.

Waardering

Daar is heelwat oor Koos se hoedanighede geskryf:-

- Volgens prof. Bouwke Spoelstra was Koos “ ... oplopend, aggressief en strydlustig, maar hy vertoon dieselfde natuurlike insig, volharding, ruimte van blik, en nasionale offervaardigheid as (Paul) Kruger, sy vriend en geesgenoot. Hoewel hy dikwels deur politieke teenstanders verguis is, was sy lewe gewy aan die bevestiging en ontplooiing van die Vrystaat as onafhanklike republiek. Naas die volksman wat ’n beleid formuleer waarop Brand en Steyn kon voortbou, was hy ook ’n stigter van die Geref. Kerk en ’n stryder vir die Gereformeerde geloof.”¹⁸³ Sy optrede het ver buite die grense van die Vrystaat weerklank gevind op kerklike gebied.¹⁸⁴
- Spoelstra skryf ook: “Die politieke denkbeelde van J. J. Venter word uiteindelik die beleid waarop president Brand en veral president Steyn voortbou. Hoewel Venter die fassinerende militêre prestisie en ook die fyner diplomatieuse aanvoeling van Paul Kruger mis, is dit meer as toevallig dat sy konsoliderende rol in die Vrystaat vergelyk kan word met die van Paul Kruger in Transvaal. ...”¹⁸⁵
- By ’n ander geleentheid skryf Spoelstra weer dat Koos hom onvermoeid beywer het vir die onafhanklikheid van die Vrystaat, die Hollandse taalregte, ’n nasionale onderwysstelsel, die landbou en die behoud van die Hollands-Afrikaanse kultuur. Hy was ook ten gunste van die sogenaamde vrywillige beginsel waarvolgens die kerke hulle eie predikante onderhou sonder staats hulp. Hy het ’n “... unieke en spitsvondige seggingskrag ...”¹⁸⁶ gehad en het die wysheid gehad om as eenvoudige boer die ontwikkelde amptenare om advies te vra en dit te benut.
- Prof. J P Jooste sê: “Hy was wel ’n ongeleerde man maar tog begaafd.”¹⁸⁷
- Dr. H P N Muller wat uit H A L Hamelberg se dokumente die boek *Oude Tyden in den Oranje Vrystaat* in 1907 saamstel, skryf die volgende oor Koos Venter:

“In mijn argief bevinden zich zeer uitvoerige brieven van deze eigenaardigen, karakteristieken ouden voortrekker, die bewijzen, dat hij de Nederlandsche taal en de pen niet zonder vaardigheid wist te gebruiken. Zij handelen meest over godsdienstige aangelegenheden, getuigen van een buitengewone bijbel-kennis, veel nadenken en een oorspronkelijken geest ...”¹⁸⁸
- In 1863 verkies die Volksraad Koos Venter as Waarnemende President na die bedanking van M W Pretorius. Daarvoor skryf ene Heiligers in “De Tijd” dat hoe mense ook nou al oor die aanstelling oordeel en of hulle ’n voorkeur vir ’n ander kandidaat gehad het, “... dat de heer Venter zijn leven aan die bevestiging onzer onafhankelijkheid en aan de ontwikkeling onzer instellingen toewijdde en immer blijken gaf van eene onbegrensde liefde jegens onze republiek. ...”¹⁸⁹

Die grafstene van Koos en Elsje gefotografeer deur prof. P.H. Fick

Graf van Koos en Elsje Venter te Elim in die Bethulie Distrik

(Die graf is in 1982 herstel deur die Bethulie Bewaringskomitee van die Stigting Simon van der Stel, met finansiële steun van die Venter familie en is onthul deur Staatspresident Marais Viljoen op 16.9.1982.)

*Sketse oor Koos Venter,
Anna en Elsje se kinders*

Jan Adriaan Venter (A)

(1837 – ?)

Jan Adriaan is vernoem na sy oupa aan vaderskant en is gebore in 1837. Hy is vroeg oorlede.

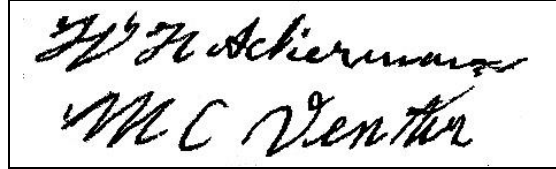
Genealogiese gegewens

f1 VENTER, Jan Adriaan¹⁹⁰: *5.1.1837¹⁹¹

Maria Cornelia Venter (f2)

(1839 – 1897)

Maria¹⁹² is gebore in 1839 en was 58 jaar oud toe sy in 1897 oorlede is. Die 15-jarige Maria trou 10 Desember 1854 met die 19-jarige Willem¹⁹³ Ackerman. Hy is gebore in 1835 en is oorlede in 1918 toe hy 82 jaar oud was.

Willem en Maria is aangeteken as lidmate van die Gereformeerde Kerk Reddersburg op 7 Mei 1859¹⁹⁴ en was dus stigterslidmate.

Teen 1863 is Willem die Resident-Vrederegter te Reddersburg¹⁹⁵ en in 1891 is hulle van Thaba'Nchu. Teen 1896 woon hulle op Elandsbult in die Bloemfontein Distrik. Volgens Maria se boedel is dit duidelik dat hulle 'n klein boerdery bedryf het.

Hulle het een kind gehad wat ook Willem Hendrik Ackerman genoem is en wat op 22 Oktober 1914, voor sy vader, oorlede is¹⁹⁶. Hulle kleinkind Willem Hendrik Ackerman is in die konsentrasiekamp te Brandfort oorlede aan longontsteking op 23 Julie 1901¹⁹⁷.

Willem gaan 'n tweede huwelik aan met Maria Johanna Venter. Sedert 26 Oktober 1903 besit Willem Erf 935 te Zastronstraat 29 in Bloemfontein en teen sy dood in 1918 woon hulle steeds daar¹⁹⁸.

Genealogiese gegewens

f2 **VENTER, Maria Cornelia**: *Fauersmith Dist., Kromdraai 25.6.1839¹⁹⁹; †Bloemfontein Dist., Elandsbult 2.7.1897²⁰⁰.

x Fauersmith 10.12.1854²⁰¹: **ACKERMAN, Willem Hendrik**: *12.5.1835²⁰²; ≈Colesberg 13.9.1835²⁰³; †Bloemfontein 7.4.1918²⁰⁴. Seun van Willem Hendrik Ackerman en Rensche Aletta Havenga²⁰⁵.

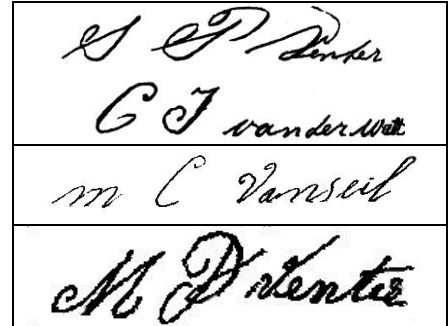
[Hy xx Bloemfontein²⁰⁶: **VENTER, Johanna Maria**. Dogter van Jan Venter en Anna Catharina Kruger²⁰⁷.

Sy x **COETZEE, Josef Adriaan**: *18.4.1842; ≈Colesberg 4.7.1842; †Ladybrand Dist. 9.8.1888. Seun van Floris Petrus Jacobus Coetzee en Magdalena Maria Dorothea Margaretha Coetzee²⁰⁸.]

Stephanus Petrus Venter (f3)

(1841 – 1913)

Stephanus²⁰⁹ is gebore in 1841 en was 72 jaar oud toe hy in 1913 oorlede is. Aanvanklik was hy 'n boer en toe hy oorlede is, was hy 'n spekulant. Hy was vier keer getroud. Dit blyk dat Stephanus in die Vrystaat, Kaap en Transvaal gewoon het. Aanvanklik het hy op Ventersvallei gewoon tot omstreeks 1872 en was hy 'n lidmaat van die Gereformeerde Kerk Reddersburg. Tydens die eerste deel van sy derde huwelik het hy in die Burgersdorp omgewing gewoon en was lidmaat van die Gereformeerde Kerk Burgersdorp. Hy het blykbaar tussen 1880 en 1883 na die Transvaal getrek en hom in Johannesburg gevestig. Daar kon nie vasgestel word wat sy posisie tydens die Anglo-Boereoorlog was nie. Teen sy dood besit hy 'n erf in Breëstraat in Johannesburg. Sy vierde vrou oorleef hom met 29 jaar en is ook in Johannesburg (Newtown) oorlede. Stephanus het veertien kinders gehad, insluitende een aangenome kind.

Sy eerste huwelik vind plaas toe hy 17 jaar oud was en wel met die 15-jarige Catharina²¹⁰ van der Walt wat oorlede is in 1860 toe sy 16 jaar en 10 maande oud was. Hulle het een kind gehad. Daarna trou Stephanus met Maria²¹¹ van Zyl wat oorlede is in 1872. Hulle het vier kinders gehad²¹². Hierna volg die huwelik met die 29-jarige Johanna²¹³ Coetzee in 1873. Sy word 48 jaar oud voordat sy oorlede is in 1892²¹⁴. Hulle het 7 kinders gehad. Die vierde huwelik in 1893 is met die 33-jarige Mieta²¹⁵ Steenkamp wat op 72-jarige ouderdom sterf in 1932. Hulle het twee kinders gehad.

Genealogiese gegewens

f3 **VENTER, Stephanus Petrus**: *2.3.1841²¹⁶; ≈Colesberg 28.3.1841²¹⁷; †Johannesburg Hospitaal 19.11.1913²¹⁸.

x Bloemfontein 27.12.1858²¹⁹: **VAN DER WALT, Catharina Jacoba**: *Colesberg Distrik 22.3.1843²²⁰; †Bloemfontein, Groot Kerkstraat 19.2.1860²²¹. Dogter van Johannes Petrus Van der Walt en Catharina Jacoba Duvenage.

xx **VAN ZYL, Maria Cornelia**: *Burgersdorp Dist.²²² c. 7.8.1842²²³; †Bloemfontein Dist. Ventersvallei 11.9.1872²²⁴. Dogter van Daniel Petrus Van Zyl en Maria Elizabeth Lombaard.

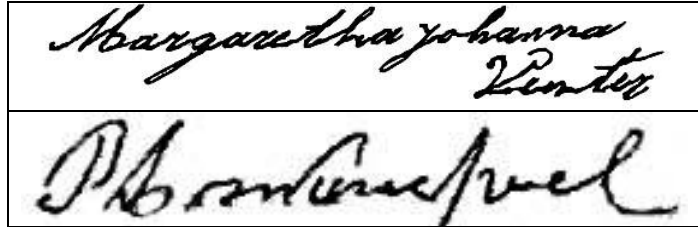
xxx Burgersdorp GKSA 3.2.1873²²⁵: **COETZEE, Johanna Alida**: *Burgersdorp 19.4.1843; ≈Colesberg 3.9.1843²²⁶; †Fordsburg 26.2.1892²²⁷. Dogter van Hendrik Bernardus Coetzee (b5c4d9e3f4) en Johanna Alida Coetzee.

xxxx Burgersdorp GKSA 17.4.1893²²⁸: **STEENKAMP, Maria Petronella**: *Burgersdorp 20.4.1860²²⁹; ≈Burgersdorp, NGK 17.6.1860²³⁰; †Johannesburg, Newtown 6.6.1932²³¹. Dogter van Douw Gerbrand Steenkamp en Huibrecht Catharina Magdalena van der Walt.

Margaretha Johanna Venter (f4)

(1842 – 1903)

Margaretha²³² is gebore in 1842 en was 60 jaar oud toe sy in 1903 oorlede is. Sy was bykans 16 jaar oud toe sy trou met die 23-jarige Pieter Swanepoel. Hy is in 1834 gebore en was 72 jaar oud toe hy oorlede is. Hulle het, volgens die boedels, nege kinders gehad²³³.

Pieter was 'n boer en besit Vlaktefontein in die Distrik Aliwal-Noord ten tyde van beide van hulle se dood. Hy het ook Blok Z Erf 203 en 204 in Aliwal-Noord besit. Na Margaretha se dood trou Pieter vir 'n tweede keer.

Na Pieter se dood word die vaste en los goedere verkoop.

Genealogiese gegewens

f4 **VENTER, Margaretha Johanna**: *Colesberg Dist. 7.9.1842²³⁴; ≈Colesberg 26.12.1842²³⁵; †Aliwal-Noord Dist., Vlaktefontein 3.1.1903²³⁶.

x Bloemfontein 16.8.1858²³⁷: **SWANEPOEL, Pieter Andries**: *Cradock, Bamboesberg 29.10.1834²³⁸; ≈Cradock 26.4.1835²³⁹; †Aliwal-Noord Dist., Vlaktefontein 14.5.1907²⁴⁰. Seun van Hendrik Josias Swanepoel en Petronella Margaretha Lombaard.

[Hy xx Jamestown 9.9.1904²⁴¹: **VAN HEERDEN, Maria Francina Cecilia**: *Klipfontein c. 1857.

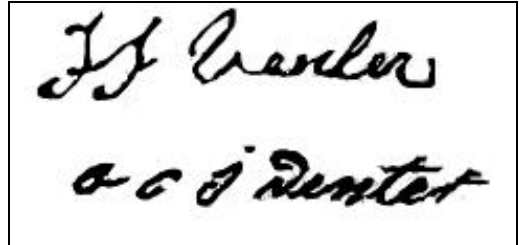
Sy x **VENTER, Louw**.]

Jacobus Johannes Venter (f5)

(1844 – 1921)

Jacobus is gebore in 1844 en was 77 jaar oud toe hy in 1921 oorlede is. Hy is vernoem na sy pa en was 'n boer.

Die 19-jarige Jacobus trou in 1863 met die 21-jarige Judith Fourie. Sy is gebore in 1842 en is oorlede in 1888 toe sy 45 jaar oud was. Hulle het vyf kinders gehad, maar teen haar dood was hulle almal reeds lank oorlede²⁴². Daarna trou Jacobus met Anna Kotze. Sy is omstreeks 1866 gebore en word 82 jaar oud voordat sy oorlede is in 1948. Hulle het agt kinders gehad. Jacobus het dus in die twee huwelike 13 kinders gehad.

Jacobus besit **Lokshoek** in die Bloemfontein distrik gedeeltelik vanaf 8 Mei 1871²⁴³. In 1901 was hulle van Misgundfontein in die Distrik Winburg en in 1915 woon hulle steeds daar²⁴⁴. Met die dood van Jacobus besit hulle **Gryskop** in die Distrik Aliwal-Noord en woon hulle daar²⁴⁵.

Op 15 Desember 1860 is Jacobus lidmaat van die Gereformeerde Kerk Reddersburg, op 18 November 1865 is hy 'n lidmaat van die GK Bethulie en in 1877 is hy 'n lidmaat van die S D Venterkerk .

Jacobus was nooit tydens die Anglo-Boereoorlog op kommando nie. Hy lê die eed van neutraliteit af op 8 Mei 1900. Daarna keer hy met 'n Britse pas en onder Britse beskerming terug na die plaas²⁴⁶. Hy en Anna is opgeneem in die Konsentrasiekamp te Brandfort op 11 Januarie 1901 en verlaat die kamp op 18 Julie 1902²⁴⁷. Saam met hulle was vyf van hulle kinders en hulle oudste seun is daar oorlede aan longontsteking op 9-jarige ouderdom.

Genealogiese gegewens

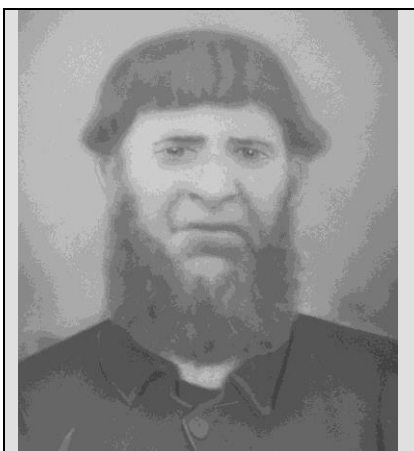
f5 **VENTER, Jacobus Johannes**: *Colesberg 11.8.1844²⁴⁸; ≈Colesberg 10.11.1844²⁴⁹; †Aliwal-Noord Dist., Gryskop 28.9.1921²⁵⁰.

x Reddersburg GK 12.11.1863²⁵¹: **FOURIE, Judith Maria/Maryna**²⁵² **Adriana**: *Burgersdorp c. 11 Sep 1842²⁵³; †Bloemfontein Dist., Lokshoek 2.4.1888²⁵⁴. Dogter van Nicolaas Philippus Fourie en Clasina Johanna Sophia Grobbelaar.

xx Ventersburg²⁵⁵: **KOTZE, Anna Cornelia Jacomina**²⁵⁶: *c. 1.1866²⁵⁷; †Winburg Dist. Theunissen 23.12.1948²⁵⁸. Dogter van Gerhardus Dirk Petrus Kotze en Anna Cornelia Jacomina Els.

Sarel Jacob Venter (f6)

(1847 – 1922)

S. J. Venter

J. M. S. D. Venter

Oriëntasie

Sarel en Hannie se storie word vertel in die volgende hoofstuk. Hier word slegs 'n kort oorsig gegee.

Sarel Venter is gebore in 1847 in die Colesberg Distrik en op 75-jarige leeftyd oorlede in 1922 te Bethulie.

Toe Sarel 20 jaar oud was, trou hy met die 14-jarige Hannie De Kock. Hul huwelik duur 54 jaar en hulle het 14 kinders gehad.

Hannie is te Burgersdorp gebore in 1853 en was 73 jaar oud toe sy in 1926 in die Bethulie Distrik oorlede is.

Sarel neem deel aan die Anglo-Boereoorlog en handig sy wapens in. Hy word gevange geneem en in die kamp te Groenpunt aangehou. Vandaar word hy oorgeplaas na die Konsentrasiekamp te Springfontein. Daar sluit hy by Hannie en van hulle kinders aan. Twee van die kinders is in die konsentrasiekamp oorlede.

Sarel boer op die plaas Kleinfontein 'n entjie buite Bethulie. Die aanduidings is dat hy 'n groot rol vervul het in die Gereformeerde Kerk Bethulie.

Genealogiese gegewens

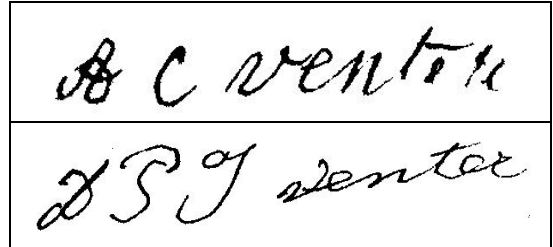
f6 VENTER, Sarel Jacob: *Colesberg Dist., Wyk Middenveld 26.4.1847²⁵⁹; ≈Colesberg NGK 23.5.1847²⁶⁰ ; †Bethulie Dorp 11.8.1922²⁶¹. #Bethulie Dorp.

x Bethulie GK 25.11.1867²⁶²: **DE KOCK, Johanna Maria Sophia Dorothea:** *Burgersdorp 17.7.1853²⁶³; †Bethulie Dist., Kleinfontein 151 5.12.1926²⁶⁴. Dogter van Andries Johannes Harmse De Kock en Anna Maria Venter²⁶⁵.

Anna Catharina Venter (A)

(1849 – 1921)

Tienie²⁶⁶ is gebore in 1849 en was 72 jaar oud toe sy in 1921 oorlede is. Sy was bykans 19 jaar oud toe sy trou met die 18-jarige Johannes²⁶⁷ van der Walt. Hy is gebore in 1849 en is oorlede in 1907 toe hy 58 jaar oud was. Sy beroep word in sy sterfkennisgewing aangedui as "Gentleman". Hulle het 13 kinders gehad. Na Johannes se dood trou Tienie op huwelikscontrak met die wewenaar Pieter²⁶⁸ Venter wat in 1848 gebore is en oorlede is in 1933 toe hy bykans 85 jaar oud was.

Tienie en Johannes is getroud in Bethulie en was lidmate van die S D Venter Kerk²⁶⁹ op Bethulie en sedert 1889²⁷⁰ van die Gereformeerde Kerk Bethulie. Johannes is op Bethulie oorlede. Dit wil dus voorkom asof Tienie en Johannes hul getroude lewe in Bethulie en omgewing deurgebring het. Tienie is ook oorlede op Bethulie en dit dui daarop dat sy en Pieter ook daar gewoon het. Pieter oorleef Anna met byna 12 jaar en is blykbaar in die Kuruman Distrik oorlede op die plaas Klipkuil-Noord.

Pieter en Tienie Venter met hulle kinders²⁷¹. Dit is waarskynlik die kinders uit vorige huwelike, want Pieter was nagenoeg 64 jaar oud en Tienie nagenoeg 63 jaar oud toe hulle getroud is.

Genealogiese gegewens

f7 **VENTER, Anna Catharina**: *Colesberg, Middenveld 10.2.1849²⁷²; ≈Colesberg 2.4.1849²⁷³; †Bethulie Dorp 6.4.1921²⁷⁴.

x Bethulie GK 13.1.1868²⁷⁵: **VAN DER WALT, Johannes Jacobus Petrus**²⁷⁶: *Colesberg Dist. 2.4.1849²⁷⁷; †Bethulie 14.7.1907²⁷⁸. Seun van Hendrik Nicolaas Tjaart van der Walt en Francina Stephina du Plessis.

xx Bethulie²⁷⁹ c. 1912²⁸⁰: **VENTER, Andries Petrus Jacobus**: *Colesberg Dist., Wyk Middenveld 30.3.1848²⁸¹; ≈Colesberg, 30.4.1848²⁸²; †14.2.1933²⁸³; #Kuruman, Klipkuil-Noord²⁸⁴. Seun van Jacobus Daniel Venter en Sophia Adriana Venter.

[Hy –

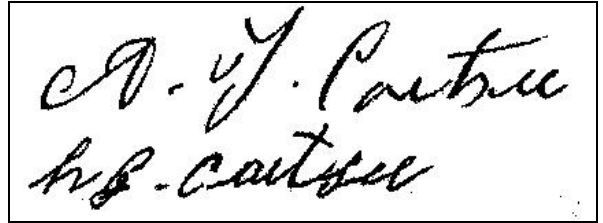
x²⁸⁵: **VAN DER WALT, Christina Hendrina**: *Colesberg Dist., Buffelsvallei 9.6.1853; ≈Colesberg 18.1.1854; †Bloemfontein Dist., Klippan 24.2.1894. Dogter van Louis Tjaart Petrus van der Walt en Wilhelmina Maria Magdalena Venter.

xx Petrusburg GK 1.10.1894²⁸⁶: **VAN DER WALT, Hester Aletta Hendrina**: *Bloemfontein Dist. c. Jan. 1876; †Bethulie Dist. 3.8.1911. Dogter van Izak Stephanus van der Walt en Petronella Johanna Susanna Coetzee.]

Hester Sophia Venter (18)

(1851 – 1931)

Hester²⁸⁷ is gebore in 1851 en was 80 jaar oud toe sy in 1831 oorlede is. Hester trou in 1866 toe sy byna 16 jaar oud is met die 19-jarige Abraham²⁸⁸ Coetzee. Hy is gebore in 1847 en is oorlede in 1912 toe hy 64 jaar oud was. Hulle het 3 kinders gehad. Abraham was 'n boer.

Hester trou na Abraham se dood met die wewenaar Hendrik Kloppers wat gebore is c. 1804 en nagenoeg 89 jaar oud was toe hy in 1943 oorlede is. Hendrik het uit sy vorige huwelik sewe kinders gehad en was 'n boer.

Toe Hester en Abraham Coetzee in 1866 trou is hy 'n veeboer van die plaas Ongeluksfontein in die Smithfield distrik en Hester was afkomstig van Broekpoort in die Distrik Bethulie. Wanneer hulle in 1880 'n testament opstel woon hulle in die Rouxville distrik op die plaas Koffiefontein. Hulle was albei lidmate van die Gereformeerde Kerk Bethulie en het na die kerkskeuring lidmate van die S D Venter kerk geword²⁸⁹.

Na die Anglo-Boereoorlog het beide Hester en Abraham eise om skadevergoeding ingedien²⁹⁰. Hulle verhaal bevat soveel elemente van wat in die oorlog gebeur het dat dit meer breedvoerig hier behandel word. Hester het ook 'n volledige inventaris van die verliese aan los goedere opgestel en die oorgrote meerderheid daarvan word hieronder ingesluit aangesien dit 'n beeld verskaf van hoe hulle geleef het.

Uit die verklarings van Hester en Abraham kom die volgende verloop van gebeure na vore. Abraham was op kommando aan die Boerekant tot Maart 1900 toe hy na sy plaas Vergelegen (1331 morges groot) in die Bethulie Distrik gaan om aan sy boerdery aandag te gee. (Dit was juis een van die groot probleme van die Boere-offisiere dat baie van die burgers in 'n stadium die kommando's verlaat het om aan die boerdery aandag te gee). Op 31 Maart 1900 het Abraham te Bethulie ingevolge die proklamasie van Lord Roberts sy wapens neergelê. Hy meld nie of hy die eed van neutraliteit afgelê het nie, maar dit was heel waarskynlik die geval. Hy ontvang 'n pas van die Britte om terug te gaan na sy plaas. (Die onderneming in die proklamasie van Lord Roberts was dat diegene wat die wapens neerlê na hulle plase kan teruggaan). Abraham bly toe vir nagenoeg 11 maande op die plaas. Daarna neem die Boere hom weg, want hulle sê dat hy die Britte gehelp het en hou hom op kommando vir byna drie maande. (Die Boere het in heelwat gevalle die wapenneerleggers – of hendsoppers soos hulle genoem is – gedwing om weer by die kommando's "aan te sluit".) Hy en sy twee skoonseuns wat saam met hom was, slaag daarin om die Boere te ontglim en hy keer terug na die plaas.

Op 2 Mei 1901 het Britse kolonne hom en sy gesin op die plaas gevange geneem en na Aliwal-Noord geneem. (Dit was natuurlik heeltemal in stryd met die onderneming in die proklamasie van Lord Roberts dat die wapenneerlêers op hulle plase kan bly.) Op Aliwal-Noord is Hester in die konsentrasiekamp opgeneem en Abraham is vir elf dae in die kamp aangehou. Daarna word hy in die tronk op Aliwal-Noord gevange gehou en toe na 'n krygsgevangenekamp in Indië gestuur. Die Britte het ook al hulle vee meegevoer en die meeste daarvan is aan Hester terugbesorg op Aliwal-Noord, behalwe 370 skape, 9 beeste en 6 perde. Toe sy hiervoor skadevergoeding eis, word 'n opmerking op die lêer gemaak dat die getal afgetrek is vir vrektes wat plaasgevind het.

Hester se eis om skadevergoeding is 2 Mei 1901 gedateer en die eis van Abraham 2 September 1903. In Hester se eis meld sy dat hulle gedwing is om hul huis te verlaat en dat hulle nie kon voorsorg tref vir die behoud van die los goedere nie. Die eise word nie goedgekeur nie, omdat Abraham volgens die Britte wat die eise administreer "Took up arms again ..." toe hy deur die Boere gedwing is om weer op kommando te gaan.

Abraham sterf te Oppermanskraal in die Winburg Distrik. Hester se tweede man, Hendrik Kloppers, woon in Smithfield toe hy in 1843 oorlede is.

Genealogiese gegewens

f8 **VENTER, Hester Sophia**: *23.1.1851²⁹¹; ≈Winburg NGK 23.2.1851²⁹²; †31.10.1931²⁹³.

x Bethulie 31.12.1866²⁹⁴: **COETZEE, Abraham Johannes**: *Burgersdorp 12.9.1847²⁹⁵; ≈Burgersdorp 17.1.1848²⁹⁶; †Winburg, Oppermanskraal 31.7.1912²⁹⁷. Seun van Floris Petrus Johannes Coetsee en Sophia Dorothea de Kock.

xx Theunnissen²⁹⁸: **KLOPPERS, Hendrik Balthazar Louis**: *Smithfield c. 1854²⁹⁹; †Smithfield Woonhuis 9.5.1943³⁰⁰. Seun van Jacobus Marthinus Lourens Kloppe en Susanna Catharina Magdalena Dreyer.
[Hy x **KLOPPERS, Anna Elizabeth**³⁰¹: †10.8.1913]

Inventaris opgestel deur Hester Venter (Coetsee) oor verliese aan los goedere gely tydens die Anglo-Boereoorlog		
Dubbelbed	Bed	3 Opslaanbeddens
2 Verematrasse	10 Matrasse	48 Kussings
14 Komberse	2 Dekens	6 Banke
5 Tafels	Rakke	3 Wastafels en toiletstelle
Hangkas	8 Stinkhoutstoele	Armleuningstoel
4 Stoele.	1 Kas	Werkbank
Orrel	2 Spoegbakkies	Laaikas
Houer met klere	Klerekas	2 Bokse breekgoed
Stel breekgoed	Eetservies	6 Vrugtebottels
18 Messe en vurke	12 Silwerlepels	Kombuisware
Naaimasjien	Rottangmandjie	"Fotografiese masjien" en foto's
2 Horlosies	Termometer	Borsel
6 Gordyne en 6 gordynreëlings	3 Kieries	Swaard
Geelhoutplank	Huisapteek	Medisyne
2 Lampe	Aantal boeke	2 Inkpotte en -penne
Potlode	Skryfpapier	2 Registers
Prente	Testament	Aantal wildsvelle
9 Stene seep	Blik Paraffien	3 Flesse asyn
3 lb. vet	12 sakke mielies	1½ Sak koring
Sak boontjies	3 Sakke kalk	3 Vragte pampoene
10 Sakke aartappels	400 Lemoene	Aantal velle
14 Bokvulle	9 Skaapvulle	2 perdevulle
Twak (£10 !)	Houtwerkgereedskap	Skoenmaak gereedskap
11 Bale kaf	4 Sakke sybokhaar	Baal wol
3 Bale kortwol	Gereedskap	Eg
36 Hoenders	4 Ganse	4 Kalkoene
370 Skape	9 Beeste	6 Perde
Bokwa	Bokkie ("Buggie") met harnas	

Pieter Johannes Venter (f)

(1852 – c. 1854)

Pieter Venter is gebore in 1852 en was nagenoeg 1 jaar oud toe hy in 1854 oorlede is.

Genealogiese gegewens

f9 VENTER, Pieter Johannes: * 2.11.1852³⁰²; ≈Bloemfontein 13.2.1853³⁰³; †c. 1854³⁰⁴.

Adriana Johanna Petronella Venter

(f10)

(1854 – 1932)

Adriana Johanna Petronella Venter

Adriana is gebore in 1854 en was 77 jaar oud toe sy in 1932 oorlede is. Die 15-jarige Adriana trou in 1870 met Michiel Venter wat bykans 19 jaar oud was. Hy is gebore in 1851 en is oorlede in 1941 toe hy 90 jaar oud was. Hulle het 6 kinders gehad. Toe hulle in 1870 trou was albei afkomstig van Broekpoort en was Michiel 'n veeboer. Adriana en Michiel word begrawe te Lichtenburg.

Op 20 September 1880 maak haar ouers, Koos en Elsje, 'n testament met heelwat detail daarin. Hulle wysig die testament op 16 Mei 1887. Een van die interessante wysigings waaroor mens maar net kan gis, maar wat blykbaar 'n bekommernis van die ouers oor hul dogter moes aanspreek, is soos volg: "Derdens zal de Erfporsie behorende aan Adriana Johanna Petronella Venter niet gegeven worden in die handen van haar tegen woordige man namelijk M. J. Venter. Maar zal in die handen van de Exsicuteurs gelaten worden om wanneer zij het hoog nodig heeft aan haar daarvan te besteden naa haare behoefte, of na haar dood aan haare kinderen uit te betalen."³⁰⁵

Volgens 'n eis om skadevergoeding na die Anglo-Boereoorlog was Michiel van die plaas Elandspoort en het hy as burger geveg. Hy is in Mei 1900 gewond en gevange geneem te Doornkop. Daarna het hy wapens neergelê en die eed van neutraliteit afgelê. In die dokumentasie oor die eis word hy deur 'n Britse Offisier beskryf as "Very straightforward and highly respected ..."³⁰⁶

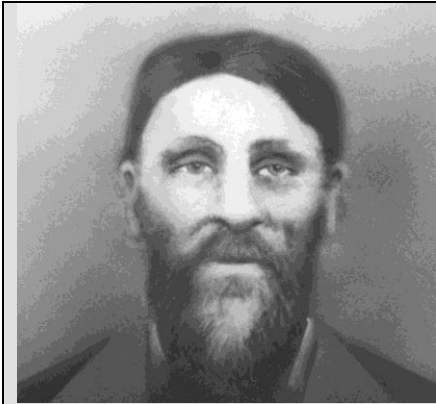
Genealogiese gegewens

f10 **VENTER, Adriana Johanna Petronella:** *26.11.1854³⁰⁷; ≈Bloemfontein 7.1.1855³⁰⁸; †Lichtenburg 15.6.1932³⁰⁹; #Lichtenburg, Ry F No.2 blok 4³¹⁰.

x Bethulie GK 10.1.1870³¹¹: **VENTER, Michiel Joseph:** *Colesberg, Onder-Seekoeirivier 14.1.1851³¹²; ≈Colesberg 23.3.1851³¹³; †Lichtenburg 14.7.1941³¹⁴; #Lichtenburg, Ry F No.2 blok 4³¹⁵. Seun van Michiel Coenraad Venter en Maria Aletta du Plessis.

Aletta Sophia Venter (f11)

(1857 – 1914)

T. P. van der Walt

A. S. Venter

Oriëntasie

Die storie van Lettie Venter en Tjaart van der Walt verskyn in Hoofstuk 8, waar meer besonderhede verstrekkend word.

Tjaart³¹⁶ Petrus van der Walt is gebore in 1838 in die Kaapkolonie en is oorlede in 1915 in die ouderdom van 77 jaar in die Vrystaat. Hy was 'n veeboer en het agtereenvolgens geboer op plase in die Bethulie, Bloemfontein en Boshof Distrikte.

Hy trou, toe hy amper 21 is, in 1858 met die sestienjarige Hester Lasya Johanna Susanna Coetzee. Sy is gebore in 1842 en oorlede in 1872 in die ouderdom van nagenoeg 30 jaar. Hulle het vier kinders gehad.

Die vier-en-dertigjarige Tjaard trou weer in 1873 met die sestienjarige Aletta Sophia (Lettie) Venter. Sy is gebore in 1857 en oorlede in 1914 in die ouderdom van 56 jaar. Hulle het agt kinders gehad.

Tjaard het nie tydens die Anglo-Boereoorlog geveg nie omdat hy te oud was en het die eed van neutraliteit afgelê. Hy is egter gevange geneem en in 'n krygsgevangenekamp in Bermuda aangehou. Lettie was in die Konsentrasiekamp te Bloemfontein.

Genealogiese gegewens

f11 **VENTER, Aletta Sophia**: *Bloemfontein 31.7.1857³¹⁷; ≈Bloemfontein NGK 30.8.1857³¹⁸; †Boshof Dist. Biesiesfontein 234 13.2.1914³¹⁹.

x Bethulie GKSA 19.5.1873³²⁰: **VAN DER WALT, Tjaart Petrus**: *Cradock Dist. Brakrivier³²¹/Steynsburg Dist. KP 3.7.1838³²²; ≈Cradock

23.9.1838³²³; †Boshof Dist., Biesiesfontein 234 19.8.1915³²⁴. Seun van Stephanus Tjaart van der Walt en Anna Catharina Venter.

[Hy x 11.2.1858³²⁵: **COETZEE, Hester Lasya Johanna Susanna**: *Albert Dist. 17.10.1842³²⁶; ≈Colesberg 26.12.1842; †Bethulie Dist. Valsfontein 2.10.1872³²⁷. Dogter van Hendrik Bernardus Coetzee en Hester Lasya Johanna Susanna Venter.]

Jan Adriaan Venter (f12)

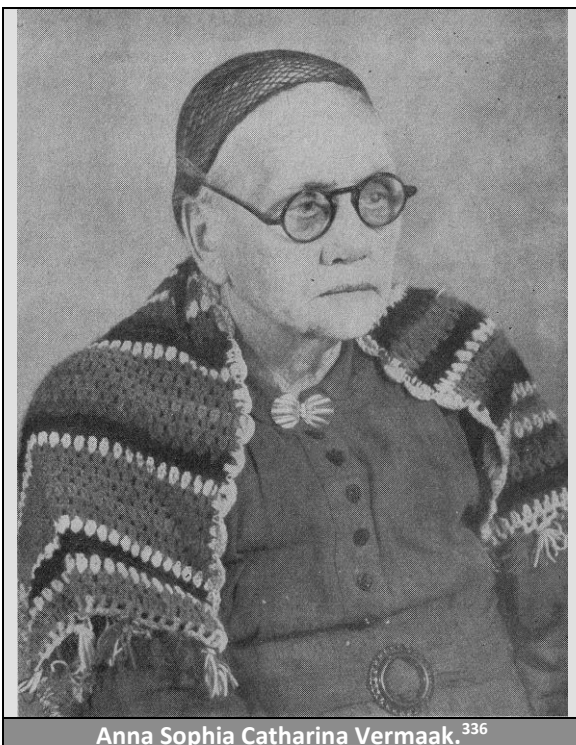
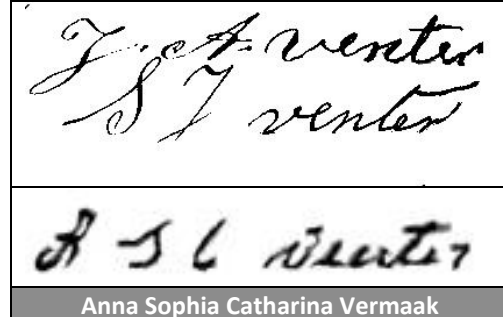
(c. 1858 – 1941)

Jan is gebore in 1858 en was 83 jaar oud toe hy in 1941 oorlede is. Hy was 'n boer. Die 20-jarige Jan trou in 1879 met die 16-jarige Susanna du Plessis. Sy is gebore in 1863 en is oorlede in 1901 toe sy bykans 39 jaar oud was. Hulle het agt kinders gehad. Toe Jan en Susanna du Plessis trou in 1879, is hy van Broekpoort en sy van Langfontein in die Distrik Burgersdorp³²⁸.

Na Koos Venter se dood, gaan Jan, sy broer Petrus en sy swaer Piet Venter 'n ooreenkoms aan oor die verdeling van die gedeeltes van Broekpoort wat hulle erf. Jan ontvang die resterende gedeelte van **Broekpoort** (583 morg) en **Middelbult** (278 morg), sowel as 'n derde van die waterreg van die Slikspruit³²⁹. In die boedel van Susanna word aangedui dat Jan aandele in Broekpoort en Waterval het en dele van Middelbult besit, wat blykbaar maar dui op die ooreenkoms waarna verwys is. Die kinders erf die plase, maar Jan behou vruggebruik³³⁰. By sy eie afsterwe word hy getoon as rustende boer wat woon te Collinstraat 24, Bethulie³³¹.

Tydens die Anglo-Boereoorlog was Jan op kommando en daarna in die krygsgevangenekamp te Bermuda³³² en sy vrou en kinders in die Konsentrasiekamp Springfontein. Daar is Susanna in die hospitaal oorlede aan ingewandskoors³³³. Hulle vierjarige kind Sarel Jacob Venter is ook in die Konsentrasiekamp Springfontein in 1901 aan brongitis oorlede³³⁴.

Na Susanna du Plessis se dood, trou Jan met die weduwee Anna Vermaak wat gebore is in 1860. Sy word 96 jaar oud voordat sy oorlede is in 1956. Hulle het een kind gehad³³⁵.

Prof. Rikus (P H) Fick het 'n artikel oor Anna Vermaak beskikbaar gestel en haar storie³³⁷ is die moeite werd om kortliks te vertel. Sy is gebore in Schoemansdal in die destydse Overvaalse (Transvaalse) gebied. Omstreeks 1866 is haar moeder oorlede en haar vader trou weer, maar hy is reeds in 1868 oorlede. Die Vermaak kinders is toe wees en hul stiefmoeder neem hul onder haar vlerk. Hulle beland in die omgewing van Pretoria. Die stiefmoeder is baie arm en Anna kom onder die sorg van 'n ouderling Booyens. Daar tref prof. Dirk Postma haar aan tydens 'n besoek aan Pretoria en hy neem haar aan en na Burgersdorp waar sy by hulle woon tot prof. Postma se vrou se dood in 1869. Sy word toe aangeneem deur Jan Steenkamp.³³⁸ In 1872 eindig haar verblyf by die Steenkamps en word sy ingeneem deur Ph. Snyman³³⁹.

In 1876 trou sy met Jan Jacobus van der Walt. Hy was in daardie stadium 'n wewenaar met sewe kinders by hom. Hulle woon volgens Anna op Poortjie³⁴⁰ in die Burgersdorp (Albert) Distrik. Hulle was nagenoeg 14 jaar getroud en het sewe kinders gehad.

Mij, D. Postma en braam
 zijn getuigen over,
 Anna Sophia Catharina
 geb. 19 April 62
 dookter van
 Jacobus Johannes Vermaak

Getuenis deur Prof. D Postma (1818 – 1890) en sy vrou oor die doop van Anna Vermaak in Prof Postma se handskrif³⁴¹.

Daarna is sy getroud met Floris Petrus Coetzee van Geduldsfontein³⁴² in die omgewing van Steynsburg. Hy was ook 'n wewenaar en daar was sewe kinders by hom. Saam met haar sewe kinders is daar toe veertien kinders in die huis van hierdie vrou van nagenoeg 30 jaar. Die egpaar het ook nog ses kinders gehad, waarvan vyf vroeg oorlede is. Floris Coetzee is in 1902 oorlede.

Daarna trou sy in 1903 met Jan Venter, waaroor hierdie skets gaan. Sy oorleef hom met 14 jaar en is in 1956 oorlede. Sy het in haar latere lewe in die ouetehuis te Burgersdorp gewoon en was lank selfstandig en aktief.

Verden weet ek nie iets meer
 hoe as jy wil meer weet skryf my maar.
 nou skit ek maar met
 baie liefde groete.
 julle on moeder,
 Mp. a. Venter.

Uittreksel uit 'n brief wat Anna Vermaak geskryf het

Volgens die artikel oor haar was sy 'n mens met daad- en dryfkrag. "Sy was gasvry en liefdevol. Vir siekes en minder bevoorregtes was sy 'n ware weldoener. Haar huis was 'n aanloopplek vir vriende en vreemdelinge... En sy het haar kerk liefgehad. ... Aan haar tafel het twee-en-dertig kinders geëet. ..." Teen 1947 was haar eie nageslag 140 en daarby kom nog die stiefkinders en hulle nageslag.

Grafsteen van Jan en Anna Venter. Bethulie.³⁴³

Genealogiese gegewens

f12 **VENTER, Jan Adriaan**: *Bloemfontein 24.11.1858³⁴⁴; ~Reddersburg GK 8.5.1859³⁴⁵; †Bethulie 23.11.1941³⁴⁶.

x Bethulie GK 7.4.1879³⁴⁷: **DU PLESSIS, Susanna Johanna**: *Phillipstown Dist. 1863 Datum³⁴⁸; †Springfontein: Konsentrasiekamp Hospitaal 4.12.1901³⁴⁹. Dogter van Stephanus Christiaan du Plessis en Anna Maria van der Walt.

xx Steynsburg 23.2.1903³⁵⁰: **VERMAAK, Anna Sophia Catharina**: *Dist. Waterberg, Schoemansdal³⁵¹ 19.4.1860³⁵²; †Bethulie 26.5.1956³⁵³. Dogter van Jacob Johannes (Jurgen) Vermaak en Maria Petronella Bezuidenhout³⁵⁴.

[Sy –

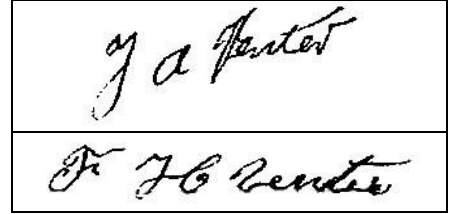
x Burgersdorp GK 31.10.1876³⁵⁵: **VAN DER WALT, Jan Jacobus**: *Colesberg Dist. 7.5.1828³⁵⁶; †Burgersdorp Dist., Poortjie 15.5.1890³⁵⁷. Seun van Petrus van der Walt en Susanna Lasya Kruger³⁵⁸. Hy was die wewenaar van Heiltje Johanna Steenkamp en Johanna Alida van der Walt.

xx **COETZEE, Floris Petrus**: *Albert Dist. c. 1852³⁵⁹; †Steynsburg 10.6.1902³⁶⁰. Seun van Hendrik Bernardus Coetzee en Hester Lasya Johanna Venter. Wewenaar van Johanna Lodewica Pretorius.]

Johannes Anthonie Venter (f13)

(1860 – 1924)

Anthonie³⁶¹ is gebore in 1860 en was 64 jaar oud toe hy in 1924 oorlede is. Hy was 'n boer. Die 19-jarige Anthonie trou in 1879 met die bykans 17-jarige Francina³⁶² Coetzee. Sy is gebore in 1863 en is oorlede in 1933 toe sy 70 jaar oud was. Hulle het ses kinders gehad.

Na die Anglo-Boereoorlog dien Anthonie 'n eis om skadevergoeding³⁶³ van £1713.5.0 in vir die verlies van ongeveer 350 skape, 93 beeste, 'n aantal perde, 'n bokwa en meubels. In sy verklaring meld hy dat hy op kommando was en in 1900 die eed van neutraliteit te Abrahamskraal afgelê het. Daarna het hy weer onder 'n nuwe opdrag saam en onder beskerming van 'n kommando gegaan en die skape van die kommando opgepas. Hy probeer blykbaar te kenne gee dat hy nie weer geveg het nie, maar daar is 'n nota deur die Britte van "broken oath". Hy het gewoon te Gannafontein (2108 morg groot), maar ook rondgetrek met sy vee en sy vrou en kinders het op die plaas gebly. Daar is 'n nota op die lêer dat Anthonie redelik goed daaraan toe is en die eis word in geheel afgekeur.

Daar kon nie veel inligting bekom word oor Anthonie-hulle se woonplekke nie. Toe Anthonie en Francina trou in 1879, is hy van Broekpoort en sy van Olijvenboschfontein. In 1897 bekom Anthonie **Gannafontein** in die Boshof Distrik³⁶⁴. Teen sy dood word Gannafontein nog as sy gewone verblyfplek aangedui, alhoewel dit nie in sy boedel voorkom nie. Teen Anthonie se dood in 1924 besit hulle 'n halwe erf in Boshof en vier erwe in Meyer-en in Hoofdstraat in Dealesville. Francina is oorlede op Biesjesdam in die Boshof distrik.

Genealogiese gegewens

f13 **VENTER, Johannes Anthonie**: *Burgersdorp 1.7.1860³⁶⁵; ~Reddersburg GK 18.11.1860³⁶⁶; †Boshof Dist., Dealesville 2.12.1924³⁶⁷.

x Bethulie 29.12.1879³⁶⁸: **COETZEE, Francina Hendrina**³⁶⁹: *Kaapkolonie 21.1.1863³⁷⁰; †Boshof Dist., Biesjesdam 14.10.1933³⁷¹. Dogter van Hendrik Bernardus Coetzee en Hester Lasya Johanna Venter.

Petronella Venter (f14)

(1862 – ?)

Petronella is gebore in 1862 en is blykbaar vroeg oorlede.

Genealogiese gegewens

f14 **VENTER, Petronella**: *Bloemfontein 12.2.1862³⁷²; ≈Reddersburg GK 13.4.1862³⁷³.

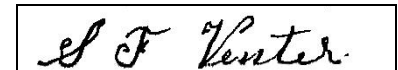
Petrus (Johannes) Venter (f15)

(1863 – 1935)

Petrus is gebore in 1863 en was 72 jaar oud toe hy in 1935 oorlede is. Hy was 'n boer. Die 19-jarige Petrus trou in 1883 met die 18-jarige Catharina³⁷⁴ du Plooy. Sy is gebore in 1864 en is oorlede in 1901 toe sy bykans 37 jaar oud was. Hulle het vyf kinders gehad. Petrus trou weer op 41-jarige leeftyd met Susanna Kruger³⁷⁵ wat toe 32 jaar oud was en voorheen getroud was met Barend Johannes van den Berg. Sy is gebore in 1872 en word 37 jaar oud voordat sy oorlede is in 1910. Hulle het twee kinders gehad.

Daarna trou Petrus met Susanna Francina Kruger. Hulle was met die troue albei 48 jaar oud.

Petrus en sy twee seuns Jacobus Johannes en Floris Jacobus neem deel aan die Anglo-Boereoorlog. Daar bestaan 'n rekord daarvan dat Petrus Venter van Broekpoort (37 jaar oud) krygsgevangene geneem is op 30 Julie 1900 en na Diyatalawa in Ceylon (Sri Lanka) gestuur is³⁷⁶ en dit word bevestig in 'n verklaring van sy broer, Sarel Jacob³⁷⁷. Hy teken egter blykbaar in Augustus 1901 die sterfkennisgewing van sy vrou in die Bethulie Konsentrasiekamp. Hulle seun Jacobus Johannes is via Groenpunt na Bermuda gestuur en Floris Jacobus was blykbaar in Groenpunt (Kaapstad) aangehou³⁷⁸. Petrus se eerste vrou, Catharina, is op 23 April 1901 opgeneem in die Bethulie Konsentrasiekamp saam met haar twee dogters Susanna Aletta en Elsje Philippina³⁷⁹. Catharina is oorlede op 25 Augustus 1901 aan masels en Susanna Aletta op 4 Oktober 1901 aan koors.³⁸⁰

Na sy vader, Koos Venter, se dood, gaan Petrus en sy broer Jan Adriaan en sy swaer Piet Venter 'n ooreenkoms aan oor die verdeling van die gedeeltes van Broekpoort wat hulle erf. Petrus verkry Elim (837 morg), Erfdeel (7 Morg) en Alfalfa (26 morg) sowel as 'n derde van die waterreg van die Slikspruit³⁸¹. In die konsentrasiekamprekord van Catarina word aangedui dat sy 'n bywoner van die plaas Diepfontein was toe sy in die konsentrasiekamp opgeneem is. Ten opsigte van die kinders word egter net aangedui dat hulle van Broekpoort afkomstig is. Die oorlewendes het dan ook teruggekeer na Broekpoort.

Op 5 Maart 1928 maak Petrus en sy derde vrou, Susanna Kruger, 'n testament te Bethulie. In daardie stadium is Petrus 'n afgetrede boer, besit hulle Erf 340 in Bethulie en woon hulle daar. Petrus is in 1935 te Bethulie oorlede.

Genealogiese gegewens

f15 **VENTER, Petrus (Johannes)**: *Bethulie 27.7.1863³⁸²; ≈Reddersburg GK 4.10.1863; †Bethulie 1.10.1935³⁸³.

x Bethulie GK 12.3.1883³⁸⁴: **DU PLOOY, Catharina Cornelia**: *Bethulie Dist., Diepfontein 29.8.1864³⁸⁵; †Bethulie Konsentrasiekamp 25.8.1901³⁸⁶. Dogter van Floris Jacobus du Plooy en Susanna Aletta Renske du Plooy.

xx Bethulie NGK 21.3.1905³⁸⁷: **KRUGER, Catharina Susanna**: *Bethulie Dist., Willoughby 15.11.1872³⁸⁸; ≈Bethulie GK 9.2.1873³⁸⁹; †Bethulie Dist., Broekpoort 11.2.1910³⁹⁰. Dogter van Jacobus Remerus Kruger en Cornelia Petronella Joubert.

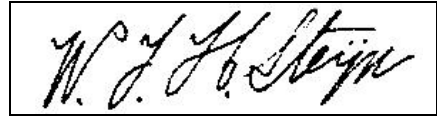
[Sy x³⁹¹: **VAN DEN BERG, Barend Johannes**: †Ceylon in Krygsgevangenekamp 1901³⁹².]

xxxBethulie GK 13.2.1912³⁹³: **KRUGER, Susanna Francina**³⁹⁴: *19.3.1863³⁹⁵; ≈Middelburg KP NGK 2.5.1863³⁹⁶. Dogter van Cornelius Stephanus Daniel Kruger en Hester Aletta Cornelia Vorster.

Martha Venter (f16)

(1865 – 1896)

Martha is gebore in 1865 en was 30 jaar oud toe sy in 1896 oorlede is. Die 16-jarige Martha trou in 1882 met die 19-jarige³⁹⁷ Willem³⁹⁸ Steyn. Hy is in 1863 gebore en is oorlede in 1935 toe hy 71 jaar oud was. Hy was 'n boer. Hulle het vyf kinders gehad. Willem het na Martha se dood getrou met Anna Sophia van Tonder van die Venterstad omgewing.

Koos Venter bemaak aan sy dogters Martha en Hester Clasina 'n gedeelte van Broekpoort, Middelbult en Waterval, maar dan moet hulle elk £100 in die boedel stort. Na Koos se afsterwe, repudieer Martha en Willem die erflating omdat hulle nie in die vermoë is om die voorwaardes na te kom nie³⁹⁹. Toe Martha in 1896 oorlede is, was hul boedel £213 groot en het dit bestaan uit huisraad, 'n kar, 'n bokwa, 2 waens, trekgoed, vier perde en 24 donkies. Daar was geen vaste eiendom nie.

Volgens hulle huweliksertifikaat was Willem afkomstig van Quaggafontein in die Boshof distrik en Martha vanaf Broekpoort, Bethulie. Toe hulle in 1883 'n testament opstel word hulle ook vermeld as van Quaggafontein. Toe Willem en Martha in 1889 die erflating uit Koos Venter se boedel repudieer, word aangedui dat hulle in Johannesburg woon. Met Martha se sterfte in 1896 word aangedui dat hulle woon te Rietfontein in die Distrik Heidelberg, Transvaal. Toe hy c. 1897 weer trou, word ook na hom verwys as afkomstig van die Dist. Heidelberg, Tvl. Daar is verskeie plase in die Heidelberg distrik met die naam Rietfontein en die ligging van die betrokke plaas kan nie bo twyfel bepaal word nie.

Voor die Anglo-Boereoorlog huur Willem die "Barret's Portion" van die plaas Rietfontein in die Distrik Heidelberg, Tvl. Hy was al in 1896 bekend aan diegene van wie hy die plaas huur. Tydens die Anglo-Boereoorlog was Willem op Kommando, eers as deel van die Boksburg Kommando en toe as deel van Kmdt. Weilbach se manskappe. Op 29 Mei 1900 het hy vrywillig oorgegee te Germiston en enkele dae later die eed van neutraliteit afgelê. Die Britse troepe het in 'n stadium die plaas wat hy huur gebruik as 'n "perdeplaas" en hy het verliese aan gesaaides gely. Sy eis vir oorlogskadevergoeding is egter nie goedgekeur nie.⁴⁰⁰ Na die oorlog woon hy te Germiston.

Tydens die Anglo-Boereoorlog het Willem en Martha se dogter Martha op Broekpoort by haar ouma, Elsie Venter, gewoon en was sy ook in die Konsentrasiekamp Bethulie⁴⁰¹.

Teen sy dood woon Willem in Grahamstraat 28, Geduld Uitbreiding, Springs waar hy die betrokke erf met gebou besit. Hy besit ook 'n tweede erf in Geduld Uitbreiding.

Genealogiese gegewens

f16 **VENTER, Martha**: *Bethulie Dist., Broekpoort 25.11.1865⁴⁰²; ≈Reddersburg GK 28.1.1866⁴⁰³; †Heideberg Tvl Dist., Rietfontein 20.3.1896⁴⁰⁴.

x Bethulie GK 23.10.1882⁴⁰⁵: **STEYN, Willem Jan Harm**: *Steynsburg⁴⁰⁶ 15.7.1863⁴⁰⁷; †Springs, Geduld 24.6.1935⁴⁰⁸. Seun van Jan Albert Steyn en Martha Venter⁴⁰⁹.

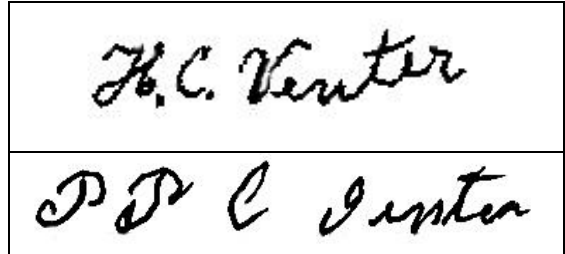
[Hy xx Venterstad c. 1897⁴¹⁰: **VAN TONDER, Anna Sophia**: *Venterstad⁴¹¹ c. 11.1864⁴¹²; †Springs 10.9.1942⁴¹³. Dogter van Johannes Jacob van Tonder en Johanna Adriana Steenkamp⁴¹⁴.

Sy x **COETZEE, Petrus Jacobus**.]

Hester Clasina Venter (f17)

(1868 – 1941)

Hester⁴¹⁵ is gebore in 1868 en was 72 jaar oud toe sy in 1941 oorlede is. Die 15-jarige Hester trou in 1883 met die 25-jarige Piet⁴¹⁶ Venter. Hy is gebore in 1858 en is oorlede in 1941 toe hy 83 jaar oud was. Hulle huwelik duur 57 jaar, Piet was 'n boer. Hulle het blykbaar 10 kinders gehad⁴¹⁷.

Na die dood van Piet se skoonpa, Koos Venter, gaan hy en twee van sy swaers 'n ooreenkoms aan oor die verdeling van die gedeeltes van Broekpoort wat hulle erf en Piet en Hester kry die gedeelte wat **Lokpoort** genoem is en wat 870 morges groot was. Hulle behou een-derde van die regte op die water van die Slikspruit.⁴¹⁸ Hulle het blykbaar vir die res van hul lewens daar gewoon. Hulle het ook Erf 229 in Bethulie besit.

Hulle was blykbaar lidmate van die S D Venterkerk en het met die ontbinding van die kerk aangesluit by die Gereformeerde Kerk Bethulie. Hester het dan ook in dié kerkverband in 1937 die stuk oor Koos Venter se bekering oorhandig.

Piet, Hester en agt kinders is op 23 April 1901 opgeneem in die Bethulie Konsentrasiekamp⁴¹⁹ en Piet is blykbaar later oorgeplaas na die Krygsgevangenekamp te Groenpunt in Kaapstad⁴²⁰. Die ouderdom van die kinders in die konsentrasiekamp het gewissel van 16 jaar tot 2 maande. In die kamp is hulle kinders Jan Adriaan (8 jaar, 27.8.1901, masels) en Coert (Koert) Petrus (6 maande, 28.8.1901, longontsteking) oorlede. Die oorblywende gesinslede keer almal op 21 Julie 1902 terug na Broekpoort.

Teen Hester se afsterwe besit hulle nog Lokpoort asook 'n erf te Bethulie. Hester en Piet is binne ses maande van mekaar oorlede in 1941. Hulle eiendom is per veiling verkoop en nadat kostes afgetrek is, is die bedrag tussen die kinders verdeel. In die boedel van £3666 was daar, onder andere, 364 merinoskape, 10 beeste, 11 donkies, 'n motor, 'n bokwa, 'n perdekar en 'n skotskar.

Genealogiese gegewens

f17 **VENTER, Hester Clasina**: *Truidjesfontein 21.8.1868⁴²¹; ≈Bethulie GK 20.9.1868⁴²²; †Bethulie Dist. Lokpoort 21.1.1941⁴²³.

x Bethulie GK 19.11.1883⁴²⁴: **VENTER, Piet Petrus Coert**: *Steynsburg 13.1.1858⁴²⁵; ≈Middelburg KP 6.3.1858⁴²⁶; †Bethulie Dist. Lokpoort 22.6.1941⁴²⁷. Seun van Willem Jan Harm Venter en Catharina Elizabeth Venter.

¹ Noemnaam onbekend. Eerste naam word gebruik.

² Noemnaam onbekend. Eerste naam word gebruik.

³ Noemnaam onbekend. Eerste naam word gebruik.

⁴ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Kaapstad, Bloemfontein, Johannesburg: Nasionale Boekhandel Bpk. Bl. 150.

⁵ TAB FK 2217. Sommige bronne verstrek 22.3.1814, maar dit is duidelik 21.3.1814 in die Doopregister.

⁶ TAB FK 2217

⁷ VAB MHG. V449.

⁸ SAG 8. Bl. 163.

⁹ SAG 8. Bl. 163.

- ¹⁰ SAG 8. Bl. 163.
- ¹¹ SAG 8. Bl. 163.
- ¹² SAG 14. Bl. 61.
- ¹³ TAB FK 2253.
- ¹⁴ TAB FK 2253.
- ¹⁵ VAB MHG. V23.
- ¹⁶ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Uittreksel uit ongeredigeerde databasis, e-pos 11 Oktober 2004. Uittreksel voorberei vir Roelf du Preez. Bl. 9.
- ¹⁷ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 9.
- ¹⁸ SAG 5. Bl. 170.
- ¹⁹ VAB MHG. V1926.
- ²⁰ SAG 12. Bl. 513.
- ²¹ TAB FK 2278.
- ²² Daar word aangedui dat Cornelia Maria van der Merwe voor 1836 oorlede is. Daar kan nie uit en uit bepaal word watter van die kinders haar as moeder gehad het nie want haar werklike sterfdatum en Stefanus se huweliksdatum met sy tweede vrou is nie bekend nie. Dit wil egter voorkom volgens die patroon van swangerskappe en die feit dat daar 'n breuk in kindergeboortes tussen 1831 en 1837 is, dat sy die moeder van die eerste tien kinders is.
- ²³ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Kaapstad: Uitgegee vir die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing deur Tafelberg-Uitgewers Beperk. Tweede Druk. ISBN 0 624 00857 6. Bl. 881.
- ²⁴ Madmappers. Kaart 2926AA. GEO (WGS84) 29°14'37.13"S, 26°00'13.37"O. *Mapset: South Africa – AfricaTopo GPS topographic map series*. DVDs 1 en 2. Versprei deur Madmappers. Die koördinate van die gedeelte van De Hoop wat na die onderverdelings met die oorspronklike naam oorgebly het is geneem.
- ²⁵ VAB AKT. 2/1/1/17.
- ²⁶ VAB AKT. 2/1/1/17 en 2/1/11.
- ²⁷ Madmappers. Kaart 2925BB. GEO (WGS84) 29°13'20.82"S, 25°59'58.50"O.
- ²⁸ VAB AKT. 2/1/1/17 en 18.
- ²⁹ Madmappers. Kaart 2926AA. GEO (WGS84) 29°09'56.62"S, 26°02'05.14"O.
- ³⁰ VAB AKT. 2/1/1/17 en 18.
- ³¹ VAB AKT. 2/1/1/32.
- ³² Madmappers. Kaart 3026AC. GEO (WGS84) 30°27'07.52"S, 26°03'57.04"O.
- ³³ VAB AKT. 2/1/11.
- ³⁴ VAB AKT, 2/1/11.
- ³⁵ Madmappers. Kaart 3026AC. GEO (WGS84) 30°25'19.30"S, 26°06'25.23"O.
- ³⁶ Madmappers. Kaart 3026AC. GEO (WGS84) 30°27'55.54"S, 26°01'15.09"O.
- ³⁷ Madmappers. Kaart 3026AC. GEO (WGS84) 30°26'31.10"S, 26°02'23.66"O.
- ³⁸ VAB AKT. 2/1/11.
- ³⁹ VAB AKT. 2/1/1/32.
- ⁴⁰ VAB MHG V23.
- ⁴¹ VAB MHG. V449.
- ⁴² VAB MHG. V1926.
- ⁴³ Die naam van Elsie Philippina kom nie voor in SAG 12, Bl. 513 nie. Die naam kom egter voor in die boedels van Koos Venter (VAB MHG. V449) en sy vrou Elsje Philippina Lombard (VAB MHG. V1926). In Koos Venter se boedel word haar man ook genoem as Pieter Andries Swanepoel. In SAG 12, Bl. 518 word die volgende verstrekk:
- b7c2d7e1f5: SWANEPOEL, Pieter Andries: *9.5.1848; ≈Burgersdorp 17.7.1848; †Springfontein Konsentrasiekamp 13.10.1901. Veeboer van "Trudjesfontein" (Truidjesfontein) Dist. Bethulie.
- x Bethulie GK 5.4.1869: SWANEPOEL, Elsie Philippina: *12.4.1852; ≈Burgersdorp 30.4.1852. Van "Broekpoort", Dist. Bethulie.
- ⁴⁴ Mev. A. M. Martin het op 19 Junie 2002 'n stuk opgestel waarin sy 'n aanvanklike beraming van die getal kinders in die huis gemaak het. Dit is as leidraad gebruik. Eerstens moet die getal kinders wat vroeg oorlede is in ag geneem word en in hierdie geval is aanvaar dat die kinders almal baie na geboorte oorlede is – drie van Koos se kinders en drie van Elsje se kinders uit haar vorige huwelik. Waar huweliksdatums nie bekend was nie, is aanvaar dat dogters onder 15 jaar wel nog in die huis was. Daar is aanvaar dat Elsje se kinders uit haar vorige huwelik wel saamgekom het na Koos se huis. Daar is ook aanvaar dat al die kinders wel by Koos-hulle gewoon het en nie by ander familieleden nie.
- ⁴⁵ Toe Koos en Elsje op 8 Desember 1857 trou en die kinders van die vorige twee gesinne saamkom, was daar 11 kinders in die huis 15 jaar, 13 jaar, 10 jaar (twee), 8 jaar, 6 jaar, 5 jaar, 3 jaar (twee), 2 jaar en 4 maande.
- ⁴⁶ Toe Koos 50 jaar oud word op 21.3.1864, was daar 12 kinders in die huis, 16 jaar (twee), 15 jaar, 13 jaar, 11 jaar, 9 jaar (twee), 8 jaar, 7 jaar, 5 jaar, 3 jaar en 7 maande.
- ⁴⁷ Toe die laaste kind op 12.8.1868 gebore is, was daar 10 kinders in die huis: 16 jaar, 13 jaar (twee), 12 jaar, 11 jaar, 9 jaar, 8 jaar, 5 jaar, 2 jaar en die pasgebore kind.

- ⁴⁸ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bloemfontein: Nasionale Pers. Bl. 260.
- ⁴⁹ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 296.
- ⁵⁰ Verskillende datums word in verskillende bronne aangedui – 5, 6 of 12 Mei 1859 word genoem.
- ⁵¹ Nederduits Hervormde Kerk. Webwerf <http://www.nhk.co.za> . Geraadpleeg 18.11.2010.
- ⁵² Pont, A. D. 1972. *Van der Hoff, Dirk*. Gepubliseer in: De Kock, J.W. en Kruger, D.W. 1972. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel II*. Kaapstad en Johannesburg: Tafelberg Uitgewers vir die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Ble. 792 – 795.
- ⁵³ Van der Vyver, G.C.P. 1959. Ds. *Dirk Postma – God voorsien in 'n uur van Nood*. Gepubliseer in: *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die Eeufees*. Potchefstroom: Versprei deur *Die Kerkblad*. Bl. 16.
- ⁵⁴ Van der Vyver, G.C.P. 1959. Ds. *Dirk Postma – God voorsien in 'n uur van Nood*. Gepubliseer in: *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die Eeufees*. Bl. 17.
- ⁵⁵ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Potchefstroom: Pro Rege-Pers. Bl. 205. (Aanhaling uit 'n ander bron.)
- ⁵⁶ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Ble. 205 – 212.
- ⁵⁷ Kriel, J. D. 1953. *Die Verhouding tussen Kerk en Staat in die Republiek van die Oranje-Vrystaat (1854 – 1902)*. Gepubliseer in: Kieser, A. Hoofredakteur. 1953. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Elsiesrivier. Nasionale Handelsdrukkery, Beperk vir die Staatsdrukker. Bl. 209.
- ⁵⁸ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 215.
- ⁵⁹ Van der Vyver, G.C.P. 1959. Ds. *Dirk Postma – God voorsien in 'n uur van Nood*. Gepubliseer in: *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die Eeufees*. Bl. 16.
- ⁶⁰ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 200.
- ⁶¹ Du Plessis, J. S. 1990. *Die Suid-Afrikaanse Republiek*. In Muller, C.F.J. Onder redaksie van. 1990. *Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Pretoria: Academica, 'n Afdeling van J. L. van Schaik (EDMS) BPK. Bl. 262.
- In 1853 was daar 'n twis tussen Ds. Dirk van der Hoff (NHKerk) en die Kerkraad van Lydenburg omdat J.A. Smellekamp, 'n Nederlander, gepoog het om nog 'n predikant uit Nederland te verkry. Toe die Transvaalse Volksraad daarvan te hore kom het hulle Smellekamp voor die Raad gedaag en hom beboet. Smellekamp kon nie die boete betaal nie en is toe uit die land gesit. Die Kerkraad van Lydenburg het daarop hulle verbintenis met Ds. Van der Hoff verbreek en getrag om by die Kaapse NGKerk aansluiting te vind. Koos moes op een of ander wyse betrokke geraak het om Lydenburg te help.
- Pont, A. D. 1972. *Van der Hoff, Dirk*. Gepubliseer in Krüger, D. W. Hoofredakteur. 1972. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel II*. Kaapstad en Johannesburg: Uitgegee vir die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing deur Tafelberg-Uitgewers Beperk. Eerste Druk. ISBN 0 624 00368 X. Bl. 794. Ds. Dirk van der Hoff en andere was ten gunste daarvan dat die kerk in die Zuid-Afrikaansche Republiek onafhanklik van die Kaapse Kerk moet wees terwyl die Lydenburgers ten gunste van inlywing by die Kaapse Kerk was. Die saak is op 'n gesamentlike vergadering van die Volksraad en die Algemene Kerkvergadering in 1853 op Potchefstroom bespreek. Daar is besluit op 'n onafhanklike kerk onder eie bestuur, hoewel die geestelike bande met die Kaapse Kerk beklemtoon word. In 1854 vlam die verskille weer op tydens 'n kerksvergadering in Lydenburg waar Ds. Van der Hoff en J. A. Smellenkamp heftig bots. Die gevolglike botsings loop uit op 'n kerkskeuring tussen Lydenburg en die res en ook 'n staatkundige skeuring.
- Dit kom voor asof dit as gevolg van hierdie botsings was dat Koos Venter probeer om vir Lydenburg 'n predikant te kry, maar hoe dit gebeur het dat hy in die Vrystaat hierdie kontak met die Lydenburgers gehad het, kon nog nie vasgestel word nie.
- ⁶² Kriel, J. D. 1953. *Die Verhouding tussen Kerk en Staat in die Republiek van die Oranje-Vrystaat (1854 – 1902)*. Gepubliseer in: Kieser, A. Hoofredakteur. 1953. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Bl. 210 – 211.
- ⁶³ Krüger, B. R. 1959. *Historiese Foto's*. Gepubliseer in: *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die Eeufees*. Potchefstroom: Versprei deur *Die Kerkblad*. Bl. 329.
- ⁶⁴ Kriel, J. D. 1953. *Die Verhouding tussen Kerk en Staat in die Republiek van die Oranje-Vrystaat (1854 – 1902)*. Gepubliseer in: Kieser, A. Hoofredakteur. 1953. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Ble. 211 en 212.
- ⁶⁵ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 268.
- ⁶⁶ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 268 en 269. Aangehaal uit die Kerksraadsnotule van die NGKerk Bloemfontein, 8 Februarie 1858.
- ⁶⁷ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 158.
- ⁶⁸ Krüger, B. R. 1959. *Historiese Foto's*. Gepubliseer in: *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die Eeufees*. Potchefstroom: Versprei deur *Die Kerkblad*. Bl. 329.
- ⁶⁹ Krüger, B. R. 1959. *Historiese Foto's Versamel en van byskrifte voorsien deur Dr. B. R. Krüger*. Gepubliseer in: Du Toit, S. (Voorsitter van Eindredaksie). 1959. *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die eeufees*. Versprei deur *Die Kerkblad*. Noordbrug, Potchefstroom. Bl. 330.
- ⁷⁰ Kriel, J. D. 1953. *Die Verhouding tussen Kerk en Staat in die Republiek van die Oranje-Vrystaat (1854 – 1902)*. Gepubliseer in: Kieser, A. Hoofredakteur. 1953. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Bl. 213.
- ⁷¹ Dit kom voor asof daar nie eenstemmigheid oor die datum is nie en 5, 6 en 7 Mei word ook as datums genoem. Ds. Dirk Postma noem egter in sy brief aan die OVS Volksraad 12 Mei 1859.
- ⁷² Kriel, J. D. 1953. *Die Verhouding tussen Kerk en Staat in die Republiek van die Oranje-Vrystaat (1854 – 1902)*. Gepubliseer in: Kieser, A. Hoofredakteur. 1953. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Ble. 217 en 218.

- ⁷³ Krüger, B. R. 1959. *Historiese Foto's Versamel en van byskrifte voorsien deur Dr. B. R. Krüger*. Gepubliseer in: Du Toit, S. (Voorsitter van Eindredaksie). 1959. *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die eeufees*. Bl. 364.
- ⁷⁴ Kriel, J. D. 1953. *Die Verhouding tussen Kerk en Staat in die Republiek van die Oranje-Vrystaat (1854 – 1902)*. Gepubliseer in: Kieser, A. Hoofredakteur. 1953. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Bl. 218.
- ⁷⁵ Argief GKSA. Lidmaatregister Reddersburg 1859 – 1873. 3.1.2.
- ⁷⁶ Krüger, B. R. 1959. *Historiese Foto's Versamel en van byskrifte voorsien deur Dr. B. R. Krüger*. Gepubliseer in: Du Toit, S. (Voorsitter van Eindredaksie). 1959. *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die eeufees*. Bl. 364.
- ⁷⁷ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 174.
- ⁷⁸ Argief GKSA. Lidmaatboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie. 3.1.1. Op 18.11.1865 is Pieter Andries Johannes Swanepoel, Elsie Philippina Swanepoel, Anna Catharina Venter en Hester Sophia Venter en op 10.3.1866 Sarel Jacob Venter ingeskryf in die lidmateregister.
- ⁷⁹ Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- ⁸⁰ Gereformeerde Kerk Burgersdorp. 1960. *Die Gereformeerde Kerk Burgersdorp. Gedenkalbum by geleentheid van die Eeufees 22- 24 Januarie 1960*. Burgersdorp. Versprei deur die Kerkraad, Posbus 119, Burgersdorp. Gedruk deur Die Potchefstroom Herald (Edms) Bpk, Potchefstroom. Bl. 13.
- ⁸¹ Du Toit, S. (Voorsitter van Eindredaksie). 1959. *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die eeufees*. Versprei deur Die Kerkblad. Noordbrug, Potchefstroom. Bl. 367.
- ⁸² Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 161 – 163.
- ⁸³ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 164.
- ⁸⁴ Venter, A. A. Hoofredakteur. 1959. *Almanak van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika vir die jaar 1959*. Potchefstroom. Administratiewe Buro.
- ⁸⁵ Van Wyk, Pieter. 2009. *'n Historiese en kritiese oorsig van De Maandbode gedurende die tydperk 1873 – 1894. Skripsie voorgelê ter gedeeltelike nakoming van die vereistes vir die graad Magister Theologiae in Kerkgeskiedenis aan die Noordwes-Universiteit (Potchefstroomkampus)*. Potchefstroom. Bl. 68.
- ⁸⁶ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 355.
- ⁸⁷ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 357.
- ⁸⁸ Van der Vyver, G.C.P. 1958. *Professor Dirk Postma 1818 – 1890*. Bl. 356.
- ⁸⁹ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 335.
- ⁹⁰ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 360 e.v.
- ⁹¹ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 175.
- ⁹² Van Wyk, Pieter. 2009. *'n Historiese en kritiese oorsig van De Maandbode gedurende die tydperk 1873 – 1894*. Bl. 95.
- ⁹³ Du Plessis, H. 1959. *Die Gereformeerde Kerk en die Sending*. Gepubliseer in: Du Toit, S. (Voorsitter van Eindredaksie). 1959. *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959. Gedenkboek by geleentheid van die eeufees*. Bl. 121 – 122.
- ⁹⁴ Van Wyk, Pieter. 2009. *'n Historiese en kritiese oorsig van De Maandbode gedurende die tydperk 1873 – 1894*. Bl. 70.
- ⁹⁵ Van Wyk, Pieter. 2009. *'n Historiese en kritiese oorsig van De Maandbode gedurende die tydperk 1873 – 1894*. Bl. 71.
- ⁹⁶ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 164.
- ⁹⁷ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 165.
- ⁹⁸ Van Wyk, Pieter. 2009. *'n Historiese en kritiese oorsig van De Maandbode gedurende die tydperk 1873 – 1894*.
- ⁹⁹ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 168.
- ¹⁰⁰ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 175.
- ¹⁰¹ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 172.
- ¹⁰² Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bloemfontein: Oranjevrystaatsche Nieuwsblad Maatschappy (beperkt).
- ¹⁰³ Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bl. 6 tot 8.
- ¹⁰⁴ Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bl. 8 tot 11.
- ¹⁰⁵ Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bl. 11 tot 14.
- ¹⁰⁶ Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bl. 14 tot 18.
- ¹⁰⁷ Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bl. 19 tot 20.
- ¹⁰⁸ Venter, A. A. Hoofredakteur. 1959. *Almanak van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika vir die jaar 1959*. Potchefstroom. Administratiewe Buro.
- ¹⁰⁹ Venter, J. J. 1875. "Wat is Waarheid?" Bl. 20 tot 21.
- ¹¹⁰ Gereformeerde Kerk Burgersdorp. 1960. *Die Gereformeerde Kerk Burgersdorp. Gedenkalbum by geleentheid van die Eeufees 22- 24 Januarie 1960*. Die saak word behandel vanaf ble. 32 tot 41.
- ¹¹¹ Gereformeerde Kerk Burgersdorp. 1960. *Die Gereformeerde Kerk Burgersdorp. Gedenkalbum by geleentheid van die Eeufees 22- 24 Januarie 1960*. Bl. 40.
- ¹¹² Argief GKSA. Lidmaatboek van die S D Venterkerk. 3.1.2.
- ¹¹³ Pelsler, A. Z. (Ds.) en ander redaksielede. 1963. *Eeufees-gedenkboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie 1863 – 1963*. Uitgegee in opdrag van die Kerkraad van die Gereformeerde Kerk Bethulie. Bl. 46.

- ¹¹⁴ Pelser, A. Z. (Ds.) en ander redaksielede. 1963. *Euufees-gedenkboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie 1863 – 1963*. Bl. 47.
- ¹¹⁵ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 335.
- ¹¹⁶ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 338.
- ¹¹⁷ Pelser, A. Z. (Ds.) en ander redaksielede. 1963. *Euufees-gedenkboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie 1863 – 1963*. Bl. 49.
- ¹¹⁸ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 190.
- ¹¹⁹ Pelser, A. Z. (Ds.) en ander redaksielede. 1963. *Euufees-gedenkboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie 1863 – 1963*. Bl. 46.
- ¹²⁰ NN, *The three Basotho Wars (1858 – 68) and the formation of Lesotho*. <http://www.sahistory.org.za/article/three-basotho-wars-1858-68-and-formation-lesotho>. Geraadpleeg 15.06.2011.
- ¹²¹ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 192.
- ¹²² Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 2. Pellissierhuismuseumreeks Nr. 4. Brosjyre van die Vrystaatse Museumdiens. Bl. 10.
- ¹²³ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 198. Oor Malan se boek sê Attree: “ ... who has given some valuable though scattered facts in a work that does not betray any synthetic ability and in which he often contradicts himself, ... “. Attree, Eileen M. 1949. *The closer union movements between the Orange Free State, South African Republic and Cape Colony (1838 – 1863)*. Gepubliseer in: Beyers, Coenraad. 1949. Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis. Kaapstad: Cape Times vir die Staatsdrukker. Bl. 326.
- ¹²⁴ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 205 – 208.
- ¹²⁵ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*.
- ¹²⁶ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 221.
- ¹²⁷ Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 3.
- ¹²⁸ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Aangehaal op Bl. 230.
- ¹²⁹ Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 3.
- ¹³⁰ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 84.
- ¹³¹ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 881.
- ¹³² Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 243 – 245.
- ¹³³ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 881-2.
- ¹³⁴ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*.
- ¹³⁵ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 251 – 252.
- ¹³⁶ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 882.
- ¹³⁷ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 306 en 307.
- ¹³⁸ Attree, Eileen M. 1949. *The closer union movements between the Orange Free State, South African Republic and Cape Colony (1838 – 1863)*. Gepubliseer in: Beyers, Coenraad. 1949. Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis. Kaapstad: Cape Times vir die Staatsdrukker. Bl. 335 – 340.
- ¹³⁹ Kruger, D. W. 1961. *Paul Kruger – 'n biografie*. Praag. 2009. ISBN 978-1-920128-07-4. Bl. 59.
- ¹⁴⁰ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 333.
- ¹⁴¹ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 338.
- ¹⁴² Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 341.
- ¹⁴³ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 345.
- ¹⁴⁴ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 391.
- ¹⁴⁵ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 153 en 156.
- ¹⁴⁶ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 391. Daar word egter in Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 882 aangedui dat Koos tydens Boshof se afwesigheid met verlof en daarna weer waarneem as President.
- ¹⁴⁷ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 882.

- ¹⁴⁸ NN. 1976. *Boshoff, Jacobus Nicolaas*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Kaapstad: Uitgegee vir die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing deur Tafelberg-Uitgewers Beperk. Tweede Druk. ISBN 0 624 00857 6. Bl. 105.
- ¹⁴⁹ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 402.
- ¹⁵⁰ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 415.
- ¹⁵¹ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*.
- ¹⁵² Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 421.
- ¹⁵³ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 393.
- ¹⁵⁴ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 422.
- ¹⁵⁵ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 882.
- ¹⁵⁶ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 437.
- ¹⁵⁷ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 399.
- ¹⁵⁸ Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 472.
- ¹⁵⁹ Pelzer, A. .N. 1976. *Pretorius, Marthinus Wessel*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Kaapstad: Uitgegee vir die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing deur Tafelberg-Uitgewers Beperk. Tweede Druk. ISBN 0 624 00857 6. Bl. 681.
- ¹⁶⁰ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*.
- ¹⁶¹ Scholtz, G. D. 1957. *President Johannes Hendrikus Brand. 1823 – 1888*. Johannesburg: Voortrekker Pers Beperk. Bl. 27 en 28.
- ¹⁶² Scholtz, G. D. 1957. *President Johannes Hendrikus Brand. 1823 – 1888*. Bl. 41 en 88.
- ¹⁶³ Scholtz, G. D. 1957. *President Johannes Hendrikus Brand. 1823 – 1888*. Bl. 141 en 142.
- ¹⁶⁴ Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 8.
- ¹⁶⁵ Scholtz, G. D. 1957. *President Johannes Hendrikus Brand. 1823 – 1888*. Bl. 196.
- ¹⁶⁶ Van Jaarsveld, F. A. onder redaksie van. 1980. *Die Eerste Vryheidsoorlog*. HAUM: Pretoria en Kaapstad. Bl. 236.
- ¹⁶⁷ Scholtz, G. D. 1957. *President Johannes Hendrikus Brand. 1823 – 1888*.
- ¹⁶⁸ Van Schoor, M. C. E. 1953. *Brief oor "Figure in die Vrystaat"*. Gepubliseer in *Die Huisgenoot* van 13 Desember 1953.
- ¹⁶⁹ Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 6 en 7.
- ¹⁷⁰ Attree, Eileen M. 1949. *The closer union movements between the Orange Free State, South African Republic and Cape Colony (1838 – 1863)*. Gepubliseer in: Beyers, Coenraad. 1949. *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Bl. 326.
- ¹⁷¹ Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 6.
- ¹⁷² Malan, J. H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek of Die Geskiedenis van die Oranje-Vrystaat tot die Jaar 1863*. Bl. 419.
- ¹⁷³ Montgomery, T. A. *Autobiography*. Transkripsie in besit van J. J. Martin en A. M. Martin. Oorspronklike teks in die VAB en 'n kopie in die Cory Biblioteek. Bl. 122 en 123.
- ¹⁷⁴ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 156.
- ¹⁷⁵ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*.
- ¹⁷⁶ Spies, F. J. du T. Uitgegee en toegelig. 1952. *Die Dagboek van H. A. L. Hamelberg 1855 – 1871*. Kaapstad: Van Riebeeck-Vereniging. Bl. 149.
- ¹⁷⁷ Spies, F. J. du T. Uitgegee en toegelig. 1952. *Die Dagboek van H. A. L. Hamelberg 1855 – 1871*. Bl. 170.
- ¹⁷⁸ Fick, P. H. E-pos van 23 September 2011 aan R. J. du Preez. Prof. Fick haal aan uit: Conradie, H.N. 1927. *Lewensgeskiedenis van Kmdt.-Genl. J.I.J. Fick, veroweraar van die Verowerde Gebied*. Ladybrand: Courant D & U Mpy. Bl. 30.
- ¹⁷⁹ Le Roux, C.P.J. 1979. *Waarnemende Staatspresident J.J. Venter*. Bl. 10. Hy haal aan uit Pellissier, S.H. 1960. *Die Kaskenades van Adriaan Roux*. Pretoria.
- ¹⁸⁰ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 131.
- ¹⁸¹ Pelsler, A. Z. (Ds.) en ander redaksielede. 1963. *Eeufees-gedenkboek van die Gereformeerde Kerk Bethulie 1863 – 1963*. Uitgegee in opdrag van die Kerkraad van die Gereformeerde Kerk Bethulie. Bl. 49.
- ¹⁸² VAB MHG V449.
- ¹⁸³ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 883.
- ¹⁸⁴ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 156.
- ¹⁸⁵ Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 156.
- ¹⁸⁶ Spoelstra, B. 1976. *Venter, Jacobus Johannes*. Gepubliseer in De Kock, W J Hoofredakteur. 1976. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, Deel 1*. Bl. 882.
- ¹⁸⁷ Jooste, J. P. 1958. *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859 – 1959*. Bl. 75.
- ¹⁸⁸ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 74.
- ¹⁸⁹ Muller, H.P.N. 1907. *Oude Tyden in den Oranje-Vrystaat. Naar Mr. H.A.L Hamelberg's Nagelaten Papieren Beschreven*. Bl. 149.
- ¹⁹⁰ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 9: "Sy naam verskyn nie op sy vader of sy moeder se sterfkennisse nie."

- 191 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 9.
- 192 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 193 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 194 GKSA Argief. Lidmateregister GK Reddersburg 3.1.2.
- 195 Spoelstra, B. 1963. *Die Doppers in Suid-Afrika 1760 – 1899*. Bl. 174.
- 196 VAB MHG A567.
- 197 VAB MHG A264.
- 198 VAB MHG A614.
- 199 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 53.
- 200 VAB MHG V661.
- 201 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 53.
- 202 SAG 1. Bl. 22.
- 203 SAG 1. Bl. 22.
- 204 VAB MHG A614.
- 205 VAB MHG A614 dui sy moeder aan as Havenga – die eerste huwelik van sy vader.
- 206 VAB MHG A614.
- 207 SAG 14. Bl. 116.
- 208 SAG 14. Bl. 116.
- 209 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 210 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 211 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 212 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 54. Op Maria Cornelia van Zyl se sterfkennisgewing (VAB MHG Z28) word slegs die jongste twee kinders aangetoon, nl. Anna Catharina Venter en Jacobus Johannes Venter.
- 213 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 214 KAB MOOC 13/1/638. Verw. 163 van 1892.
- 215 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 54.
- 216 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 53. Volgens die ouderdom opgegee met sy derde huwelik is hy omstreeks 1840 gebore.
- 217 TAB FK 2277.
- 218 TAB MHG. 23348.
- 219 SAG 14. Bl. 61.
- 220 Daar is verskille oor die geboortedatum. Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 53 en Van der Walt A. J. en Van der Walt C. M. 1998. *Stamregister van die Familie Van der Walt: Geskiedenis en Genealogie 1727 tot 1998*. Potchefstroom: Uitgewery Lochwalt. ISBN 0 62023 218 8. Bl.367 gee 22.3.1843. Die Sterfkennisgewing dui die jaar aan as 1842 (SK W25).
- 221 VAB MHG. W25.
- 222 VAB MHG. Z28. Geboorteplek volgens sterfkennisgewing.
- 223 Geboortedatum bereken volgens sterfdatum en ouderdom aangedui op sterfkennisgewing VAB MHG Z28.
- 224 VAB MHG. Z28.
- 225 SAG 14. Bl. 61.
- 226 SAG 14. Bl. 61.
- 227 SAG 14. Bl. 61.
- 228 GKSA Argief. Huweliksregister GK Burgersdorp 5.1.4.
- 229 SAG 14. Bl. 61.
- 230 SAG 14. Bl. 61.
- 231 TAB MHG. 78442.
- 232 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 233 KAB MOOC 13/1/1609. Verw. 32.
- 234 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 55.
- 235 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 55.
- 236 KAB MOOC 6/9/467. Verw. 322.
- 237 SAG 12. Bl. 511. Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 55 verstrekk 16.6.1858.
- 238 SAG 12. Bl. 511.
- 239 SAG 12. Bl. 511.
- 240 KAB MOOC 6/9/571. Verw. 1434.
- 241 SAG 12. Bl. 511.
- 242 VAB MHG. F178.
- 243 VAB AKT. 2/1/1/17.
- 244 KAB MOOC 6/9/2182. Verw. 3373.
- 245 KAB MOOC 13/1/459. Verw. 223.

- ²⁴⁶ TAB CJC 700. Verw. 328.
- ²⁴⁷ Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- ²⁴⁸ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 57.
- ²⁴⁹ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 57.
- ²⁵⁰ KAB MOOC 6/9/2182. Verw. 3373.
- ²⁵¹ SAG 14. Bl. 61.
- ²⁵² Volgens haar man se sterfkennisgewing is die naam Maryna.
- ²⁵³ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 57. Die geboortedatum is bereken volgens die ouderdom by afsterwe, nl. 45 jaar, 6 maande en 21 dae.
- ²⁵⁴ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 57.
- ²⁵⁵ VAB MHG. 83/1949.
- ²⁵⁶ Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- ²⁵⁷ VAB MHG. 83/1949. Bereken volgens sterfdatum en ouderdom.
- ²⁵⁸ VAB MHG. 83/1949.
- ²⁵⁹ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Volgens Sterfkennis VAB MHG. 15632 is die geboortedatum 23.4.1847. In SAG 14, bl. 61 word ook 26.4.1847 aanvaar.
- ²⁶⁰ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*.
- ²⁶¹ VAB MHG. 15632.
- ²⁶² GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie 5.1.1.
- ²⁶³ SAG 4. bl. 374.
- ²⁶⁴ VAB MHG. 19175.
- ²⁶⁵ SAG 4. bl. 374.
- ²⁶⁶ Volgens die foto wat ingesluit is.
- ²⁶⁷ Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- ²⁶⁸ Volgens die foto wat ingesluit is.
- ²⁶⁹ GKSA Argief: Lidmaatregister Bethulie: SD Venter-Kerk: 3.1.2.
- ²⁷⁰ GKSA Argief: Lidmaatregister Bethulie: 3.1.1.
- ²⁷¹ Foto aangetref deur Prof. P H Fick in die sg. De Bruyn-huis op Burgersdorp en deur hom aan skrywer beskikbaar gestel. Onder die foto is daar 'n getikte nota geplak wat soos volg lees: "Pieter en Tienie Venter met kinders. Tienie Venter, suster van Jan Adriaan Venter, vader van Ellie de Bruin."
- ²⁷² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 62.
- ²⁷³ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 62.
- ²⁷⁴ VAB MHG. V2234.
- ²⁷⁵ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 62.
- ²⁷⁶ By al die Doopregister inskrywings van die GKSA Bethulie en in sy Sterfkennisgewing word sy name net aangegee as Johannes Jacobus.
- ²⁷⁷ Van der Walt A. J. en Van der Walt C. M. 1998. *Stamregister van die Familie Van der Walt: Geskiedenis en Genealogie 1727 tot 1998*. Bl. 315.
- ²⁷⁸ VAB MHG. W1961.
- ²⁷⁹ VAB MHG. V2234 (Plek).
- ²⁸⁰ VAB MHG. V 2234. Ingesluit by die boedeldokumente is 'n huwelikskontrak van 11.10.1912.
- ²⁸¹ SAG 14. Bl. 42.
- ²⁸² SAG 14. Bl. 42.
- ²⁸³ SAG 14. Bl. 42.
- ²⁸⁴ SAG 14. Bl. 42.
- ²⁸⁵ SAG 14. Bl. 42.
- ²⁸⁶ SAG 14. Bl. 42.
- ²⁸⁷ Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- ²⁸⁸ Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- ²⁸⁹ Argief GKSA. Lidmateregisters GK Bethulie 3.1.1. en SDVenterkerk 3.1.2.
- ²⁹⁰ TAB CJC 1323. Verw. 700.
- ²⁹¹ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ²⁹² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ²⁹³ VAB MHG. 35260.
- ²⁹⁴ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ²⁹⁵ Veltkamp-Visser, S (Redakteur), Groesbeek, I en Zolner, L: *Coetzee-Familie in Suid-Afrika*, Ongepubliseerde Manuskrip, Genealogie-Inligting, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, 1991. Bl. 103.
- ²⁹⁶ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ²⁹⁷ VAB MHG. C1614.

- ²⁹⁸ VAB MHG. 35260 (Plek).
- ²⁹⁹ Datum: afgelei van Sterfdatum en –ouderdom. Plek: VAB MHG. 35260.
- ³⁰⁰ VAB MHG. 35260.
- ³⁰¹ VAB MHG. 25260.
- ³⁰² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 9.
- ³⁰³ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 9.
- ³⁰⁴ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 9.
- ³⁰⁵ VAB MHG. V449.
- ³⁰⁶ TAB CJC. 852 Verw. 94.
- ³⁰⁷ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ³⁰⁸ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ³⁰⁹ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ³¹⁰ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 64.
- ³¹¹ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 65.
- ³¹² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 65.
- ³¹³ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 65.
- ³¹⁴ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 65.
- ³¹⁵ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 65.
- ³¹⁶ Sy naam word in heelwat dokumente as Tjaard gespel.
- ³¹⁷ Van der Walt A. J. en Van der Walt C. M. 1998. *Stamregister van die Familie Van der Walt: Geskiedenis en Genealogie 1727 tot 1998*. Bl. 53. en VAB MHG W1958.
- ³¹⁸ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 65.
- ³¹⁹ VAB MHG W1958.
- ³²⁰ Van der Walt A. J. en Van der Walt C. M. 1998. *Stamregister van die Familie Van der Walt: Geskiedenis en Genealogie 1727 tot 1998*. Bl. 53.
- ³²¹ Van der Walt A. J. en Van der Walt C. M. 1998. *Stamregister van die Familie Van der Walt: Geskiedenis en Genealogie 1727 tot 1998*. Bl. 53.
- ³²² VAB MHG. W2028.
- ³²³ Van der Walt A. J. en Van der Walt C. M. 1998. *Stamregister van die Familie Van der Walt: Geskiedenis en Genealogie 1727 tot 1998*. Bl. 52.
- ³²⁴ VAB MHG. W2028.
- ³²⁵ Coetzee, J P (Hannes): Navorsingsdokumente.
- ³²⁶ Veltkamp-Visser, S (Redakteur), Groesbeek, I en Zolner, L: *Coetzee-Familie in Suid-Afrika*, Ongepubliseerde Manuskrip, Genealogie-Ingting, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, 1991. Bl. 76.
- ³²⁷ Coetzee, J P (Hannes): Navorsingsdokumente. Verkry uit VAB MHG C146.
- ³²⁸ GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie: 5.1.1.
- ³²⁹ VAB MHG. V449.
- ³³⁰ VAB MHG. P1569.
- ³³¹ VAB MHG. 33500.
- ³³² TAB CJC. 1321 Verw. 619.
- ³³³ VAB MHG. P1569.
- ³³⁴ Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- ³³⁵ VAB MHG. 33500. Die laaste kind, Jacobus Johannes is hulle kind.
- ³³⁶ Coetzee, J. V. 1949. *Anna Sophia Catharina Venter (Geb. Vermaak)*. Gepubliseer in: Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. 1949. *Die Almanak van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika vir die jaar 1949*. Jaargang 139. Artikel beskikbaar gestel deur Prof. P. H. (Rikus) Fick. Ble. 118 tot 120.
- ³³⁷ Coetzee, J. V. 1949. *Anna Sophia Catharina Venter (Geb. Vermaak)*. Gepubliseer in: Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. 1949. *Die Almanak van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika vir die jaar 1949*. Jaargang 139. Artikel beskikbaar gestel deur Prof. P. H. (Rikus) Fick. Ble. 118 tot 120.
- ³³⁸ Dit is heel moontlik Jan Harm Steenkamp (1792 tot 1872), wat 'n seun Gert Jacobus gehad het wat in Bethulie oorlede is. Anna Vermaak verwys na die plaas Bakkraal, maar daar is 'n duidelike rekord dat Jan Harm Steenkamp op Wolwekop net buite Burgersdorp gewoon het. Dat die tydperk wat sy by die Steenkamps versorg is eindig in dieselfde jaar waarin Jan Harm Steenkamp oorlede is, is 'n sterk aanwysing na hierdie Jan Harm.
- ³³⁹ Hy was die vader van Ds. Willem Jacobus Venter van Venterstad.
- ³⁴⁰ Daar kom nie so 'n plaas in die Albert Distrik voor nie in die reeks oor plase in die Kaap in 1850 – *Bewaarders van ons Erfenis*. Dit is dus moontlik 'n naam vir 'n onderverdeling van 'n plaas.
- ³⁴¹ GKSA Argief. Beskikbaar gestel deur Prof. R. H. Fick.
- ³⁴² Daar kom nie so 'n plaas in die omgewing van Steynsburg voor nie in die reeks oor plase in die Kaap in 1850 – *Bewaarders van ons Erfenis*. Dit is dus moontlik 'n naam vir 'n onderverdeling van 'n plaas.
- ³⁴³ eGSSA. *Suid-Afrikaanse Grafsteen Versameling*. www.eGSSA.org Verskaf deur Magda Meyburgh.

- ³⁴⁴ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 68.
- ³⁴⁵ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 68.
- ³⁴⁶ VAB MHG. 33500.
- ³⁴⁷ GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie: 5.1.1.
- ³⁴⁸ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 68 en VAB MHG P1569 (Plek).
- ³⁴⁹ VAB MHG. P1569.
- ³⁵⁰ GKSA Argief. Huweliksregister GK Steynsburg.
- ³⁵¹ Coetzee, J. V. 1949. *Anna Sophia Catharina Venter (Geb. Vermaak)*. Gepubliseer in: Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. 1949. *Die Almanak van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika vir die jaar 1949*. Jaargang 139. Artikel beskikbaar gestel deur Prof. P. H. (Rikus) Fick. Bl. 118.
- ³⁵² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 68.
- ³⁵³ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 68.
- ³⁵⁴ TAB MHG 020711.
- ³⁵⁵ SAG 15. Bl. 428.
- ³⁵⁶ SAG 15. Bl. 428.
- ³⁵⁷ SAG 15. Bl. 428.
- ³⁵⁸ SAG 15. Bl. 417.
- ³⁵⁹ Bereken volgens sterfdatum en –ouderdom.
- ³⁶⁰ KAB MOOC 6/9/453. Verw. 2108.
- ³⁶¹ Noemnaam onbekend. Gebruik tweede naam.
- ³⁶² Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- ³⁶³ TAB CJC 1386. Verw. 1037.
- ³⁶⁴ VAB AKT. 2/1/1/34.
- ³⁶⁵ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 69 en VAB MHG 17748 (Plek).
- ³⁶⁶ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 69.
- ³⁶⁷ VAB MHG. 17748.
- ³⁶⁸ GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie: SD Venter-Kerk: 5.1.2.
- ³⁶⁹ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 70. Haar identiteit word bespreek: Daar word gestel dat sy, volgens Pretorius, M E: *Die herkoms van lidmate van die Gereformeerde Kerke in Noordoos-Kaapland* Fransina Barendina Hendrina Coetzee is. Volgens Coetzee, N A: *Die Stamouers Coetzee en Nageslagte: Herdenkingsuitgawe 300 Jaar in Suid-Afrika*: 1979. Perskor Drukkery, Johannesburg. ISBN 0620033363, Bl. 493, was sy bekend as “Tant Siena”. Coetzee dui ook vir haar as eggenoot ’n Dawid Erasmus Marais en ses kinders in die huwelik aan. Volgens haar Sterfkennisgewing (VAB MHG 25467) was sy Francina Hendrina Venter, gebore Coetzee. Haar ouers word aangedui as Hendrik Bernardus Coetzee en Hester Coetzee. Volgens haar sterfdatum en –ouderdom is sy vroeg in 1863 gebore. Ook die huweliksertifikaat dui daarop dat sy in 1863 gebore is. Alles dui daarop dat hierdie die regte koppeling is. Die huwelik met ’n Marais kon egter nie opgespoor word nie. Volgens die beskikbare gegewens was sy 16 jaar oud toe sy getroud is en ’n huwelik voor haar Venter huwelik lyk dus onwaarskynlik. Sy is meer as agt jaar na haar Venter man oorlede en die moontlikheid bestaan dus van ’n tweede huwelik, maar die ses kinders wat Coetzee (hierbo) aantoon uit so ’n huwelik lyk baie onwaarskynlik, want sy was reeds 61 jaar oud toe haar Venter man oorlede is.
- ³⁷⁰ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika..*: Bl. 69 en VAB MHG 25467 (Plek). Coetzee: a.w.: Bl. 493 verstrek haar geboortedatum as 26.1.1863.
- ³⁷¹ VAB MHG. 25467.
- ³⁷² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 10.
- ³⁷³ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 10.
- ³⁷⁴ Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- ³⁷⁵ Noemnaam onbekend. Gebruik tweede naam.
- ³⁷⁶ Anglo-Boere-oorlog Museum. *Databasis van Krygsgevangenes*. <http://www.anglo-boer.co.za/database-search/Anglo-Boere-oorlog> . Geraadpleeg September 2011.
- ³⁷⁷ TAB CJC 1321 Verw. 619.
- ³⁷⁸ Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- ³⁷⁹ Die derde dogter, Anna Martha, se naam kom nie voor in die konsentrasiekamprekords op die webwerf nie. Dit is egter waarskynlik dat sy ook in die kamp gewees het.
- ³⁸⁰ Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- ³⁸¹ VAB MHG. V449.
- ³⁸² Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 70. SAG 14 dui die geboorteplek as Bloemfontein aan – Bl. 63.
- ³⁸³ VAB MHG. 27189.
- ³⁸⁴ Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 71
- ³⁸⁵ SAG 8. Bl. 187 en Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 71 (Plek)

- 386 VAB MHG. P1270.
- 387 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 71.
- 388 Kruger, Barry: *Die Kruger-familie van Suider-Afrika*. Bl. 393.
- 389 Kruger, Barry: *Die Kruger-familie van Suider-Afrika*. Bl. 393.
- 390 VAB MHG. V1809.
- 391 Kruger, Barry: *Die Kruger-familie van Suider-Afrika*. Bl. 393.
- 392 VAB MHG. V1809.
- 393 SAG 14. Bl. 63.
- 394 Kruger, Barry: *Die Kruger-familie van Suider-Afrika*. Bl. 940. Sy word in die werk onder die ongekoppelde persone gelys met net die huwelik met Petrus Venter aangedui en geen gegewens oor haar self nie.
- 395 SAG 14. Bl. 63.
- 396 SAG 14. Bl. 63.
- 397 GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie: 5.1.1.
- 398 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 399 VAB MHG. V449.
- 400 TAB CJC. 804/1520.
- 401 Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- 402 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 72 en TAB MHG 0/11154 (Plek).
- 403 SAG 14. Bl. 63.
- 404 TAB MHG. 0/11154.
- 405 GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie: 5.1.1.
- 406 TAB MHG. 89170.
- 407 Genealogiese Genootskap van Suid-Afrika. EGSSA Tak. *Grafstene in Suid-Afrika*. http://www.eggsa.org/library/main.php?g2_itemid=43. Springs, Geduld Begraafplaas. Geraadpleeg 21.9.2011.
- 408 TAB MHG. 89170.
- 409 TAB MHG. 89170.
- 410 Hulle gaan in Februarie 1897 'n huwelikskontrak aan voor die huwelik.
- 411 TAB MHG. 4414/42.
- 412 Bereken volgens sterfouderdom en sterfdatum op sterfkennisgewing.
- 413 TAB MHG. 4414/42.
- 414 TAB MHG. 4414/42 en SAG 13, Bl. 323.
- 415 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 416 Noemnaam onbekend. Gebruik eerste naam.
- 417 Uit die Konsentrasiekampgegewens (Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>) en die sterfkennisgewing (VAB MHG. 32584) kom dit voor asof die kinders soos volg was: Willem Jan Harm, Jacobus Johannes, Elsie Phillipina, Piet Petrus Coert, Jan Adriaan, Andries, Johannes Antonie, Coert Petrus, Catharina Elizabeth (du Plessis) en Petrus.
- 418 VAB MHG. V449.
- 419 Van Heyningen, Elizabeth en andere. *British Concentration Camps of the South African War 1900 – 1902*. Webwerf <http://www.lib.uct.ac.za/mss/bccd/>
- 420 Anglo-Boere-oorlog Museum. *Databasis van Krygsgevangenes*. <http://www.anglo-boer.co.za/database-search/Anglo-Boere-oorlog>. Geraadpleeg September 2011.
- 421 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 72.
- 422 Venter, B. J.; Venter J. A.; Venter M. A. : *Die Venter familie van Suid-Afrika*. Bl. 72.
- 423 VAB MHG. 32584.
- 424 GKSA Argief: Huweliksregister Bethulie: 5.1.2.
- 425 SAG 14. Bl. 63.
- 426 SAG 14. Bl. 63.
- 427 VAB MHG. 32979.